

Літаратура і мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 26 снежня 1986 г. № 52 (3358) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЭСТАФЕТА НАДЗЕІ

Надыходзіць Новы год — поўнае надзей і светлых памкненняў свята, якое пазначае чарговы рубж імаклівай хады часу. Канечне, яна вельмі ўмоўная — гэтая мяжа паміж старым і новым годам. Рака гісторыі ні на хвіліну не спыняе свой бег. Чалавецтва за тысячагоддзі свайго існавання вынайшла шмат календароў для вымярэння часу — сонечны, зорны, месячны. Гэта значыць — пунктам адліку для чалавецтва служыць вечнасць. Нездарма казачны заяц — сімвал надыходзячага года па старажытным усходнім календары — у міфалогіі жыве на Месяцы і таўчэ там у ступе чароўны «парашок бяссмерця». А вось па волі наваўленых міфатворцаў XX стагоддзя космас — сімвал вечнасці — аб'яўляецца арэнай «зорных войнаў». Адказам на гэты бесчалавечны, выклік чалавецтву стала канцэпцыя «зорнага міру», вылучаная Краінай Саветаў.

І таму адыходзячы год стаў для ўсіх перш за ўсё годам вялікіх надзей.

Яшчэ не раз мы будзем звяртаць гадзіннік гісторыі з годам 1986-м. 1986 — гэта год XXVII з'езда КПСС, на якім выступіў з Палітычным дакладам М. С. Гарбачоў. З'езд прыняў новую рэдакцыю Праграмы партыі і ўнёс змяненні ў Статут, распрацаваў рэалістычную, поўную стваральнай сілы палітыку ў галіне эканомікі і сацыяльнага развіцця савецкага грамадства да канца стагоддзя.

Год 1986 быў годам сапраўды рэвалюцыйных змен ва ўсіх сферах нашага жыцця, у свядомасці людзей. Гэта быў год духоўнага абнаўлення і ачышчэння. Сапраўдным наватарствам вызначаліся з'езды творчых саюзаў краіны. Вялікай падзеяй стала ўтварэнне Савецкага фонду культуры.

Год 1986 быў аб'яўлены ААН годам міру. І гэта быў год беспрэцэдэнтнага мірнага наступлення Савецкага Саюза на шырокім фронце, на ўсіх узроўнях. Была абвешчана праграма паэтапнай ліквідацыі ядзернай зброі да 2000 года. Зусім нядаўна быў прыняты гістарычна важнасці дакумент, прасякнуты духам новага палітычнага мыслення, духам міру і супрацоўніцтва — Дэлійская дэкларацыя. І ў гэтым сёлетнім год прадаўжаўся аднабаковы савецкі маторый на ядзерныя выпрабаванні. Нашы ядзерныя палігоны будуць маўчаць і ў надыходзячым годзе. Цяпер — да першага ядзернага выбуху ў ЗША...

Не, ён не быў годам лёгкіх перамог. Былі і горыч страт, і трывогі, і расчараванні. Усё — і харошае, і благое — застаецца ў нашай памяці. Але застаецца перш за ўсё адчуванне духоўнага ўздыму, адчуванне прыналежнасці да вялікіх падзей. Сумленнасць перамагала крывадушша, думка — коснасць, кампетэнтнасць — фразёрства і безадказнасць. І ўсё гэта стала для нас «урокам праўды». Урокам, будзем верыць, на ўсё жыццё.

Напярэдадні Новага года так хочацца пазбавіцца старога, непатрэбнага другу — і ў сваім доме, і ў акалячым жыцці, і ва ўласнай душы. Гэта не так проста, бо самае цяжкае — перамагчы самога сябе. Не чакаць, што прыйдзе нехта і падштурхне да творчасці, ініцыятывы ці ўсё зробіць за цябе, а — самому ствараць, выдумляць, спрабаваць.

Якім ён будзе, надыходзячы год? Не патрэбны нам Настрадамус, каб ужо сёння ўпэўнена сказаць: ён будзе такім, якім яго зробім мы. Неспакойна ў гэты пераднавагодні дні на планеце. У розных яе кутках тлее злы агонь прыгнёту і нянавісці, ідуць бессэнсоўныя і братазбойчыя войны, гінуць людзі за чужыя інтарэсы — інтарэсы ваенна-прамысловых манопалій, нафтавых кампаній, наркабізнесу. Яшчэ лютуюць расізм, шавінізм, нацыянальная і рэлігійная варожасць. Але няма спакою і ворагам міру і прагрэсу. Антываенныя маніфестацыі ва ўсім свеце, падтрымка савецкіх мірных ініцыятыў, гераізм барацьбітоў за мір ля Грынэм-Коман, у Мутлангене, Коміза, масавае супраціўленне рэжыму апартаіду ў ПАР, дэманстрацыі ў Чылі, студэнцкія хваляванні ў Сеуле і Парыжы, забастоўкі — усё гэта ўвойдзе ў гісторыю наваейшага часу.

У 1986 мы ўбачылі нібы прабліскі новай палітычнай эры — эры без войнаў і зброі. Прыкметы новага часу мы ўбачылі ў поспеху Стасгольмскай канферэнцыі па бяспецы і супрацоўніцтве ў Еўропе, у шматлікіх тэлемастах, у жывым абмене меркаваннямі ў Юрмале, ва ўзаемных добразычлівых усмешках савецкіх і амерыканскіх юнакоў.

Год 1987—70-годдзя Вялікага Кастрычніка — прымае эстафету надзей ад года 1986-га:

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

ЛІСТ У БУДУЧЫНЮ

Мы хочам знаць, чаго яшчэ не ведаем,
І прага ведаў мроіць думкі нам.

Давай у край,
Што дзесь за небакраем,
Пашлём свой ліст
Сябрам і несябрам.

Ліст адрасуем будучыні гэты,—
Над намі зімы, вёрсты
прашумяць...

Адкажучь нам
З другіх куткоў планеты,
Як там жывуць,
Як там грамы грываць?

А мы раскажам пра свае паходы,
Як грудзі нам
Пякло ліхое зло,
Як мы ішлі праз цяжкія нягоды,

Каб сёння дыхаць
Нам лягчэй было...

Грукоцучь гулка колы эшалонаў,
Выстукваюць па шпалах
сотні вёрст.

Мы юнакамі
З маршавай калоны
Уступалі прама на байцоўскі пост.

Спявалі песню, ідучы ў казармы:

«Нас не трывож —
не патрывожым мы»...
А потым нас вадзілі камандармы

У баі
Чатыры леты і зімы.

Было —
Свае ж нас людзі папракалі,
Што мы да самай Волгі адступалі...

Але настаў і наш
Урочны час —
Зноў павяла к вяспе
Радзіма нас.

Пад гулам смерці,
У кіпенні сталі
Ахвяр прынесла многа нам
вайна.

Але мы цвёрда на нагах стаялі,
Каб з году ў год
Мужнела старана.

Мо хтосьці,
Заглядзеўшыся ў бязмежка,
Не заўважаў, якое ў рэчцы
дно...

Цяпер мы ўсе,
Як сосны ў Белавежы,
Стаім пад ветрам,
Дыхаем паветрам,
Што на зямлі
Для ўсіх для нас адно.

Змяняюцца на свеце пакаленні,
І прэзідэнты свой мяняюць штат...

Адно імя нязменна свеціць —
Ленін —
І кожны з нас
Навек яго салдат.

Нялёгка нам далася перамога,
Што здабывалі мы для ўсіх
людзей.

Адкуль жа сёння ўспыхае
трывога
І за адной бядой
Другая ідзе?
Няўжо яшчэ такое хтосьці
зробіць,
Каб нават даты сцерці
на крыжах?

Грываць грамы —
І не адзін Чарнобыль
У свеце перажыў страшэнны
жах.

Баяцца нават кветкі палявыя
Больш пасяляцца дзесьці
ля ракі.

А нашы вунь
Саюзнікі былыя
Не хочуць нават
Падаваць рукі...

Як гэта ўсё жахліва і балюча!
Няўжо той атам
Цяжка ўтаймаваць?
Няўжо мы новых фіюрэраў
і дучаў
Не можам да адказнасці
прызваць?

Кіпіць душа,
Трывогай сэрца б'ецца,
Але мы верым сцягу праваты:
Зямля з сваёй арбіты
не сарвецца,
Калі ўсе людзі супраць
ліхалецця
Напішучь сэрцамі свае лісты!

УНУМАРЫ:

ДВА ПІСЬМЫ
НА АДНУ ТЭМУ

2

Паэзія ў змаганні
за мір

3

Думкамі пра маладую
паэзію дзеліцца
Л. ГАЛУБОВІЧ

5

Шлях кнігі
ад выдаўца да чытача
прасочвае
А. СЯМЕНАВА

6—7

Новыя вершы
Ю. СВІРКІ

8

Паэтэса Т. БОНДАР—
пра мастака
А. КАШКУРЭВІЧА

10—11

ПРАЦЯГ ДЫСКУСІІ
ПРА НАРОДНЫ
ТЭАТР

12

Абмен думкамі
ў філармоніі

12

«Шляхціц Завальня»—
па-беларуску

14—15

НАРАДА ПРАПАГАНДЫСТАЎ КНІГІ

«Рэалізацыя бібліятэкамі рэспублікі рашэнняў XXVII з'езда КПСС» — такой была тема рэспубліканскага семінара работнікаў бібліятэк.

З дакладам «Аб ходзе выканання бібліятэкамі рашэнняў XXVII з'езда партыі» выступіла начальнік бібліятэчнай інспекцыі Міністэрства культуры БССР Т. Папова. Намеснік дырэктара Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна І. Прылішч сваё выступленне прысвяціла тэме «Удасканаленне каардынацый метадычнай дзейнасці бібліятэк».

Другі дзень семінара цалкам быў прысвечаны прапаганда Беларускай літаратуры. Аналіз гэтай дзейнасці бібліятэк зрабі-

ла загадчыца аддзела Беларускай літаратуры і бібліяграфіі Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна Р. Чыгірова.

Аб вопыце работы з Беларускай мастацкай кнігай і часопісамі прысутным расказалі дырэктары Брэсцкай абласной і Мінскай цэнтральнай гарадской бібліятэк А. Яцвіч і А. Костылева, загадчыца метадычнага аддзела Віцебскай абласной бібліятэкі З. Слаўта.

Прысутныя паслухалі лекцыю «Аб сучасным стане Беларускай мовы і літаратуры», з якой выступіў дацэнт Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага А. Рагуля.

М. РОЗУМ

НА ЧАЛЕ ЁСЕНАРОДНАЙ БАРАЦЬБЫ

Кніга «Партыйнае падполле ў Беларусі, 1941—1944», у якой расказваецца аб барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі Вілейскай, Баранавіцкай, Пінскай, Брэсцкай і Беластоцкай абласцей, выйшла ў выдавецтве «Беларусь». Гэта—трыці, заклічы том з серыі зборнікаў успамінаў кіраўнікоў падпольных партыйных органаў Беларусі, падрыхтаваны Інстытутам гісторыі

Акадэміі навук БССР і Інстытутам гісторыі партыі пры ЦК КПБ.

Першая кніга, у якой расказвалася аб нараджэнні і дзейнасці партыйнага падполля ў Мінскай вобласці і горадзе Мінску, пабачыла свет у 1984 годзе. У другой—яна была выдадзена праз год—адлюстравана барацьба з ворагам на тэрыторыі Віцебскай, Гомельскай, Магілёўскай і Палескай абласцей.

В. УСОЛЬЦАУ

ДНІ МАГІЛЁУШЧЫНЫ У ТАРУНІ

Вось ужо некалькі год звязвае дружбу працоўных Магілёўшчыны і Тарунскага ваяводства Польскай Народнай Рэспублікі.

Нядаўна ў праграме XX дзеяў культуры Савецкай краіны ў Польшчы адбыліся Дні Магілёўскай вобласці ў Тарунскім ваяводстве.

Пры ўрачыстым іх адкрыцці выступілі сакратар ваяводскага камітэта Польскай аб'яднанай рабочай партыі Юзаф Шыманскі і сакратар Магілёўскага абкома КПБ Ларыса Уладзіміраўна Пануш.

У фае і чытальнай зале ваяводскай бібліятэкі імя Каперніка была разгорнута кніжная выстаўка, якая шырока прадставіла пісьменнікаў Магілёўшчыны. На адкрыцці сабралася шмат аматараў літаратуры, мясцовы пісьменнік, студэнты, рабочыя.

Ва ўступным слове дырэктар бібліятэкі, старшыня ваяводскага праўлення таварыства савецка-польскай дружбы Рышард Даражынскі выказаў упэўненасць, што гэтая выстаўка паслужыць збліжэнню польскай і Беларускай культуры, літаратуры. Член праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, сакратар Магілёўскага абласнога пісьменніцкага аддзялення Іван Аношкін расказаў аб літаратурным жыцці на Магілёўшчыне. Супрацоў-

ніца ваяводскай бібліятэкі, кандыдат філалагічных навук і пісьменніца Марыя Левандоўска расказала пра сувязі польскай і Беларускай літаратур.

Магілёўскія пісьменнікі пражакі Іван Аношкін і паэт Аляксандр Мельнікаў сустракаліся з чытачамі, выступалі ў ліцэях, школах, бібліятэках Таруні і ваяводства, прынялі ўдзел у навуковай сесіі, прысвечанай творчасці Янку Коласа ў Тарунскім універсітэце імя Каперніка. Адбыліся таксама сустрэчы з польскімі пісьменнікамі, якія жывуць у ваяводстве.

У Таруні была разгорнута выстаўка жывапісу, графікі, скульптуры, дэкаратыўнага і прыкладнага мастацтва Магілёўшчыны. Экспанаваліся фотавыстаўка «Магілёўшчына: людзі, справы, падзеі», узоры вытворчасці фабрык мастацкіх вырабаў, лялькі. Дзейнічала выстаўка дзіцячай мастацкай творчасці (графіка, жывапіс, прыкладнае мастацтва, кераміка). У дамах культуры, клубах выступалі калектывы мастацкай самадзейнасці Магілёўшчыны, тэатр лялек.

Пры развітанні ад імя працоўных ваяводства слова ўдзячнасці гасцям сказаў першы сакратар ваяводскага камітэта Польскай аб'яднанай рабочай партыі Зянон Драмінскі.

І. ГАЛІНОУСКІ

АГЛЯД САМАДЗЕЙНАСЦІ

У Салігорску і раёне праходзіць занадны агляд-конкурс народнай творчасці ў рамках II Усесяознага фестывалю самадзейнай мастацкай творчасці.

Нядаўна ў Старобінскім ДК выступілі калектывы Цясоўскага СДК, Крывіцкага, Хорастаўскага, Рахавіцкага СК. Асаблі-

ва вызначыўся самадзейны калектыв саўгаса «Новае Палессе», якім звыш 10 гадоў кіруе Людміла Сандрадова. Цёпла сустракалі глядачы песні ў выкананні саўгасных салістаў Марыі Парашчанкі, Алены Аксёнавай, Валянціны Альфярэнка, Валянціны Філіповіч.

М. ШАРКО

ЧЫТАЧ ПРАЦЯГВАЕ РАЗМОВУ

ЛІТАРАТУРНАЯ КАВЯРНЯ — ГЭТА ЦІКАВА

Мяне вельмі зацікавіла і здаецца слушнай выказаная ў лісце С. Абламейкі прапанова пра неабходнасць стварэння ў Мінску літаратурнай кавярні («ЛіМ» за і жніўня). Падзяляю я і заклапочанасць тым прыкметным ужо разрываю, які паўстае паміж літаратурай і чытачом. Сапраўды, апошнім часам нашай літаратуры бракуе шырокай аўдыторыі. Пытанне гэта надзённае, вельмі складанае, але, здаецца, на яго ўсе яшчэ не звяртаюць адпаведнай увагі. Не памятаю ніводнага артыкула ў нашых часопісах і газетах, які праналізаваў бы праблему без «фігур замоўчвання».

Што датычыць літаратурнай кавярні, дык сама па сабе, на маю думку, яна не здолее значна павялічыць кола чытачоў. Гэта можа адбыцца толькі ўсё-косна. Бо малаверагодна, што

нехта, выпадкова наведаўшы кавярню, тут жа зробіцца аматарам Беларускай літаратуры. Мабыць, літаратурная кавярня ў першую чаргу павінна стаць месцам сустрэчы творчай моладзі з пісьменнікамі, мастакамі, дзеячамі культуры, са славуітымі, наогул, людзьмі. Яна можа дапамагчы ў выхаванні добрага літаратурнага густу, абуджаць цікаўнасць да сучаснай паэзіі і прозы. Можна, формы творчых зносін, якія выпрацуе кавярня, стануць узорам для літаратурных вечароў у другіх гарадах, асабліва невялікіх, дзе найбольш не хапае жывой работы па прапагандае сучаснай Беларускай літаратуры.

Цікава, як і калі гэтае пытанне будзе вырашацца практычна? Хто тут павінен прымаць адпаведную пастанову: Саюз

Новы пераклад «Новай зямлі»

Усім вядома, наколькі цяжка паддаюцца перастварэнню на іншую мову таленавітыя творы. Коласаву «Новую зямлю» перакладалі на рускую мову многія паэты, у прыватнасці—М. Ісаконскі, С. Гардзеевіч, П. Сямінін. Але кожная новая спроба ўзнаўлення шэдэўра Беларускай паэзіі выклікае ўхвалу. Нядаўна да «Новай зямлі» звярнуўся паэт-перакладчык А. Бараховіч. Жыве ён у г. Горкім, працуе ў інстытуце, выкладаючы там геадэзію.

Для азнаямлення з перакладам першых раздзелаў паэмы ў канферэнц-зале Дома літаратара сабраліся пісьменнікі, супрацоўнікі музеяў, навукоўцы Акадэміі навук. Пасля прачытання А. Бараховічам перакладзеных раздзелаў пачалося абмеркаванне. У ім прынялі ўдзел А. Вярцінскі, Х. Ляляно, сын Я. Коласа Д. Міцкевіч, А. Слесарэна, Г. Юрчанка, вучоны сакратар Аб'яднанай дырэкцыі Дзяржаўных літаратурных музеяў г. Мінска І. Шарахоўская, А. Ліс, навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства імя Я. Коласа АН БССР І. Мятліцкая, загадчык аддзела гісторыі літаратуры Аб'яднанай дырэкцыі Дзяржаўных літаратурных музеяў г. Мінска М. Пратасевіч, Я. Семянон, М. Лужанін і В. Зубанак. Усе яны, выказаўшы па перакладу няглыбыя канкрэтныя заўвагі, падтрымалі перакладчыка, пажадалі яму поспехаў у далейшай працы над перастварэннем па-руску адной з вяршынь нашай літаратуры.

К. СЦЕПАНЮК

3 УЗНАГАРОДАЙ!

За заслугі ў развіцці Беларускай савецкай літаратуры, актыўную грамадскую работу і ў сувязі з васьмідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў пісьменніка ГУБАРЭВІЧА Канстанціна Лявонавіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

ЛІТАРАТУРНЫЯ ПРЭМІІ ЧАСОПІСА «НЕМАН»

Рэдкалегія часопіса «Неман» прысудзіла літаратурныя прэміі за лепшыя творы паэзіі, прозы, публіцыстыкі і крытыкі, апублікаваныя на старонках часопіса ў 1986 годзе. Прэміямі адзначаны: Э. Снобелеў — за раман «Сведка» (№№ 5, 6); М. Кусянкоў — за падборку аповядаў «Шум лесу, вуліц гул» (№ 6); У. Някляеў — за паэму «Наскрозь» і П. Кошаль — за пераклад гэтай паэмы на рускую мову (№ 6); У. Верамейчык — за публіцыстычны артыкул «Рэформа ў школе і калля» (№ 6); З. Бражнікава, А. Карлюк — за навукова-папулярны нарыс «Чалавек і камп'ютэр» (№ 7); Е. Бондарава — за артыкул пра Беларускае фільма апшніх гадоў «Каб мы — былі» (№ 5).

У тэатры імя Янкі Купалы адбыўся вечар, прысвечаны 125-годдзю з дня нараджэння стваральніка Беларускага нацыянальнага тэатра Ігната Буйніцкага. Вечар адкрыў і вёў міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч. На вечары выступілі доктар мастацтвазнаўства Уладзімір Няфёд, галоўны рэжысёр Рускага драматычнага тэатра

БССР імя М. Горкага Валерый Маслюк, настаўніца з вёскі Пра-зарокі Глыбоцкага раёна Вольга Генька, дырэктар Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янку Коласа Геральд Асвятчынскі. Пасля ўрачыстай часткі адбыўся канцэрт.

На здымку: выступае Г. АСВЯЦІНСКІ.

Фота Ул. КРУКА

У вялікай зале Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна адбылася сустрэча народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава з удзельнікамі семінара бібліятэчных работнікаў рэспублікі.

Пра творчасць пісьменніка расказала галоўны бібліяграф бібліятэкі М. Каваленка.

Васіль Быкаў адказаў на шматлікія пытанні прысутных.

В. ЛЯВОНАВА

Творчасці М. Рубцова і выхад на Беларускай мове ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» яго кнігі «Рускі агеньчык» была прысвечана чарговая паэтычная пятніца ў Доме літаратара. Пра жыццёвы і творчы шлях паэта расказаў вядучы Я. Міклашэўскі. Пра сустрэчы з М.

Рубцовым у час вучобы ў Літаратурным інстытуце імя А. М. Горкага нагадала Р. Баравінова. Некалькі яго вершаў у сваім перакладзе прачытала В. Анолава. Аб рабоце над перакладам твораў для кнігі «Рускі агеньчык» гаварыў У. Скарынін.

С. КОСЦІН

У Доме літаратара адбылася чарговая сустрэча з цыкла «Вечар новай кнігі». На гэты раз была прадставлена кніга С. Палуяна «Лісты ў будучыню», складзеная В. Рагойшам і Т. Кабржыцкай і выпушчаная выдавецтвам «Мастацкая літаратура», якую, дарчы, жадаючыя маглі тут набыць.

Адкрыў і вёў вечар В. Рагойша. З вуснаў дацэнта БДУ імя У. І. Леніна Т. Кабржыцкай прысутныя пачулі гісторыю пошуку матэрыялаў, звязаных з асобай С. Палуяна. Мастацкі рэдактар кнігі Л. Прагін расказаў пра намаганні выдавецкага ка-

лектыву выпусціць кнігу на вясонім мастацкім і паліграфічным узроўні.

Р. Барадулін і С. Панізнін прачыталі вершы, прысвечаныя С. Палуяну, а К. Шэрман — пераклад багданавіцкага «С. Е. Палуяну» на іспанскую мову. Сваімі ўражаннямі пра кнігу падзяліўся доктар філасофскіх навук У. Конан.

У вечары прынялі ўдзел артысты-выканаўцы Г. Кухальская, А. Жук, Ю. Кухаронак, заслужаная артыстка БССР Р. Маленчанка, срыпач В. Бадзьяраў, піяніст М. Палацін.

Тэкст і фота А. КАЛЯДЫ

пісьменнікаў Беларусі ці Мінскі гарвыканком?

А. ГУРКОУ, ваеннаслужачы

ЁСЦЬ РОЗНЫЯ МАГЧЫМАСЦІ

У лісце С. Абламейкі «Чытачы сказалі б дзякуй» выказваецца слушная думка пра неабходнасць літаратурнай кавярні як пэўнай формы пашырэння сувязі паэтаў з чытачом. Падтрымліваючы гэтую прапанову, хачу выказаць боязь, што «ёмістасць» такога кафэ будзе даволі абмежаваная. Таму, мяркую, трэба пашукаць і іншыя новыя шляхі для прапаганды Беларускай паэзіі.

У рэспубліцы склалася добрая традыцыя штогодніх святых паэзіі, святочных чытанняў на радзіме ці ля помнікаў Беларускай пісьменнікаў. А вось чытанні нахталі тых, што адбываюцца, напрыклад, у Маск-

ве ля помніка У. Маякоўскаму, у нас няма, Аматараў паэзіі, асабліва моладзі, безумоўна, прывабіла б магчымасць у пэўныя дні паслухаць новыя вершы Беларускай паэты, выказаць свае ўражання і думкі, напрыклад, на пляцоўках ля помнікаў Янку Купалу, Якубу Коласу ці Максіму Багдановічу.

На працягу двух апошніх год я наведаў заняты вярхоўнага народнага ўніверсітэта літаратуры, які працуе пры Доме літаратара. Справа добрая, каштоўная. Тут бывае цікава. Арганізатары праяўляюць ініцыятыву ў планаванні заняткаў (гутарак, лекцый, чытанняў). І ў той жа час, калі бываеш у Доме літаратара, ловіш сябе на думцы аб тым, што некае вельмі ўтульна тут. С. Абламейка марыць пра літаратурную кавярню ў горадзе, а ў самім пісьменніцкім доме кавай і не пахне. Прыйдзеш на заняты ўніверсітэта ці на які вечар, ёсць гадзіна вольнага ча-

су. Самы раз крыху адпачыць, аглядзецца за кубкам кавы, а то яшчэ — давайце памарым! — загаварыць у неафіцыйнай абстаноўцы з пісьменнікам, перасіць у яго аўтограф. Але ж не, няма такой магчымасці. Як гэта ні дзіўна, але кафэ ў Доме літаратара па вечарах не працуе. Ад каго гэта залежыць? Ад саміх пісьменнікаў, іх жадання ці нежадання прыходзіць у свой дом? Ці ад дырэкцыі Дома літаратара? Ці, можа, ад Бюро прапаганды літаратуры? Такое, кажучы, існуе пры Саюзе пісьменнікаў. А калі такая арганізацыя існуе, дык яна ж, відаць, і павінна клапаціцца пра тое, каб чытач ішоў да пісьменніка, а пісьменнік мог сустрэцца з чытачом. На Таварыства кнігалюбаў тут разлічваецца асабліва не прыходзіцца. Яно, глядзіш, усё больш праводзіць сустрэчы з вядомымі кінаартыстамі ды «зоркамі» эстрады.

В. СТРАЛКО, інжынер

г. Мінск

«Патрэбна многа перабыць, патрэбна многа перабачыць, каб свет суровы палюбіць і ўжо любоў не перайначыць» — гэтыя словы Анатоля Грачанікава былі вынесены на білет.

што запрашаў на творчы вечар паэта, які правялі заўчора галоўная рэдакцыя літаратурна-драматычных праграм Беларускага тэлебачання, Бюро прапаганды Саюза пісьменнікаў БССР і Палац культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча, глядзельную залу якога запоўнілі рабочыя сталічных прадпрыемстваў, студэнты і навучэнцкая моладзь.

Не ўпершыню наведваецца ў Барысаў народны артыст БССР Ігар Лучанок. У свой час вядома кампазітар быў госцем ардынаўскага калектыву фабрыкі піяніна, выступаў у ДOME культуры імя М. Горькага.

60-годдзя Вялікага Кастрычніка. Ігар Міхайлавіч раскажа пра свой творчы шлях, падзяліцца ўражаннямі аб паездках па краіне і за мяжу, удзеле ў конкурсах, сустрэчах з кампазітарамі, аб творчай садружнасці з паэтам-песеннікам, ванальна-інструментальным ансамблем «Песняры».

Тэкст і фота Ул. КРУКА

У ДOME літаратара адбылася прэм'ера новай мастацкай стужкі кінастудыі «Беларусь-Фільм» «Чалавек, які браў інтэрв'ю». У аснове сцэнарыя, напісанага І. Андронавым і А. Кудраўцавым, — фанты з жыцця вядомых журналістаў-міжнароднікаў, якім даводзіцца працаваць у самых «гарачых» кропках планеты.

дзясць мастацтваў БССР Ю. Марухін раскажа, як праходзілі здымкі ў Афганістане. Выступіў тансма Надзвычайны і Паўнамоцны пасол СССР у Пакістане В. С. Смірноў, які вельмі дапамог творчай групе наштоўнымі парадзімамі, кансультацыямі.

А. ДЗМІТРЫЕУ Фота аўтара

Беларуская зямля родная для пачынальнай новай юрэйскай класічнай літаратуры Мендэле Мойхера-Сфорыма — ён нарадзіўся ў Іапылі. «Кніганаша» — так перакладаецца яго псеўданім. Шалам-Алейхем назваў яго «дэдулем юрэйскай літаратуры».

творчасці Мендэле Мойхера-Сфорыма згадваліся на вечары, прысвечаным 150-годдзю з дня нараджэння пісьменніка, які прайшоў у мінулы цацвер у ДOME літаратара. Вёў вечар А. Вольскі. Слова пра месца М. Мойхера-Сфорыма ў літаратуры сказаў С. Бунчын. Думкамі пра творчасць пісьменніка падзяліліся народны мастак СССР З. Азгур, пісьменнікі Я. Садоўскі і Р. Рэлес.

Г. КЛІМАЧЭНКА

АД РЭДАКЦЫІ: Відавочна, што чытацкі абмен думкамі, выкліканы пільным студэнта-гісторыка С. Абламейкі, выйшаў на некалькіх сапраўды набалельных пытаннях у справе прапаганды мастацкага слова, арганізацыі жывых кантактаў паміж пісьменнікам і чытачом.

У сваім выступленні на апошнім з'ездзе пісьменнікаў рэспублікі кандыдат у члены Палітбюро, першы сакратар ЦК КПБ М. М. Слюнькоў, у прыватнасці, зазначыў: «Шмат абгрунтаваных нараканняў выклікае работа па прапагандзе мастацкай літаратуры сярод насельніцтва рэспублікі. Тут трэба адыходзіць ад фармальнага падыходу, існуючых схем, якія робяць літаратурныя сустрэчы аднабаковымі.

У гэтых словах — і ацэнка становішча, якое мы назіраем, і праграма таго, як, якім чынам, у якім кірунку павінна вестца работа па арганізацыі пісьменніцкіх выступленняў, па прапагандзе і папулярызаванні здабыткаў нашай літаратуры.

НАДЗЭННЫЯ РАДКІ

Адыходзіць у нябыт сёлетні, 1986 год, адлічвае свае апошнія дні. Адыходзіць, каб стаць гісторыяй. Быў ён не проста чарговым у кругабегу часу, быў ён годам не радавым — годам XXVII з'езда КПСС і XXX з'езда Кампартыі Беларусі, пачатковым годам новай, дванаццатай пяцігодкі. А яшчэ — Міжнародным годам міру.

У В'етнам. У лепшых з іх паэт пазбаўляецца плакатнасці, дэкларацыйнасці. Непасрэдна ўбачанае аўтарам хораша праламляецца ў святломасці лірычнага героя ў вершы «Расколіна на Звоне»:

...Яна ўразаецца пнячца,
Бы ў сэрца,
У южны кантынент
І Хірасімаю балючай,
І крыллем
сённяшніх ранет!

«Хмарачосы», «Эмігранты» і іншыя вершы, паэма «Размова наросцеж» напісаны з дбай-

Аказваецца: і пра мір, і пра барацьбу народаў планеты за яго можна пісаць, не ўжываючы гэтых слоў. Галоўнае, здолець па-мастацку выказаць тое, што хвалюе.

«Кніга прысвячаецца Міжнароднаму году міру» — значыцца на зборніку вершаў С. Панізініка «Жыццё», выпушчаным выдавецтвам «Юнацтва». С. Панізінік увёў у канву кнігі аднаго з міфалагічных вобразаў беларускага фальклору, сейбіта нівы, дбайнага і рупнага працаўніка Жыцця, паяднаў ма-

МІРУ ГАЛІНКА Ў ДОБРАЙ РУЦЭ

чына і досыць аператыўна адгукнацца на падзеі дня. Ці не найперш сведчаць пра гэта падборкі ў часопісах, прысвечаныя самай надзённай тэме — тэме міру?

Пра адну з іх — «...Міру галінка ў добрай руцэ» («Малодосць», № 7) пісала ўжо Г. Каржанеўская ў артыкуле «Пад непазбежным знакам перамен» («ЛіМ», № 44, 31 кастрычніка). Аналагічную нізку пад назвай «Голуб міру, ляці над зямлёю!» прапанаваў у дванаццатым нумары «Польмя». Як і ў «Малодосці», кола аўтараў досыць прадстаўнічае — Я. Янішчыц, Р. Барадулін, В. Зуёнак, М. Кусянкоў, В. Жуковіч, А. Пісьмянкоў, С. Шах, В. Патапенка.

Важны аспект тэмы барацьбы за мір — выкрыванне планаў цемрашалаў, гнеўнае асуджэнне тых, каму ўрокі сорака пятага не пайшлі на карысць. Аб гэтым таксама пісалі сёлетняе і разам з тым сімвалічнае — Міжнародны год міру супаў з 40-годдзем Нюрнберскага працэсу.

Трывога за лёс планеты і чалавечтва, разуменне адказнасці, якая ўскладаецца сёння на кожнага сумленнага чалавека, надае творам шырокае грамадскае гучанне, акрэслены публіцыстычны кірунак. У па-ру жыццёвай сталасці, калі час падраўнаваць здзейсненае, пазначыць далейшыя арыенціры, уступіў лірычны герой Г. Пашкова. «Я спасцігнуў свой род. Ганарыцца ёсць права. Хто такія? Народ. Хто такія? Дзяржава», — з гонарам заяўляе ён. Аднак і трывога кранаецца яго роздум: «Мы на кастры, мы на агні знішчальным...»

Мала сёння сказаць: я змагаюся за мір. Гучыць дэкларацыя наўрад ці ўсхваляюць каго-небудзь, калі не будуць выказаны па душэўнай патрэбе, па ўнутранай неабходнасці. Публіцыстычная лірыка, бадай, як ніводзін від паэзіі, патрабуе ад аўтара пачуцця меры, умення адчуць мяжу, што падзяляе творы палітычна-грамадскага гучання ад твораў плакатна-ілюстрацыйных. Пра гэта думаеш, калі чытаеш так званыя «замежныя» цыклы вершаў...

Вершы амерыканскага цыкла, а таксама паэма «Размова наросцеж» займаюць большую частку кнігі У. Карызы «Расколіна на Звоне Свабоды» («Юнацтва», 1986), у якую ўвайшлі таксама і творы, напісаныя пад уражаннем паездкі

ным аўтарскім клопатам аб міры, з жаданнем аўтара бачыць свет і людзей шчаслівымі.

Барадулінская нізка «У сааўтарстве з Гудзоном» («Польмя», № 1)... Радуе адточанасць барадулінскага радка, паяднанасць думкі і пачуцця, аўтарская адкрытасць.

Я пасылаю сны за акіяна,
Каб, паблукаўшы па маіх
мясцінах,
Яны масты ўспамінамі
масцілі
З прымоўных рэк,
З зажураных палян.
Я пасылаю сны за акіяна.

Паэт не забыўся тут на глабальныя праблемы сучаснасці, хоць ён і не гаворыць пра іх «у лоб». Аўтар не «грукае» ў грудзі, пераконваючы сябе і іншых у патрыятызме, у непрыманні «капіталістычнага раю». У амерыканскай нізцы ёсць і па-чалавечы цёплыя вершы («Міхасю Стральцову», «Зямлячцы», як называе паэт «хмурынку з Ушаччыны»)...

Нізка В. Зуёнка («Польмя», № 7), як і падборка «У сааўтарстве з Гудзоном» Р. Барадуліна, вылучаецца сярод замежных цыклаў уменнем сінтэзаваць асабістае і агульначалавечае, падыходзіць да балючых пытанняў часу праз непасрэдна перажытае лірычным героем. Прыгадаем, напрыклад, верш «У ноч урагана па імені Глорыя»: «Мяне разбудзіць вечер незямны, прадказаны, паказаны, фатальны, такі — што ўвысь шыбуюць валуны, такі — што дождж сячэ гарызантальна». Затым паэтава думка сягае ў дзень заўтрашні — у той страшны, які ніколі не павінен прыйсці: «Мне іншы смерч карціць, што выбухнуць імкнецца з іншых нетраў».

Арганічна ўваходзіць публіцыстыка ў лірыку Я. Янішчыц, што засведчыла яе ранейшая кніга «Пара любові і жалю», а таксама сёлетняя публікацыя ў перыёдыцы. Нізка вершаў у «Польмі» (№ 3) вабіць душэўнай прасветленасцю, неўтаймоўнаасцю душы і разам з тым сталасцю роздуму над праблемамі вайны і міру, дня сённяшняга і заўтрашняга. Для паэтэсы «як Ліра, над зямлёй гучыць «Індзіра» — свяшчэннае і мужнае імя, яе, як маці і грамадзяніна, непакоіць, што:

Яшчэ не ўся зямля цяплом
сагрэта,
Але, прабіўшы раўнадушша
тхло,
З высокіх душ гартуецца
планета,
Каб душагубам месца
не было.

тывы добра, праўды, справядлівасці з матывамі міру, павёшы гаворку аб маральных каштоўнасцях часу, вернасці Радзіме, гатоўнасці стаць на яе абарону. Лірычны герой паэта з'яўляецца па сутнасці выказнікам думак і пачуццяў кожнага:

Сонца ўзыходзіць.
Яно аглядае планету:
добры намер
у людзей
на раздольнай зямлі?
Можа, з атола
ваяні пускаюць ракету?
Мо на прыцэл
само Сонца узлялі?
Мірнае поле
не хоча быць полем
для смерці.
Мама мая
на жыццё блаславіла мяне.
Людзі Зямлі,
я прашу мне сягоння
паверыць:
мір берагу,
толькі міру служу —
не вайне.

У шэрагу выданняў Году міру і зборнік «Дзень міру», складзены В. Іпатавай, які таксама выйшаў у выдавецтве «Юнацтва». Пра гэтую спеасабліваю анталогію паэзіі аб міры, барацьбе супраць пагрозы вайны ўжо гаварылася ў «ЛіМе». Застаецца дадаць, што кніга вылучаецца сярод іншых калектывных зборнікаў. Вартаць «Дня міру» і ў тым, што ў ім ахоплены шырокае кола аўтараў, і ў патрабавальнасці складальніка да адбору твораў, і, вядома ж, у арыгінальным мастацкім афармленні М. Басалыгі.

Кніга вершаў «У імя жыцця» («Мастацкая літаратура», складальнік В. Шніп) менш прадстаўнічая на імяны і тэматычна больш вузкая. Аднак зборнік у цэлым дае ўзруленне аб набытках беларускіх паэтаў у вырашэнні тэмы міру.

У малодосцеўскай падборцы (№ 7) поруч з творамі іншых аўтараў змешчаны і верш В. Зуёнка «Аб сімвалах»:

Есць сімвалаў шмат
у будынкаў ААН.
Галоўны (зямлі сущышце) —
Сячэ паралелі мерыдыян,
Нібыта кругі мішэні,
Нібыта хтосьці ўзяў
пад прыцэл
Усе кантыненты агулам...
Ды міру галінка ў добрай
руцэ
Абдымкамі свет агарнула.
Сапраўды, галінка міру ў
добрай руцэ. Надзеяна тры-
маюць яе беларускія паэты.
Алесь МАРЦІНОВІЧ

Культурная плынь, якая мяне цікавіць і хвалюе, пачала вылучацца ў апошнія некалькі год. Умоўна можна назваць яе «фальклорам у горадзе». Зрэшты, назва пакуль не ўсталявалася, але з'ява ўжо акрэсліла сябе ярка: моладзь спрабуе ўзнавіць на гарадской глебе беларускія фальклорныя святы. У тым ліку і такія, здавалася б, чыста «вясковыя», як каляды, гуканне вясны, купалле. Спробы робяцца стабільнымі, і таму варта ўрэшце абмеркаваць іх як факт рэчаіснасці.

Многія жыхары Мінска ўжо бачылі гэта на свае вочы: узмку — каляднікаў, увесну — шматколерныя карагоды... Але будзем для пэўнасці арэнтавацца на тых, хто пакуль не знаёмы асабіста з «гарадскімі варыянтамі» фальклорных свят. Часцей за ўсё менавіта ад гэтых людзей чуеш: а навошта? Да пытання пра мэтазгоднасць фальклорных свят у горадзе мы яшчэ вернемся. Пакуль што зазначу адно: а ці можа чалавек адчуць патрэбу ў тым, пра што не ведае? Ці справядліва называць асэнсаваным выбарам адзіна знаёмы чалавеку спосаб дзеяння?

Юнакі і дзяўчаты, якія сёння ладзяць у горадзе народныя святы, таксама пачалі захапляцца фальклорам далёка не з маленства (сцвярджаю ўпэўнена, бо грунтуюся на ўласным вопыце). У нядаўнім мінулым ім цалкам хапала альбо рок-музыкі, альбо класікі, альбо песень самадзейных аўтараў — у залежнасці ад густу. Чаму ж тады раптам — народная песня? Да кожнага гэта прыйшло па-рознаму, але абавязкова праз два роўныя па моцы пачуцці: праз радасць і праз боль. Чым больш захапляла народная творчасць, тым больш смелела ў душы, калі пра фальклор гаварылі, як пра дарагога нябожчыка. А яны ўжо зведалі ўласным сэрцам: заўчасна спраўляць хаўтуры.

Гарадскія каляды, гуканне вясны, купалле нельга разглядаць як механічнае перанясенне старажытных абрадаў на вуліцы сучаснага горада. Вядома ж, такія святы адрозніваюцца ад пракаветна-вясковых. Іх аднаўлялі, арыентуючыся не толькі на традыцыі, але і на псіхалогію сённяшняга гараджаніна. Але адну найгалоўнейшую асаблівасць фальклору моладзь імкнецца захаваць пры любых умовах: не ператвараць святы ў канцэртны выступленні, не размяжоўвацца на «выканаўцаў» і «гледачоў».

Шчыра кажучы, даўно хацелася б пачуць ад нашых фалькларыстаў кваліфікаваную думку пра самадзейныя фальклорныя святы ў горадзе. Бо не так рэдка, на жаль, даводзіцца сутыкацца са знаёмай да прыкрасці артадаксальнай пазіцыяй: фальклор — ён быў добры ў вёсцы, ды й то за дзедам шведкам. А ў горадзе жывуць «па-гарадскому». І, значыць, нікому тут фальклор не патрэбны.

Узор такой дзівоснай логікі з'явіўся нават у друку. Маю на ўвазе фельетон П. Якубовіча «Делу — время, потехе — час», надрукаваны 16 мая гэтага года ў газеце «Знамя юности». Змест яго, у некалькіх словах, такі: каляды ў шматпавярховым будынку — «не

праздник, а глупая пародія», гуканне вясны на гарадскім асфальце — «насмешка над здравым смыслом і ідэяй праздніка». Аўтарскія высновы падмацоўваюцца «карцінкамі з жыцця»: «За дзверью ето-яли наряженные в невероятные одежды молодые люди и, жинерадостно хохоча, хором что-то кричали»; «Вдруг девушки и юноши в импортных джинсах и куртках, будто сошедшие со страничек новомодных журна-

калі прызнаваць іх з'явай культуры — тады ўсё выглядае зусім інакш. На ігчасце, сёння ўжо неабавязкова спасылалася на імёны навукоўцаў і дзеячоў культуры, каб сцвярджаць, што фальклор уводзіць нас у непаўторны свет пэтычнасці, адухоўленасці, чысціні пачуццяў, добрага гумару... Але прызнаючы несумненную вартасць фальклору — ці не рана нам спісваць у архіў такі неацэнны культурны скарб? Хочацца правесці

газеты і часопіс «Мастацтва Беларусі».

«Гукалі» вясну адпаведна 17 і 15 красавіка — гэта значыць, калі яна ўжо ўсталявалася падзейна, калі надышлі цёплыя дні. Чаму ж так «спазняліся» арганізатары свят? (Гэтая акалічнасць таксама часам была падставай для кпінаў. Па-першае, гарадское гуканне вясны — свята сінтэзаванае. Яно ўвабрала ў сябе элементы ўсяго веснавога цыкла, які пачынаў-

што адбываецца з культурай народа сёння. Калі развіць думку фельетаніста, фальклорам дазволена захапляцца толькі ў бабуліных спадніцах за акаліцай. А што, цікава, сказаў бы ён, каб старадаўнія карагоды раптам захацела згадаць сучасная моладзь вёскі? Андаракі яна не носіць, а джынсы на траве нічым не лепей (як і не горш) за джынсы на асфальце...

Можна, вядома, адмыслова пашыць народныя строі, можна ўсю вёску так апрануць і гараджан таксама, каб ужо ўсё было «па правілах». Але ж калі ў першую чаргу думаць пра форму — якая гэта будзе ма-на! Гутарка ж пра тое, каб чалавек не баяўся пераступіць мяжу да «бабулінай» культуры, тым больш што мяжы гэтай — няма.

Калі я пішу, што фальклорныя святы ў горадзе вартыя падтрымкі, то зусім не заклікаю з заўтрашняга дня зрабіць іх афіцыйнымі. І не маю на мэце «спусціць» у кожны камітэт «ямсамола цыркуляр: «Арганізуйце групу каляднікаў»... Такой справай павінен займацца толькі той, хто ве разумее, любіць, ведае — ініцыятыва «звер-ху» мала дапаможа. Але ў тым і рэч, што існуе ініцыятыва «знізу»! І правяць яе не толькі не знікаюць, але і пашыраюцца: штогод расце колькасць самадзейных каляд, купалляў, гуканняў. Няхай сабе гэта маленькія, лакальныя святы: у межах школы, інстытута, інтэрната, устаноў... І вось гэтай «ініцыятыве знізу» даводзіцца кожны год адваджаць права на жыццё. Не пра тое просіць, каб дапамаглі — каб не заміналі! Даводзіцца пераадолюваць і косыя позіркы, і зняважлівыя словы, і нават падазрэнні ў нейкіх прыхаваных злачынных намерах. Хоць цяжка ўявіць, каму і чым можа пагражаць народнае свята. Часам атмасфера падазронасці прыводзіць да невытлумачальных сітуацый: так, у 1984 годзе падрыхтавана Палацам культуры Белсаўпрофа купалле адмянілі якраз напярэдадні свята. У «Вячэрнім Мінску» ўжо былі надрукаваныя запрашэнні. Рэакцыя тых, хто назаўтра прыйшоў на-свята, уявіць няцяжка. Іншы сумны і проста анекдатычны выпадак: сёлета сакратар гаркома камсамола ў адказ на прапанову правесці ў Мінску купалле ўсклікнуў: «Вы што, не ведаеце, што купалле — гэта ноч вольнага кахання?» Спачатку дзіва ўзяло: няўжо ў наш час яшчэ жывуць гэтыя дрымучыя погляды? А потым пачало браць сумненне: цалкам верагодна, што гэты чалавек проста шчыра выказаў пункт гледжання і многіх іншых адказных работнікаў. Калі гэта сапраўды так, іх пазіцыя недаўнабачная. Гарадскія фальклорныя святы могуць процістаяць навалю заходняй масавай культуры. Трэба асэнсаваць гэты аспект, а не бачыць у нязвыклым пагрозу для сябе. Ігнараваць новыя з'явы ў нашым жыцці, як ужо ўсе пераканаліся, вельмі шкодна. Потым спахапіліся весці рэй — а рэй даўно паляцеў.

Віалета ЕФІМЕНКА, бібліятэкар

г. Мінск

КАРАГОД НА АСФАЛЬЦЕ

лов, пачынаюць водзіць хороводы і петь старыяныя абрадавыя песні»...

Не выключана, што многія чытачы ўпершыню даведаліся пра фальклорныя святы ў горадзе менавіта з гэтага фельетона. Таму варта трошачкі спыніцца на ім. І для пачатку спытаць: наколькі апраўданая была ў дадзеным выпадку фельетонная форма? Гэты жанр будзеца на сатырычным перабольшванні. І звычайна жыццёвы вопыт лёгка аддзяляе праўду ад мастацкай гіпербалы. Але ў нашай сітуацыі факты не здольныя такім чынам сябе «абараніць». Мяркуючы самі: ці можа чытач адрозніць аўтарскую іронію ад сапраўдных падзей, калі яму пакуль не трапілася на вочы ні каляднікі, ні карагоды на асфальце? Вось, напрыклад, П. Якубовіч распавядае, што жыхарка шматкватэрнага дома, пабачыўшы ля сваіх дзвярэй каляднікаў, «ледзь не паўзучы дабіралася да нітрагліцэрыну». Калі нават успрыняць гэтыя словы літаральна — зноў-такі незразумела: што гэта, адзінаквы выпадак ці масавая рэакцыя на такія святы? Спытаць няма ў каго — фельетон не называе адрасоў. Але перакананыя праз трэцюю асобу ўражання, па шчырасці, пераканваюць не надта. Можна, потым на старонках газеты выкажуцца непасрэдна тыя, хто ўжо бачыў гарадскія фальклорныя святы?

Прасцей, вядома, паверыць аўтару фельетона на слова і прыняць усё за чыстую манету. Нават закід наконт бога Ярылы, па якім, маўляў, сумуюць юнакі і дзяўчаты (пакідаю без каментарыяў). Але ці не больш плённа з фельетаністам паспрачацца? Раптам ды народзіцца ісціна!

Перш за ўсё трэба высветліць, як мы ставімся да фальклорных свят наогул. Калі лічыць іх спарадэчным невучтва, цемры і забабонаў, дык пра фальклор у горадзе і гаварыць няма сэнсу. Калі ж адмовіцца ад вульгарна-прымітыўных тлумачэнняў народных традыцый,

паралель з архітэктурай. Мы зараз знаходзім магчымасць аднаўляць помнікі даўніны — урэшце пераканаліся, што без іх не стае культурнага «паветра». То чаму аналагічным чынам нельга «кансерваваць», «рэстаўрыраваць», «аднаўляць» і помнікі народнай творчасці? Нязвыкла?

Давайце ўявім сабе гарадскія каляды — такімі, якімі яны пачалі ўжо складвацца. Зімовы вечар. Звоняць у дзверы, вы адчыняеце — і бачыце натоўп, сярод якога потым адрозніваецца «назу», «мядзведзя», «жорва» і немаведама каго яшчэ. Уся грамада спявае, танчыць, звяніць бубнам... Ваша рэакцыя? Слушна, розная: аднаму цікава, другому няма часу, у трэцяга дзіця плача... А сёй-той зачыніць дзверы толькі таму, што не звык сустрэцца чужых людзей у халаце.

Але вось маленькае ўданладненне: каляднікі выталі да вас менавіта ў НАВАГОДНЮЮ ноч. Сітуацыя выглядае інакш, ці не так? Каму з нас у тую ноч не хочацца казні і дзівосаў! І хто прыдумаў, што гэта ненаатуральна — «не ў горадзе ж калядаваць, не ў шматкватэрным доме»... А чаму б і не? У дамах, дзе вялікія лесвічныя пляцоўкі, калядныя дзеі могуць адначасова глядзець жыхары некалькіх кватэр. Вельмі зручна.

«Каляда», якая пераходзіць ад хаты да хаты (альбо ад кватэры да кватэры) — гэта маленькае навагодняе дзіва для дарослых. Бо вясёлыя батлейкавыя сцэны з «жывымі лялькамі» разыгрываюцца не для безаблічнага масавага гледача, а для канкрэтных пляц-шасці чалавек. Больш таго: «персанажы» ўвесь час звяртаюцца да гаспадароў. І тым даводзіцца шукаць дасціпны адказ, актыўна ўступаць у дыялог.

Аб'яднаць гарадскія каляды з навагоднім святам — гэта, на маю думку, сёння рацыянальнае вырашэнне. Цеплыя прададавай традыцыі не была б нам у гэтую ноч лішняй.

Цяпер пра гарадское гуканне вясны. Пра яго, дарэчы, апроч фельетона, ёсць і іншыя друкаваныя матэрыялы. У 1983 і 1984 гадах клуб моладзі пры Палацы культуры Белсаўпрофа праводзіў у цэнтры Мінска, у парку Янкі Купалы масавыя святы, якія так і называліся — «Гуканне вясны». Потым рэпартажы з гуканняў абышлі ледзь не ўсе рэспубліканскія

сакавіка, а канчаўся амаль улетку: і «вяснянкі», і «юраўскія», і «валачобныя», і «русальныя», і многія іншыя абрады і песні. А па-другое, свята прымяркоўваюць да цёплых дзён адмыслова — каб людзям было зручнай. (Уявіце сабе карагоды ў грувасткай і цяжкай вопратцы!). Бо сэнс гукання вясны сёння, вядома ж, не ў тым, каб свечасова «адамкнуць» зямлю і расу. Сэнс — у радасці для людзей.

Фальклорныя святы ў горадзе, якімі яны могуць быць у найлепшым варыянце — гэта святы для ўсіх без выключэння прысутных. Знікнуць многія праблемы арганізацыі, калі асноўныя элементы абрадаў будуць шырока вядомыя. (Зразумела, абрады страцілі сваё першапачатковае значэнне, захаваўшы толькі форму і зрабіліся святоточнымі «гульнямі для дарослых». Але ж гуляць цікава, калі ведаеш правілы). Толькі гэта ўсё — пра дзень заўтрашні. А нам трэба высветліць, ці можна зрабіць свята масавым ужо сёння, ва ўмовах, так бы мовіць, «фальклорнай недасведчанасці».

Можна. Для прыкладу, дастаткова, каб трэцюю частку карагоду складалі людзі, якія ведаюць песню і рухі. Можна смела браць яшчэ дзве траціны з гледачоў — і ўвесь карагод будзе рухацца і спяваць. Таму што рухі нескладаныя, а прыпеў, які амаль заўсёды ёсць у карагодзе, засвойваецца максімум на другім купале. І яго падхопліваюць усё. І не мае значэння, што адны ў джынсах і ў модных уборах, а другія ў народных строях. Такі «вінегрэт» нікому не замінае.

Хача — не. Ён замінае П. Якубовічу. «Одно дело, конечно, выйти за оклицу и водить хороводы. Все естественно, красиво и ничего, кроме радостного умиления, вызвать не может»... Вось парадокс: кепска верыцца ў шчырасць аўтарскага «замілавання». Бо за гучнымі словамі пра любоў да «сапраўды народнай» творчасці чуецца самая звычайная халодная абьякавасць да таго,

раваных сталах, прадаўцы ў нацыянальных касцюмах не ўпішуча ў святочнае асяроддзе. На просьбу прадаўцоў размясціць кніжны кіёск на такім месцы, дзе людзі маглі б яго адразу ўбачыць, адзін з арганізатараў вечара груба адказаў: «Гандлюеце там, дзе вам сказа-на». А сказана нам было гандляваць у нейкім закутку...

Многія з прысутных маглі пайсці з свята з кнігамі, на якіх пісьменнікі з прыемнасцю пакінулі б свае аўтографы. На маю думку, пісьменніку не менш прыемна было б убачыць свае кнігі ў руках дзесяткаў людзей, чым атрымаць

букет кветак.

Застаецца дадаць, што кніг мы бралі з сабою на 1700 рублёў, а прадалі ўсяго на 180. Хто ж мог знайсці нас у тым закутку? Тым больш, што арганізатары вечара не падумалі аб тым, каб прысутныя маглі сустрэцца з пісьменнікамі ля кніжнага кіёска да пачатку свята і пасля афіцыйнага заканчэння яго. Сумна ад усяго гэтага, бо распаўсюджанне беларускай кнігі — справа агульная.

В. ТЫЛЕЦ, прадавец віцебскай кнігарні «Светач», дэпутат раённага Савета народных дэпутатаў

КНІГУ СХАВАЛІ

Не так даўно ў нас, у Віцебску, адбывалася значная культурная падзея — літаратурны вечар, прысвечаны юбілею выдатнага беларускага паэта, нашага земляка Генадзя Бурайкіна. Гэта было сапраўднае свята, наладжанае ў самым прыгожым гарадскім будынку — Акадэмічным тэатры імя Я. Коласа. Разам з юбілярам прыехалі вядомыя пісьменнікі. Былі тут і цёплыя словы, і апладысменты, і кветкі, і музыка. Але ж... Не трэба нікога пераконваць, што

паняцці пісьменнік і кніга маюць непарыўную сувязь. Калі пачынаецца гаворка пра пісьменніка, адразу паўстае пытанне: а што ён неісаў? Калі ж звяртаюць увагу на кнігу, перш за ўсё цікавацца, хто яе аўтар. А вось на гэтым сявае арганізатары пра кнігу забыліся. Ну, калі быць больш дакладнымі, то не забыліся, а схавалі яе, каб не «сапсаваць» святочны выгляд памяшкання, дзе праходзіў вечар. Не ведаю чаму, але хтосьці палічыў, што стосікі кніжак на палі-

СЕННЯ, можа, як ніколі раней, вядуцца спрэчкі аб стане сучаснай маладой паэзіі. Адно тлумачаць гэта заняпадам самой паэзіі, другія — маладыя паэты, а таксама крытыкі, якія прапагандуюць іх творчасць, — тым, што маладую паэзію не здольны зразумець пэўныя групы чытачоў ды старэйшыя, не надта чуйныя да наватарства крытыкі, а — галоўнае — тым, што старонкі цэнтральных прэстыжных выданняў для такой паэзіі амаль недаступныя.

Удзельнікі «круглага стала» «Юности» (№ 6, 1986 г.) дагаварыліся да таго, што адзін з іх заявіў: «Мы не адмаўляем іх — паэтаў-папярэднікаў. Мы ўбіраем іх, як частку». Вось так! А крытык Мальгін у тым жа нумары часопіса, маючы на ўвазе крытыкаў, якія не ўспрымаюць эксперыментальную паэзію, выказаўся цытатай з Паўстоўскага: «Мы павінны выгнаць са сваёй дзяржавы ханжаў, раззлаваных на прыгажосць за тое, што яны існуе незалежна ад іх волі». Во якая строгасць!

Вакол імён Паршчыкава, Лаўрына, Жданова, Салімона, Мінералева, Яроменкі, Паздняева, Кудзімавай падрыхтаваны цэлыя літаратуразнаўчыя даследаванні так званымі «юнымі арганізатарамі літаратуры». Як кажуць: звону-то звону з царкоўнага амбону! А эксперыментатары паэзіі, з лёгкай рукі асобных крытыкаў, у запале спрэчак амаль што адмаўляюць вывераныя часам традыцыі не толькі савецкай, але і ўсёй рускай паэзіі. Той-сёй, глядзіш, са сваіх самаробных вышак і Пушкіна «родзічам» ажно ў сёмым калене лічыць!

Ну, проста страцілі па геніяльнасці!

Юрый Кузняцоў («Літаратурная учеба», № 5, 1983 г.) усклікнуў: «...Успыхнула новая зорка. Загадай жаданне, чытач! Я ўжо загадаў. Гэта Віктар Лапшына. Гэта сапраўдны паэт. Гэта не лятучы метэор... ён увойдзе ў рускую паэзію. Ужо ўвайшоў... У рускую паэзію ўвайшоў новы паэт. Здыміце шапкі, браты па цэху!» І вось праз тры гады пасля гэтага паэтычнага праорчтва выйшла ў выдавецтва «Молодая гвардия» невялікая кніжка паэзіі В. Лапшына. Што ж, сапраўды, там ёсць вершы, якія зрабілі б гонар і самому Ю. Кузняцову. Але, на жаль, іх яшчэ настолькі мала, што патэтычны маналог Ю. Кузняцова выглядае сёння не зусім пераканаўчым. А паэту — як ніяк — 40! І ці не зацягнула яшчэ на нейкі час тое паэтычна-артыстычнае выступленне Кузняцова рост самабытнага таленавітага паэта? (Праўда, у гэтым годзе павінна з'явіцца ў свет яшчэ адна кніжка В. Лапшына ў выдавецтва «Советский писатель», як паведамляе аб гэтым «Книжное обозрение»). Паба-чым, пачытаем. Але, разважаючы пра выступленне Ю. Кузняцова, я задумваюся: ці не было ў тым зазвіўным голасе шырокавядомага паэта прыхаванай думкі аб сваіх тылах і закліку да саюзніцтва? Бо ўжо сёння паэзію самога Ю. Кузняцова многія крытыкі, асабліва пасля выхаду ў свет не надта ўдалага зборніка паэзіі «Ни рано, ни поздно», нізвяргаюць з вышынь яе біблейскага планетарызму. Шырокая, падчас беспадстаўнага кірмашна-кампанейскага рэклама ўплывае сёння не лепшым чынам і на творчасць апошніх гадоў Ю. Морыц і Я. Еўтушэнкі. Пра гэта сведчыць і крытычная думка на старонках цэнтральных літаратурных выданняў.

Эксперыменты ў паэзіі мне заўсёды нагадваюць спецыяльна гурманаў, дзе ўсё падсолона, падперана на асабісты густ таго ці іншага кліента. Не ведаю, як у гурманаў, а вось у эксперыментатары паэзіі форма, за рэдкім выпадкам, адпавядае зместу. Што ж, як вядома, усё духоўнае спрадвечу засноўвалася на векавых традыцыях народа, ламаць якія трэба не толькі па адной насьвярбелай ахвоце, а па выверанай жыццёвай і сацыяльна-грамадскай неабходнасці. Напрыклад, для маладых Маякоўскага, Пастэр-

мой, што гэта былі за пераклады! Непазнавальныя іншы раз нават па назве вершаў. Чырванець за тых вершы дэводзілася і мне, і Віктару Шніпу, і Алесю Письмянкову... Перакладчыкі «сваю справу» зрабілі. Яны толькі выказвалі незадавальненне адным, што цэнтральныя часопісы і «Літаратурная газета» іх саматужную працу не прымаюць. І правільна робяць. Яны заступаюцца за нашу літаратурную аўтарскую годнасць.

Ніяк, ну ніяк не можа з належным гонарам выйсці на ўсесаюзную арэну наша мала-

Выдаўшы першыя зборнікі паэзіі, А. Письмянкоў, В. Шніп, У. Марук, У. Мазго, І. Рубін, П. Ламан, М. Мятліцкі, З. Дудзюк, Л. Паўлікава, А. Канапелька на нейкі час прыцягнулі ўвагу да сваёй творчасці з боку крытыкаў і чытачоў. Аднак паступова, не выявіўшы ў поўнай меры свайго таленту, не апраўдаўшы ўскладзеных на іх надзей, яны незаўважна, але годна ўліліся ў традыцыйную спакойную плынь усёй беларускай паэзіі. Мне здаецца, не апошняю ролю адыграла ў лёсе гэтых паэтычных імён наша нацыянальная рыса ха-

Аднак зноў—усё ўпіраецца ў мастацкі (дакладней—ВЫСОКАМАСТАЦКІ) пераклад. Ведаю, што амаль не перакладаюць маладых такіх прызнаных майстры перакладу, як Хелемскі, Бурсаў, Кіслік, Шклярэўскі, Яфімаў, Спрычан, Тарчэй... І не таму, відаць, што вершы маладых дрэнныя. Хутчэй за ўсё таму, што з перакладамі творчасці маладых не так лёгка выйсці «ў свет», і яшчэ вельмі верагодна, што перакладчыкі зусім мала ведаюць творчасць гэтых маладых. Значыць, трэба ім самім шукаць і выхоўваць сваіх равеснікаў-перакладчыкаў. Вось нядаўні прыклад, часопіс «Дружба народов» (№10) прапанаваў чытачам нізку вершаў Л. Дранько-Майсюка ў перакладах Ю. Кабанкова. Такому творчаму саюзу можна парадавацца і нават крыху пазаздросціць. Вершы Дранько-Майсюка ў перакладах не згубілі ні свайго нацыянальнага гучання, ні аўтарскай ідэі, схаванай у падтэксце, і нават там-сям у нечым—няхай пра-бачыць мяне аўтар—і пера-ўзыходзяць арыгіналы.

Але галоўнае—каб маладыя не думалі, што пісьменніцтва —гэта пасада ці цёпленькае месца ў якім-небудзь рэдакцыйным крэсле, а ГРАМАДЗЯНСКІ ДОУГ і вялікая ГРАМАДЗЯНСКАЯ АДКАЗНАСЦЬ перад сваім народам. Як гаварыў рускі пісьменнік Алег Куваеў: «Дай бог сіл не тлусцець, не вучыцца гаварыць складна і быць здольным нацягнуць фуфайку і залезці ў кузаў машыны, пакінуўшы пісьменніцкае пасведчанне дома. Я ўпэўнены, што сярэдні талент, а ён у агляднасці нашых дзён ва ўсіх, хто друкуецца, не больш, чым сярэдні (а мы ўсё пра геніяльнасць!)—Л. Г.), павінен дапаўняцца выпрабаваннем жыццём на ўласнай скуру».

Моцныя і справядлівыя словы!

Паэт—гэта АСОБА свайго часу. Калі чалавек пачынаецца з пазнання навакольнага свету і заснавання памяці, то паэт пачынаецца з рэалізацыі і асэнсавання ўсвядомленага пазнання і назапашанай памяці, стварэння гармоніі паміж імі.

Няхай кожны з нас піша свой лёс, сваё разуменне жыцця і свету, суцэту і вечнасці, смерці і бессмяротнасці, няхай кожны торчыць сваю паэтычную адметную сцяжыну; я глыбока ўпэўнены—усе яны сыдуцца на далёкім гарызонце ў адзіны ШЛЯХ, які і называецца ПАЭЗІЯЙ.

І ці трэба нам шукаць і заінтрыгавана чакаць прыходу новага Пушкіна? «Пушкін ёсць з'ява надзвычайная і, можа быць, адзіная з'ява рускага духу: гэта рускі чалавек у яго развіцці, у якім ён, можа быць, з'явіцца цераз дзвеце гадоў»,—пісаў М. Гогаль. Калі яму верыць, то тэрмін, ім азначаны, дазваляе нам толькі наблізіцца да генія.

Ну, а калі сур'ёзна, то прыйдзе, магчыма, ён ужо ў дарозе, і нават сярод нас—Новы Паэт, Наш Паэт, Паэт нашага часу!

А можа, у наш нейтронны, электронны, хутказменны, высокаінтэлектуальны век, МЫ—паэты, не паасобку, а ўсе разам і ёсць агульны вобраз таго ПАЭТА, таго ГЕНІЯ, якога, імкнучыся бачыць і працываць у адзінай асобе, мы пакуль што не можам ці не хочам разгледзець ва УСІХ НАСІ!

Яго вялікасць ЧАС, калі будзем жыць мірна і даўгавечна на сваёй прыгожай планеце Зямля, дасць адказ і на гэта не бяспрэчнае пытанне.

Леанід ГАЛУБОВІЧ,
аглядальнік «ЛІМА»

ПАЭТ ПІША СВОЙ ЛЁС

нака, Забалоцкага паэтычныя эксперыменты былі непазбежным вучнёўствам і проста творчай майстэрняй, адкуль яны неўзабаве і прыйшлі да класічнай прастаты.

Думаю, што «адшумеўшы» (на што, дарэчы, траціцца шмат маральных і творчых сіл) і засяродзіўшыся на галоўных праблемах свайго часу—спазнаўшы яго (час) і сябе ў ім, — сённяшнія маладыя рускія паэты выйдуча «у народ» не з пустымі рукамі і, галоўнае, не з пустою душой. Задаткі для гэтага ў іх ёсць, а сёе-тое «духоўна здабытае» яны ўжо маюць і зараз, што я і не аспрэчваю.

Мне ўспамінаюцца дні работы 8-ай Усесаюзнай нарады маладых пісьменнікаў ў маёвай Маскве 1984 года. У прыватнасці, свой паэтычны семінар, тон у рабоце якога задавалі масквічы і сібіракі. Моцныя, упэўненыя хлопцы і дзяўчаты, якія ўмелі і маглі пастаяць на сваім і адстаяць сваё. Кожны ўдзельнік семінара абараняў сваю думку, свае погляды на жыццё, сваё разуменне паэзіі. Спрэчкі кіпелі, і вось што галоўнае. Ніхто, ну амаль ніхто ў гэтых спрэчках не звяртаў асаблівай увагі на довады і меркаванні сваіх калегаў. Нават такі спакойны і засяроджаны ў сваіх разважаннях паэт, як Роберт Раждзевенскі, паэт, якога паважалі, але перад якім не трымцелі, памкнуўшыся некалькі разоў супыніць гэты рытарычны хаос, не меў поспеху. Пакуль ён адкрываў рот, каб сказаць «а», у другім канцы пакоя ўжо нехта агрэсіўна выпальваў сваё «б»... І ўся гаворка паступова зводзілася да апошняй літары алфавіта — «Я». «Я так думаю». «Я так разумею». «Я ў гэтым перакананы». «Я...» Культ асабістай думкі і разам з гэтым культ і самой асобы. І ніхто не шукаў аднадушсця. А іх было многа. Ці не таму зараз мне здаецца, што з гэтай нарады я не вынес для сябе амаль нічога важнага і істотнага? Не, бадай, не так. Я зразумеў, што паэт перш за ўсё павінен быць асобай, якая імкнецца падзяліцца з іншымі сваім назапашаным жыццёвым і творчым вопытам. Можа, таму і не завязалася там моцных сяброўскіх па-сапраўднаму сувязей, бо ў стыхійнасці асяроддзя, у святочным настроі нарады размінуліся (а яны ж былі, абавязкова былі!), не адчуўшы і не заўважыўшы адзін аднаго, аднадушсця адзін аднаго, аднадушсця свайго паэтычнага гваклення.

Праўда, завязалася сувязь з некаторымі перакладчыкамі па іх ініцыятыве. З цягам часу з-пад іх пяра з'явілася некалькі перакладаў. Яны друкаваліся ў альманахах «Молодой гвардии». Але, бог ты

дая (ды і не толькі маладая) паэзія. Не можа сказаць пра сябе, пра сваё на ўвесь голас. Вось і зборнікі паэзіі, якія нядаўна пабачылі свет у маскоўскіх выдавецтвах, Я. Янішчыц, Р. Баравіковай, С. Зяконнікава не сталі з'явіцца ў ўсесаюзнага чытача. І хоць Т. Раброва і дала станоўчую ацэнку зборніку Я. Янішчыц «Запах чебреца» на старонках «Літаратурной газеты», але не прамінула сказаць і аб не заўсёды вывераных перакладах Р. Казаковай.

Больш пашанчала У. Някляеву. Тут і перакладчыкі і паэт, як кажуць, знайшлі сябе. Ды і сама паэзія Някляева, як па духу, так і па творчаму выяўленню асобы, намнога бліжэй і рускамоўнаму чытачу і, што асабліва важна, самому перакладчыку В. Кузняцову. Аднак які парадокс! Нядаўна я купіў у кнігарні зборнік паэзіі Алега Хлебнікава, што выдала ў гэтым годзе выдавецтва «Советский писатель». Чытаю назву зборніка — і не веру сваім вачам: «Местное время»... Такую ж назву меў маладагвардзейскі зборнік Някляева. Што з гэтага вынікае? Памятаецца, раней я пісаў аб тым, што паэты не чытаюць кніжак сваіх сабратаў па пяру. Не памыліўся, значыць... Але ж і Някляев і Хлебнікаў паэты, якія даўно і добра заявілі пра сябе. Імёны іх амаль не сыходзяць са старонак многіх цэнтральных газет і часопісаў. Някляев тут быццам ні пры чым — яго зборнік выйшаў раней. Але, відаць, яго не бачыў і не чытаў не толькі Хлебнікаў, як паэт-канкурэнт, але і сябры Хлебнікава, і супрацоўнікі выдавецтва «Советский писатель», якое не так далёка ад «Молодой гвардии»... У летуценнях пра геніяльнае не да таленавітага. Ці ж не так атрымліваецца?

Некаторыя нашы паэты, асабліва тыя, што зорак з неба не хапаюць, лічаць выхад сваёй кніжкі ў Маскве фактам вельмі прэстыжным. Дык калі і каму тут дбаць пра высокамастацкі пераклад і пра нацыянальны гонар беларускай паэзіі!

А вось Алесь Разанаў, паэт арыгінальны і самабытны, чамусьці не спяшаецца з выходам да ўсесаюзнага чытача. А, між тым, каму-каму, а яму ёсць з чым пагрукацца ў дзверы сталічных выдавецтваў. Аднак не забудзем, што кожны сапраўдны творца знае свой ЧАС — ці яшчэ спазнае яго, — як і знае меру сваёй адказнасці за сказанае, а тым больш надрукаванае СЛОВА.

Ну, а што ж сапраўды МАЛАДАЯ беларуская паэзія? Яна ёсць, як ёсць у ёй і свае набыткі, і свае імёны.

рактару: «не лезці ўперад бацькі», быць, як гавораць у нас, абачлівым і спаважным... Аб гэтым ужо, крыху раней, пісаў Сяргей Дубавец.

Праўда, і ад гэтай паэтычнай хвалі можна яшчэ чакаць нейкіх усплёскаў. І хоць многім з іх трыццаці і за трыццаці, але гадзі таленту не перашкода. Не за гарамі выхад у свет іх чарговых паэтычных кніг. Добра было б, каб яны хоць у нечым абверглі напісанае мной.

Сёння ж мне хацелася б звярнуць увагу чытачоў і крытыкаў на зусім свежую брую нашай беларускай паэзіі. Узнікла гэтая «плынь» не на пустым месцы. Адчуваюцца ў яе рознагалосым хоры поэмы Францішка Багушэвіча, маладога Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Сяргея Палуяна, Уладзіміра Караткевіча... Цвёрда і непахісна прытрымліваючыся нацыянальных каранёў—гісторыі, мовы, традыцый свайго народа, гэтыя паэты як бы хочучы акрэсліць свой час, сябе ў сваім народзе ПРАСТОРАВА. Што я разумею пад гэтым словам? Гэта бачанне чалавечай асобы ці ўсяго народа (у мінулым, сённяшнім і будучым) у адзінай узвямасувязі. Прыкладна такім мне бачыцца іх творчы накірунак. Зазначу, што ў адрозненне ад сваіх маладых палярэднікаў гэтая «плынь» вызначаецца моцнай згуртаванасцю, баявіцасцю і высокім нацыянальным гонарам. І, здаецца, выявіўся ў ёй свой лідэр—Анатоль Сыс. Праўда, гэтая «плынь» (А. Сыс, А. Мінікін, С. Сакалоў, У. Сіўчыкаў, А. Аркуш, А. Глобус, а таксама П. Ламан, Л. Дранько-Майсюк, Г. Бульба, якія далучыліся да іх па блізкасці паэтычных ідэй) яшчэ не столькі выявіла свае таленты і творчыя здабыткі, колькі рашуча аб іх заявіла. Мне трохі незразумела, чаму ўсе яны ўпрагі сваіх Пегасаў у адзіны воз пры такой разнароднасці асабістых здольнасцей. Амаль кожны з гэтых паэтаў загляблены ў шматслойныя пласты айчынай гісторыі. Стварэцтва ўражанне, што ні адзін з іх яшчэ не аглядзеўся на паверхні (у сваім народзе, у сваім часе і яго надзённых праблемах), але капае ўглыб і шукае на аддаленні... Я думаю, што гэтыя паэты пакуль не засцерагліся ад нечаканасцей, не наладзіўшы надзейнай сувязі з навакольным светам і сваім бліжэйшым асяроддзем—народам.

І ўсё ж, мяркую, наша маладзейшая паэтычная змена не ўступіць па сваёй таленавіцасці, згуртаванасці, акрэсленасці мэты тым маскоўскім (рускім) паэтам-эксперыментатарам, пра якіх я ўспамінаў на пачатку гаворкі.

МОВАЙ ЗДЫМКАУ

Аналагічныя фотаальбомы ў выдавецтве «Беларусь» выходзілі і раней, расказваючы мовай здымкаў пра жыццёвыя і творчыя пуцявіны Івана Мележа і Аркадзя Куляшова, Максіма Танка і Петруся Броўкі. Чарговы альбом «Васіль Быкаў» — спроба выдавецкіх работнікаў адзіцца ад трафарэту ў падачы матэрыялу, які непазбежны, калі рыхтуюцца серыйныя выпускі.

«Слова пра Васіля Быкава» напісаў Аляксей Адамовіч. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны піша пра ўдзельніка Вялікай Айчыннай вайны. Партызан А. Адамовіч расказвае пра страляючага афіцэра В. Быкава. З жыццём і творчасцю пісьменніка знаёміць не проста крытыкі, літаратуразнавец, а празаік, які сам уносіць важкі ўклад у мастацкі летапіс мінулай вайны, што надае гаворцы сваёасабліваю падсветку. А. Адамовіч не проста расказвае пра жыццё пісьменніка-франтавіка, але і дае характарыстыку яго творчасці.

Уражаннем ад сустрэч з пісьменнікам дзеліцца ў альбоме народны мастак ССРСР М. Савіцкі, В. Быкаву прысвячае свой верш Г. Бураўлін, пра ролю і месца В. Быкава ў сусветнай літаратуры гаворыць С. Залыгін...

Побач здымкі — чорнабелыя і каляровыя, якія занатавалі 70 імгненняў з жыцця пісьменніка. Некаторыя з іх, узятыя з асабістага архіва В. Быкава, вяртаюць у перадваенны час і гадзіны вайны. Большасць жа — зробленыя В. Ждановічам, Я. Коктышам, У. Крукам — узаўняюць многія падзеі грамадскага і літаратурнага жыцця рэспублікі і краіны, удзельнікам якіх давялося быць пісьменніку, расказваюць аб творчых кантактах В. Быкава з дзеячамі літаратуры, мастацтва, культуры Беларусі і іншых саюзных рэспублік.

В. МАКСІМЕНЯ

ДЗЕЛЯ ЖЫЦЦЯ НА ЗЯМЛІ

Брашура Марата Ягоравы «Рух прыхільнікаў міру ў Беларусі» (Мінск, «Беларусь», 1986) не выпадкова выпушчана з эмблемай Міжнароднага года міру. Аўтар, які працуе намеснікам старшыні Беларускага аддзялення Савецкага фонду міру, расказвае аб тым, як у рэспубліцы вядзецца барацьба за мір, правядзена антываенныя акцыі, пералічваюцца грашовыя сродкі ў гэты фонд, які вобрана названы «фондам сэрцаў савецкіх людзей».

«У КОЖНАЙ КНІГІ ЁСЦЬ СВОЙ ЛЁС...»

У самы разгар кніжнага буму, у 1977 годзе, калі кнігі хапалі так, нібыта ўсё насельніцтва краіны збірала да скону цывілізацыі адзіна што рабіць, дык чытаць, з'явілася кніжка, якая стала амаль адразу бібліаграфічнай рэдкасцю і якую, дарэчы, даўно варта было б перавыдаць: «Песнь о книге». На рускай мове. У выдавецтве «Мастацкая літаратура». Пад рэдакцыяй Петруся Броўкі, складальнік А. Самускевіч, рэдактар М. Герчук.

У кнізе той было сабрана многа светлых думак. Былі і гэтыя — Эмілі Дзікінсан. «Няма лепш Фрэгата, як Кніга». І ў яе ж: «Ен спажываў залатыя словы — Душа набірала сяі». «І ён забыўся — пра ўбоства сваё — Пра долю смяротных забыў».

Такая яна, улада кнігі. Але неадночы пабыўшы на так званых устаноўчых семінарах і тыражных камісіях, дзе збіраюцца работнікі кнігагандлю, прадстаўнікі бібліялектараў і выдаўцы, пачынаеш разумець, што ёсць кнігі-фрэгаты, якім спадарожнічае вецер чытацкага попыту, ёсць кнігі-баржы, якім абавязкова патрэбны буксіры-распаўсюджвальнікі, інакш векаваць ім вечна ў гавані-кнігарні. Ёсць кнігі — як пірацкія брыгі: вецер у ветразі, на абардаж! — і легкаверны чытач у палоне літаратурных флібусцераў: хто каго пакахаў, хто каго забіў. Як пурпуровы ветразь надзеі, на многіх дзейнічаюць магічныя словы: каханне, прыгода, дэтэктыў. Першае — у загалуюку, два апошніх — у вызначэнні жанру. (Гаворка, зразумела, не пра «Сумны дэтэктыў»).

Ёсць і кнігі — як лоцманскія лоцы. Заўсёды патрэбныя, заўсёды ў фаворы. Даведнікі, слоўнікі, падручнікі, дапаможнікі.

Але вернемся да штогодніх нарад. Збіраюцца на гэтых нарадах людзі дзелавыя. Матэрыяльна адказныя — кнігагандаль, бібліялектар. І калі яшчэ раз пакарыстацца рамантычна-экзатычным лексіонам, дык прадстаўнікі выдавецтваў нагадваюць на такіх сустрэчах тарэра. Толькі няма ні пікадораў, ні бандэрыльераў. А ў рога бяруць усе.

Хаця сама па сабе гэтая практыка вельмі важная. Ёсць магчымасць паглядзець на плён сваёй працы не толькі з «акопа» — рабочага стала, але і з каманднага пункта. Праўда, і адказнасць трымаць на гэтым узроўні. І не дай табе лёс і твая ўласная лянота ці недаведчанасць чаго не ведаць. Кожная «пазіцыя» тэмплана павінна быць адпрацавана «на зубок». Таму што пытаньні — безліч. Прэтэнзій — яшчэ больш.

З якое прычыны? І ці маюць рацыю?

Ну, наконт таго, што кніжны бум скончыўся, б'юць у званы ўсе. Дастаткова разгарнуць сёння многія газеты. Не кажучы пра «Літ». Яна тут, як і павінна быць, у авангардзе. Выступаюць пісьменнікі, выдаўцы, кнігагандляры. Сацыялагі толькі, здаецца, маўчаць. Хаця ім, як кажучы, і карты ў рукі. Калі не змоглі прадбачыць, дык варта было б прааналізаваць сённяшнюю сітуацыю.

З тых жа меркаванняў, што выказваліся ў прэсе, чаму пайшоў да спаду кніжны попыт, галоўныя, здаецца, вось гэтыя — многа шэрых кніг, друкуюцца аўтары, папярэднія кнігі якіх надзейна аселі ў кнігарнях, некаторыя літаратары выдаюць і перавыдаюць свае кнігі, забыўшыся пра сумленне і меру, відэакасеты і тэлебачанне адцягнулі добрую частку чытачоў, асабліва моладзі, аматары кніжна-крышталева-дывановага дэкору аздобілі колішнім дэфіцытам інтэр'еры і выбылі з катэгорыі

пакупнікоў. Але... Шэрыя кнігі былі і дзесяць гадоў назад, тэлебачанне было, як былі і прабіўныя аўтары, ды і кватэры сёння атрымліваюць, як і дзесяць гадоў назад. А кніжны рынак насычаны... Пазначыць больш глыбока і навукова абгрунтаваць прычыны проста неабходна. Спробы робяцца. Секцыяй сучаснай літаратуры і крытыкі Інстытута літаратуры АН БССР праводзіліся некаторыя даследаванні. Выявілі, творы якіх пісьменнікаў карыстаюцца найбольшым попытам, як ус-

XXVII з'езду партыі як кіраўніцтва да дзеяння. «Ідучая ад Леніна традыцыя нашай партыі — асабліва чуйнасць і асцярожнасць ва ўсім, што датычыць нацыянальнай палітыкі, зхранае інтарэсы кожнай нацыі і народнасці, нацыянальнага пачуцця людзей, і ў той жа час — прынцыповая барацьба супраць праяўленняў нацыянальнай абмежаванасці і фанабэрыстасці, нацыяналізму і шавінізму, у якое б адзенне яны ні прыбіраліся. Мы, камуністы, павінны няўхільна кіравацца мудрымі

— 2000, 2500, а то і да гэтага не дацягваюць. Перакладная ж літаратура, скажам, на тыражнай камісіі Мінскага аблкігагандлю пазначыла для Анталагіі грузінскай паэзіі (двухтомнік) і Анталагіі рускага апавядання (двухтомнік) на папярэдніх заказах магазінаў вобласці па 200 экзэмпляраў. Гэта ў сталічнай вобласці, дзе знаходзяцца універсітэт, педінстытут, інстытут культуры, інстытут замежных моў, маса негуманітарных інстытутаў, тэхнікумы, тэ-

Ала СЯМЁНАВА

„НЯМА ЛЕПШ ФРЭГАТА, ЯК КНІГА...“

прымаюць адзін і той жа твор розныя групы чытачоў, зрабілі некаторыя лічбавыя сунастаўленні, у асноўным на падставе анкетаваных апытанняў і азнамлення з бібліятэчнымі фармулярамі. Была праведзена і канферэнцыя, навуковая, пад назвай «Літаратура і чытач», сумесна з Саюзам пісьменнікаў БССР. Адным словам, спробы робяцца. Хай пакуль што чыста эмпірычнага характару. Таму што для ўсебаковага, з патрэбнымі абагульняльна-тэарэтычнымі вывадамі даследавання трэба, мусяць аб'яднаць намаганні літаратараў, філосафаў, сацыёлагаў, эканамістаў і, канечне, практыкаў, што непасрэдна звязаны з гэтым замкнёным (ці хутчэй разамкнёным) ланцюгом: пісьменнік — выдавецтва — кнігарня — бібліятэка — чытач.

Дык што гавораць практыкі?

У прыватнасці — у нас, на Беларусі. Дзе праблема ўскладняецца яшчэ адным фактарам. Немалаважным. Беларуская мова. Свая, родная мова для большасці насельніцтва. Ці мова народа, на зямлі якога выраслі і выгадаваліся многія. Ці — урэшце — мова зямлі, на якой людзі жывуць. База нацыянальнай культуры.

Пра становішча беларускай мовы апошнім часам гарача, доказна гаварылі на IX з'ездзе пісьменнікаў Беларусі Рыгор Барадулін і Уладзімір Дамашэвіч, на канферэнцыі «Літаратура — чытач» Ніл Гілевіч, на старонках «ЛіМа» Кастусь Тарасаў і многія іншыя.

Усё, пра што вялася гэтымі людзьмі гаворка, — скарачэнне да незразумелага мінімуму школ з беларускай мовай навучання, мізэрная колькасць урокаў беларускай мовы і літаратуры, але затое неймаверная лічба — вызвалены ад навучання на беларускай мове — зразумела, не садзейнічае распаўсюджванню беларускай кнігі, а робіць гэтае пытанне праблемай праблем у сённяшніх кнігагандлёвых, бібліятэчных і выдавецкіх турботах.

Нельга не заўважыць, праўда, адно. Рашэнні XXVII з'езда КПСС, XXX з'езда КПБ, заклапочанасць пісьменніцкіх арганізацый, што выявілася на VIII з'ездзе СП СССР і на IX з'ездзе СП БССР, далі свой плён. На тых самых нарадах, пра якія ідзе размова, адчувалася, што кіраўнікі камітэта па справах выдавецтваў і кнігагандлю і кнігагандлёвых арганізацый успрынялі Палітычны даклад

ленінскімі запаветамі, творча прымяняць іх у новых умовах, быць гранічна ўважлівымі, прынцыповымі ў нацыянальных адносінах у імя далейшага ўмацавання брацкай дружбы ўсіх народаў СССР, — канкрэтны ўплыў гэтых слоў быў відаць ва ўсёй ліній паводзін кіраўнікоў кнігагандлю пры вызначэнні тыражоў беларускай кнігі.

Факт адметны. Уцешны факт. Таму што мінулыя гады кнігагандаль знізу да верху і зверху да нізу выступаў адзіным фронтам за гранічнае зніжэнне тыражоў беларускай кнігі. Аднак, факт, які, на жаль, праблема не вырашае. Гэта ведаюць і самі кіраўнікі, і тыя, хто непасрэдна павінен прапагандаваць кнігу. Бібліятэчныя работнікі, кнігагандляры — загадчыкі магазінаў, таваразнаўцы і тыя, хто кожны дзень непасрэдна выходзіць да чытача: працаўнікі прылаўка.

Ёсць, праўда, прыемныя сімптомы, прыкметы, можа, нават пэўная тэндэнцыя. Пра гэта крыху пазней. Але тое ўсё больш выключэнні з правіла. А для масавай беларускай кнігі патрэбна агульная тэндэнцыя, масавая зацікаўленасць.

Тым больш у пару спаду попыту на кнігу.

Пакуль што становішча беларускіх выданняў трывожнае. Калі на рускую кнігу прозы, нават і невядомага ці малавядомага аўтара, тыражы вагаюцца ў асноўным ад 50 тысяч да 100, дык аптымальны тыраж беларускай прозы — 12 тысяч, а часцей — 6 тысяч, 4—3. І гэта з нацяжкамі, угаворамі. Шчаслівая выключэнні — некалькі імёнаў. В. Быкаў, І. Шамякін, У. Караткевіч, часам яшчэ нехта трапіць у гэтую шчаслівую шарэнгу.

Можна, канечне, меркаваць і так — значыць, сапраўдна кніга ўсё ж знаходзіць чытача. Аднак у нас ёсць сур'ёзныя, добрага мастакоўскага ўзроўню майстры. А тыражы невялікія. У межах тых самых 6—12 тысяч. Не кажучы пра першую кнігу. Нават кніга такога адметнага маладога празаіка, сённяшняга лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола Беларусі, як Уладзімір Арлоў, «Добры дзень, мая Шышына», выдана тыражом 3500 экзэмпляраў.

Не гаворачы пра паэзію, крытку, якія і на рускай мове ў цэнтральных выдавецтвах часцей за ўсё маюць тыраж 20—30 тысяч. У нас — самы высокі тыраж — 4000, а часцей за ўсё

атры, выдавецтвы, працуе столькі інтэлігенцыі.

Што ж на гэты конт мяркуюць самі кнігагандляры-асветнікі?

«У ВОЛЬНЫ ЧАС — Я Ў КНІГАРНІ...»

Перш за ўсё гавораць гандляры пра тое ж самае — шэрасць і мастацкая невыразнасць супрацьпаказаны кнізе. Ставяць пытанне — чаму так настойліва плануецца аўтараў, папярэднія выданні якіх спакойна ляжаць на паліцах кнігарня. Не называю імёны знірок. Сярод іх ёсць і добрыя пісьменнікі. Але вось што цікава — не залежваюцца кнігі, якія нават самі літаратары называюць складанымі, разлічанымі на падрыхтаванага чытача. Скажам, І. Пташніківа, А. Разанава... Значыць, справа ў нечым іншым. Ці ў творчай няўдачы, ці, хутчэй, у пагоні за бясконцымі выданнямі і перавыданнямі.

Але ці ўсё, што карыстаецца попытам, так бездакорна? Ці кнігарні не забываюцца тут на сваю ролю асветнікаў і памятаюць толькі пра функцыю гандляра? Канечне, эканамічныя паказчыкі — абавязковая ўмова, рэалізацыя кнігі — адна з асноўных задач. Але спадзеючыся на чытацкі «вярняк», ці не здаём мы часцяком свае ідэалагічныя пазіцыі? Ці не арэнтаваны мы, бывае, на горшае з межнага вопыту: прыбытак любой цаной? А ціна бывае вельмі дарагая. Займальнае «чtivo», займальнае відовішча. Танняя дэтэктыўныя сюжэты, бордзёнска змайстраваныя адзюльтэрныя гісторыікі. Даходзіць да кур'ёзаў. У верасні кінатэатр «Масква» абвясціў у «Вячэрнім Мінску»: «Саўдзел у забойстве» — 16.00 (сямейны сеанс).

Але тут у чытачоў і гандляроў ёсць свае рацыі, — паспрабуйце з імі не згадзіцца. Купляючы дэтэктыў, чытач ведае амаль напэўна — інтрыга павінна быць, прапануецца больш ці менш цікавая задачка з некалькімі невядомымі. Або — калі гэта любоўная гісторыя, — дык столькі чытачоў, а яшчэ больш чытачак прагнуць дазнацца: што ж там, якія новыя варыяцыі вечнай тэмы? А тут паспрабуйце здагадацца, што і да чаго, калі ў адной анатацыі вядзецца гаворка, што аўтар піша вершы пра любоў да Радзімы, «пра дабрату, пра

складання пачуцці чалавека, пра дружбу, надзею, пра «мір» і ў другой зноў — «лірычны герой... аддана любіць родную зямлю, настройвае сваю душу на хвалю добра і спагады да людзей».

Калі ж яшчэ ўлічыць, што многія кнігі пераносіцца з году ў год, што неконтрэнасць і агульнасць анатацый «падмацоўваюцца» нявочасовай і расплывістай па змесце рэкламай, дык прэтэнзіі гандляроў выглядаюць досыць справядлівымі. Як і закіды наконт таго, што даведнік «Пісьменнікі Саветскай Беларусі» 1981 года састарэў, столькі з'явілася новых членаў Саюза пісьменнікаў БССР. А самой мне тут падумалася, што даўно было б не грэх перавыдаць і дапоўніць адпаведна кнігі аўтабіяграфій пісьменнікаў — «Піцьдзесят чатыры дарогі», «Пра час і пра сябе», «Вытокі песні». Якія чудовыя белетрызаваны дапаможнікі для чытачоў, гандляроў і бібліятэкараў. Як, між іншым, мне здаецца, патрэбны нейкі зборнік успамінаў пра лепшых нашых пісьменнікаў, зборнік-альманах, што даў бы магчымасць сказаць добрае і дасведчанае слова пра многіх пісьменнікаў і дзеячаў друку.

Аднак да выдаўцоў я вярнуся крыху пазней.

А як жа яны, аўтары, ці больш справядліва — аўтаркі прэтэнзіі? Так, састарэлі даведнікі, так, дастаткова агульныя анатацыі і цымяная рэклама. Але — і на камісіі Мінскай вобласці (гэтым годам), і на семінарах у Брэсцкай (у 1984), і ў Віцебскай (у 1985) абласцях высветлілася, што «ЛіМ» чытаюць усяго некалькі чалавек, тое ж з «Полымем», «Маладоцю», «Беларуссю», «Неманам», і беларускую мову ведаюць не ўсе, актыўна валодаюць ёю і зусім адзінкі. А бяруць удзел у гэтых зборах загадчыкі магазінаў, таваразнаўцы — у асноўным усё людзі з вышэйшай адукацыяй, з вопытам. Зусім не хачу сказаць — што ўжо там гаварыць пра радавых працаўнікоў прылаўка. Як і ва ўсякай справе, і тут не так рэдка шкала іерархіі ведаў і густу не супадае са службовай іерархіяй.

Не так рэдка за прылаўкам «зменныя вартавыя», «сонныя цяцеры», «манекены» — В. Буторын шмат у чым мае рацыю ў сваім абурэнні («ЛГ», 1986, 1 кастр.). Але ёсць і энтузіясты, прапагандысты. Не стану сцвярджаць, што ведаю іх усіх, але з некаторымі даводзілася сустракацца. Пастаянна маю справу з загадчыцай «Кнігарні пісьменніка» Яўгеніяй Аляксандраўнай Бярэшыш. Заказы тут не малыя — 300, 400, 500 экзэмпляраў. Многія ж магазіны — Мінска ў тым ліку — заказваюць беларускую кнігу па 20, а то і па 5, 3, 2 экзэмпляры. Такая вось арыфметыка. Але ж пісьменнікі купляюць не зусёды тут, у «Кнігарні пісьменніка», а там, дзе больш зручна. Не кажучы пра астатнія катэгорыі пакупнікоў. Вось і здараецца — застаюцца ў кнігарні экзэмпляры, калі іх ужо нідзе няма. І гэта зразумела — 500 кніг прадаць цяжэй, як 2.

Сёння даводзіцца вышукваць розныя формы прапаганды кнігі — святыя кнігі, сустрэчы з пісьменнікамі, творчыя вечары. І ўсюды — кніжныя кіёскі, продаж. Не толькі ад гэтага магазіна.

Калі я трапіла, скажам, у магазін № 9 па вуліцы А. Кашаваго, там збіраліся на сустрэчу з празаікам Анатолем Кудраўцом. Чытацкая канферэнцыя

на кнізе «Сачыненне на вольную тэму». Продаж рамана. А зусім яшчэ юная работніца магазіна Аксана Хадыка — толькі скончыла ГПТВ — узрадавана і на добрай беларускай мове расказала, як хораша пайшла кніга крытыкі і публіцыстыкі Алены Васілевіч: з 30 экзэмпляраў застаўся адзін. Дзяўчына гэтая ўвогуле добра памятае — колькі кніг паступіла, калі, што прададзена, што не вельмі карыстаецца попытам. Аформіла невялічкія стэлажы твораў, што атрымалі прэміі, твораў, якія прапанаваны на атрыманне прэміі. Чытае, імкнецца чытаць многа. І ў вакач яе — такі харошы агенчык-заахочанасці. Так добра, каб ён не згас — падвучыць бы яшчэ, падахвоціць яе малады энтузіязм. Як гэта робіць загадчыца магазіна Любоў Канстанцінаўна Дарошка. Яна таксама вядзе размову на жывой, лёгкай беларускай мове. І сына свайго, маючы мужа-вайскоўца, не вызваліла ад навучання яе. А што зусім цікава і сімптаматычна — сын, інжынер-тэхнолаг шарыкападшыпнікавага завода, і яго сябры таксама не цураюцца роднай мовы, наладзілі гурток пры ЖЭСе Заводскага раёна. Сына, на жаль, мне не ўдалося пабачыць — ён быў у калгасе ад завода. Так што канкрэтна на конт сённяшняй працы гуртка нічога не магу сцвярджаць. Але ведаю — такія гурткі час ад часу ўзнікаюць у розных месцах. Ёсць аматары беларускай кнігі, людзі, якія хочуць ведаць сваю мову, культуру. Але ўсё гэта, здаецца, робіцца стыхійна, саматужна — аднак свайго жа волі, сваім сталым усведамленнем нацыянальнай годнасці. Магчыма, творчым саюзам, Міністэрству культуры варта было б неяк аб'яднаць гэтыя намаганні, заахвоціць тых, хто і меў бы жаданне чытаць беларускую кнігу, а мовы не ведае.

Таксама факт. І ў Гродзенскай, і ў Брэсцкай, і ў Віцебскай абласцях кнігалюбы часта звярталіся з просьбай — дайце зручныя, малафарматыныя слоўнікі, беларуска-рускія, дайце многа, каб іх можна было купіць разам з кнігай. Некаторыя ж з тых, каго чулыя бацькі ў свой час любымі спосабам вызвалілі ад вывучэння беларускай мовы, дайшоўшы да той стадыі самаўсведамлення, калі чалавек сам пачынае выбіраць свае жыццёвыя шляхі, асэнсоўваць свае інтарэсы і прыхільнасці, спасцігаць сусветную культуру, культуру братніх народаў і, зразумела, сваю, нацыянальную — даходзіць да неабходнасці вывучэння свайго, роднай мовы. Для многіх — мовы той зямлі, на якой яны жывуць.

У Маладзечне, напрыклад, пры Цэнтральнай кнігарні існуе клуб «Спадчына». Стварыць яго было не так проста. Адваявалі для магазіна другі паверх, абсталявалі памяшканне, зацікавілі людзей. Любоў Іванаўна Карповіч, загадчыца магазіна, здолела гэта зрабіць. І зараз пры магазіне дзейнічае клуб, са сваім сталым актывам, людзьмі, шчыра і па-дзелаваму зацікаўленымі ў прапагандзе беларускай кнігі. В. А. Ляшчэвіч — заслужаны работнік культуры БССР, Г. А. Каханюк — краязнаўца і літаратар, Ю. П. Герасіменка-Жызнюк — мастак, М. І. Ермаловіч — крытык, М. М. Кулеўскі — сакратар гарвыканкома, Ю. Б. Белановіч — гаалоўны архітэктар горада, Н. Я. Парэцкая — выкладчыца музычэшкі. І гэта не ўсе. Да клуба цягнуцца людзі, зацікаўленыя беларускай літаратурай і культурай. Бывае тут людна, бывае — што і не. На адным з пасяджэнняў клуба давалася

мне пабываць. Гаварылі пра кнігу Васіля Быкава «Знак бяды». Не доўга, але цікава. Збіраюцца ў кнігарні заводзіць картатэку пастаянных пакупнікоў, праводзяць Дзень кнігалюбы. Два разы ў месяц. Для грамадскіх распаўсюджвальнікаў робяць агляды літаратуры. Даюць інфармацыю па гарадскім радыё і па мясцовых заводскіх радыёвузлах, у газетках. Наладжваюць сустрэчы з пісьменнікамі і продаж кніг. У снежні 1985 года была сустрэча з Нілам Гілевічам. «Родныя дзеці» бралі, як сведчыць Любоў Іванаўна, па некалькі экзэмпляраў.

Рэклама, святыя кнігі, канферэнцыі, сустрэчы. На гэты конт адзінай думкі няма. Большасць з прапагандыстаў кнігі ў кнігагандлі і сярод выдаўцоў — «за». Але ў многіх яшчэ і свой погляд на рэчы. Скажам, старшы таваразнаўца магазіна № 29, «Цэнтральнага», Людміла Мікалаеўна Каранная лічыць, што свята — добра, і сустрэча — таксама, але гэта разавы мерапрыемства. Трэба ўвесь час працаваць з кнігай. Патрэбна думка сацыёлагаў, якія не выпадкова, не спарадычна аналізуюць чытацкі попыт. І рэклама — патрэбна. Чаму б не рабіць добрыя рэкламныя ролікі і не пускаць іх напачатку сеанса? Прытым трэба думаць над формай падачы рэкламы. Скажам, кніга У. Галубка нейкі час ляжала з-за недахопу рэкламы.

Творы В. Дуніна-Марцінкевіча, акрамя фундаментальнага, дарагога выдання, думаецца, трэба было б даць і танным, масавым выданнем. Дастаткова было б уключыць у яго некалькі вядомых п'ес. Глядзіце, як разышлося такое выданне ананімных паэм.

Між іншым, гэта гаворыць вопытны работнік кнігагандлю з магазіна, які размешчаны ў надзвычай выгадным месцы — на праспекце, магазіна, дзе заўсёды многа студэнтаў, журналістаў, мастакоў, літаратараў, выкладчыкаў ВДУ. Але і ў ім слаба разыходзяцца дарагія і нецікава аформленыя кнігі, двухтомнікі ў прыватнасці.

Дзіўна, але менавіта цяпер, калі зноў у кнігагандлі пачынае асядаць мастацкая літаратура, узніклі новыя цяжкасці з афармленнем кніг. Нават для кнігі В. Быкава «Знак бяды» толькі мізэрная частка тыража пайшла ў задуманым мастаком і выдавецтвам выглядзе, увесь тыраж — у вокладцы і колеры, што зусім не супадаюць са стылістыкай афармлення кнігі. Няма патрэбнага матэрыялу, няма таго, няма гэтага — а кніга ўжо на машыне, трэба гнаць тыраж, вывозіць з камбіната, на базы — тэрміны, дагаворы і г. д., і г. д.

Калі цяпер прыходзіш заказваць афармленне мастакам, яны выразна ківаюць на шэсць прадугледжаных стандартаў фарматаў. І хоць круць-верць, хоць верць-круць. Шматпакутную крытыку амаль усю загналі ў фармат 84×108^{1/2}, фармат падручнікаў і кніг пасляваенных гадоў, незалежна ад стылістыкі кнігі і волі аўтара і рэдактара. І калі аўтар не дарос да аб'ёму 20—30 аркушаў (улікова-выдавецкі аркуш — 40 000 знакаў, прыблізна 23 старонкі машынапісу), дык будзе выкладаць, як юнга ў ксяндзювай сутане. А пакупнік сёння наравісты — прыгожую, зручную кнігу хоча мець.

Ну, а як жа тыя «сонныя цяцеры»? У кнігагандлі? Хіба няма іх у нас? З кадрамі ўсюды складана. А якімі павінны быць распаўсюджвальнікі кніг — гандляры? Дасведчанымі перш за ўсё. Усе перакананы: патрэб-

ны курсы, агляды сучаснай літаратуры — не казённыя, нудныя, а кваліфікаваныя, яркія; бібліяграфічная інфармацыя; не лішні быў бы цыкл лекцый па гісторыі беларускай літаратуры.

Спробы такія робяцца: былі і эксперыменты з лекцыяй-выступленнем непасрэдна па тэматычных планах, з экскурсамі ў гісторыю літаратуры — у Мінскім аблкінагандлі, робяцца агляды і бібліяграфічныя інфармацыі ў бібліятэцы імя У. І. Леніна. Але пакуль што гэта ўсё разавыя, асобныя мерапрыемствы.

А працаўнікам прылаўка патрэбна дапамога — не фармальна, а зацікаўленая, высокапрафесійная.

Раздумлівыя ж радкі Петруся Броўкі «У вольны час я — у кнігарні» сёння трэба ўспрыняць, мабыць, і як запрашэнне літаратарам, людзям дасведчаным — прыйдзіце, падзяліцеся сваімі ведамі. Лягчэй кінуць папрук: манекены, лялькі... Прадаўцам патрэбна дапамога. Творчая. Як высветлілася — і бібліятэкарам таксама.

«КАЛЫСКАЮ МАЁЙ БЫЛА БІБЛІЯТЭКА...»

«Калыскаю маёй была бібліятэка, Пыл, Вавілон тамоў, пергамент, цішыня...» (Шарль Бадлер).

Свяцілішча... Храм ведаў. Вось ужо дзе заўсёды былі знаўцы, бібліяфілы, бібліяманы, кнігагачы. Магчыма, я памыляюся, але па ўласных назіраннях шэрагі гэтых апантана-засяроджаных бібліятэкараў значна парадзелі. І таму, што неж няўзнак паменшала людзей, што бескарэсліва, цнатліва былі адданы кнізе, пабольшаў прагматычны падыход да справы. І таму, што кніг стала выходзіць болей. І таму, што многа стала мерапрыемстваў, да якіх абавязкова далучаны супрацоўнікі масавых бібліятэк. І таму, што — прагрэс! — у бібліятэцы імя У. І. Леніна, напрыклад, перыяд апрацоўкі кнігі расцягнуўся на паўгода: пакуль каталогізаваць, пакуль прышлюць... Мерапрыемстваў процьма — свята кнігі, свята вуліцы, дзень абароны дзіцяці. І г. д. І г. д. Усё патрэбна. Усёго патрабуе час. І бярэ — таксама час. У бібліятэкара амаль няма часу (рызыкун на таўталогію) чытаць. Парадокс. І другі бок медала тыя самых разавых мерапрыемстваў.

Значыць, і бібліятэкару патрэбна інфармацыя. Патрэбна — бо да яго прыходзіць з канкрэтнымі просьбамі-паправаваннямі: «Дайце што-небудзь пра маладую паэзію», «Калі ласка, пра Аркадзя Куляшова» і г. д.

Бібліятэкары (цікавы факт, як прафесійна зацікаўлены крытык не магу яго абмінуць) — у адрозненне ад кнігагандляроў, якія ў асноўным крытычную літаратуру сапраўдным таварам не лічаць — у адзін голас гавораць пра недахоп крытычнай літаратуры. І больш за ўсё цэнная персаналія. Зноў жа — патрэбна кваліфікаваная, канкрэтная, непасрэдна па кнігах кансультацыя. Не толькі анатацыі. І, канечне, несумотная, аналітычная, вобразная крытыка. Па даных біблалектара (іх мне, як і многія іншыя звесткі, зрабілі ласку, далі Зінаіда Іванаўна Дударэвіч і Вера Феафанаўна Стаўская), не хапае крытычных матэрыялаў пра А. Адамовіча, М. Аўрамчыка, Р. Барадуліна, Г. Бурлакіна, Я. Брыля, А. Вялюгіна, А. Вярцінскага, А. Дударова,

А. Пысіна, П. Глебку, У. Караткевіча, Я. Коласа, К. Крапіву, А. Кулакоўскага, А. Куляшова, М. Лужаніна, М. Лынькова, А. Макаёнка, П. Панчанку, М. Танка, Хаця... У гаворцы высветлілася, што не ўсе крытычныя працы апошняга часу творча засвоены тут. Зноў жа — трэба даць арыенціры...

Але хто іх будзе вызначаць?

«О СВЕТ КНИГ— СУСВЕТ БЯСКОНЦЫ»

Дык хто будзе вызначаць арыенціры? Пісьменнікі? Выкладчыкі? Выдаўцы?

Больш за ўсё зараз «задзейнічаны», здаецца, тыя, хто нясе абедзве нялёгкае ношкі: пісьменнік — выдавец.

І ў першай іпастасі — як асоба зацікаўленая, і ў другой — таксама зацікаўленая. Але вось пра другую іпастась некалькі слоў — следам за В. Сакаловым і В. Буторыным («ЛГ», 1986, 1 кастр.). Хто іх толькі не лае — выдаўцоў! Колькі талентаў яны загубілі — крывасмокі! Колькі добрых кніжак не пусцілі ўвогуле ці выдалі, прамарнаваўшы ледзь не вечнасці! Колькі геніяльных твораў звылі да ўзроўню пасрэднасці! Колькі шэрых кніжак выпусцілі ў свет, а колькі працягваюць выпускаць! Злачынцы! У «ЛГ» былі артыкулы, дзе рэдактарам інкрымінаваліся ледзьве не падсудныя ўчыны, чуліся воклічы — спраўды, да крымінальнай адказнасці!

І вось сядзіць гэты вораг роду чалавечача за сталом і скубе чарговую ахвяру — скідае лісточку і галіны з дрэва, пакідае бярвяно. Прыблізна так выглядае выдавецкі рэдактар у наступных многіх маладых і немаладых літаратараў.

У гэтага самага вампіра — план, звычайна ад 70 да 90 аркушаў у год, якія ён, бывае, вымушаны прачытаць разы са тры ў рукапісе, два разы — у карктурных аркушах-адбітках, а яшчэ — зрабіць на ўсё заключэнні, у крытычнай літаратуры — выверыць факты, супаставіць, зрабіць дублікаты... І яшчэ — выверыць, зверыць, перарабіць, падклеіць... І яшчэ... І яшчэ...

Пераканаць аўтара ў патрэбнасці праўкі, адбіцца ад графамана...

А як справядліва заўважае В. Буторын, прозвішча рэдактара ўпамінаецца толькі ў тых выпадках, калі гучыць сакраментальнае: «Куды глядзеў рэдактар?»

І пры ўсім тым, што адчуваецца «востры недахоп высокакваліфікаваных кадраў выдавецкіх супрацоўнікаў», ці заўсёды мы ўмеем цаніць гэтых, высокакваліфікаваных? Часам, нягледзячы на ўсе паўнамоцтвы, якія сёння дае партыя для падтрымкі і заахочвання знаўцаў свайго справы, іх ставяць у адзін шэраг, а часта і ніжэй за тых, хто ціха-спакойна вядзе адлік рабочага часу ад авансу да палучкі, ці «працуе» найбольш актыўна і грамавіта, дэмагічна-важка, толькі разважаючы пра тое, як трэба працаваць. Працаваць сёння, яшчэ і ўдзельнічаючы ў шматлікіх кнігагандлёвых мерапрыемствах, маючы канкрэтны план работы з так званымі базавымі кнігарнямі.

Дык што — «давайце гаворыць друг другу компліменты»? Не, але паспрабуем размеркаваць абавязкі і правы справядліва, па прычыне, які заўсёды быў асновай у нашым грамадстве, — узаемадапамогі і ўзаемавыручкі. І прычынаў усца. Таму што першая зарука ў расчытцы кніжных завалаў — добрая кніга.

Юрась СВІРКА

ЁН НЕСПАКОЙНЫ, ШАР ЗЯМНЫ...

Голас паэзіі

Ёй не да кветак палявых
І не да млявасці пшчотнай,
Калі пагроза для жывых
Дыхнула холадам смяротным.

Не можа зараз шапатком
Ці напайголасу зямнога.
І не за свой маленькі дом,
А за ўсё свет яе трывога.

І не за той садок-лужок,
Што вяне дзесьці ў першацеце,
А за жыццё, яго выток,
Яго бясконцасць на планеце;

І не за слова, што парой
Прыглушана у роднай мове,
А за спакой, Зямлі спакой,
Не мараторны, не часовы!

І не за трон, дзе каралі
Сябе ўяўляюць цэнтрам свету,
А за мільярды лёс Зямлі,
За непарушнасць кантынентаў.

Перад пагрозай не дрыжыць:
Хапае вытрымкі і страці.
Адно трывожыцца ў душы,
Каб мову шар зямны не страціў.

Чалавек разумны

Ён — геніяльны, ён — разумны,
Нястрымны у сваёй хадзе.
Ды ўсё ж, не ведае адкуль ён,
Калі народжаны і дзе.

Непераможны. Ён з апломбам
У свет загадкавы глядзіць.
І на сябе знішчальнай бомбай
Ён замахануўся — жыць, не жыць?

І перад ім Зямля старая,
Бездапаможная, дрыжыць.
А хто, разумнаму, параіць
Замах апошні не зрабіць?

І не сказаць, каб жыў ён бедна,
Усю стварыўшы прыгажосць.
Няўжо і знікне так бяспледна,
Не разгадаўшы, хто ён ёсць?

«Спыніце гэты шарык—я сыду!»—
Прызнанне маладога барда.

Спыняць Зямлю не трэба, каб саскочыць
І аднаму, жывому, уцалець.
Усе мільярды памераць не хочуць,
Не хочуць у пажары спалымнець.

Зямлю ўжо захістала узбраенне,
І вось яе сагнутая рыпціць.
Хто затармозіць тое паскарэнне,
З якім Зямля да гібелі ляціць?

Няўжо з планеты блізкай нехта гляне
І скажа аб спустошанай Зямлі:
«Ды гэта ж неразумныя зямляне
Сябе са свету некалі звалі»...

Зямлю беражом, нібы родны свой дом.
Не пусцім агонь да парога!
Пакуль што адзінаю верай жывём,
Што люд адпіхне катастрофу.

І гора і слёз не адчулі яны,
Са светам і мірам не ў згодзе.
Як самае страшнае — годзі вайны —
На вырадкаў жах не наводзіць.

Быў атамны грыб. Спяляліў ён людзей,
І сны нам трывожныя сняцца.
Ды страху былому іх сённяшні дзень
Пакуль што не хоча скарацца.

Сягоння ўжо сілай адных галасоў
Ці справіцца з хіжай пагрозай?
І свет да знішчэння яшчэ не дайшоў:
Трымаюць і сіла, і розум.

Няўжо жах знішчэння жывых не крапе,
Хто ядзернай трызніцы вайною?
Нібы не мільярды згараць у вайне,
А трэскі ці голле сухое...

Два надпісы пад палітычным малюнкам

Дзе ваш розум, скажыце, урады і троны?
Да чаго дажылася планета Зямля:
Сума шара зямнога і бомбы нейтроннай
Вызначаюць знішчальную сілу нуля.

Свет, незгаворлівы і злосны,
Грыміць агрызаецца зверам.
Сшываем ракетамі космас.
Разарваны зямным недаверам.

Зязюлька

Не стамляецца. Звонка і гулка
Голас чуюцца ў майскай цішы.
Папрасіла дзяўчынка зязюльку:
«Накукуй, колькі жыць мне, скажы».

На шчасліваю я пазіраю,
Не прашу мне гадоў набаўляць.
Не ўзлятае зязюлька над гаем.
Не хачу я ў дзяцінства гуляць.

Вечна быць маладым і прыгожым
Немагчыма, ды просіцца зноў:
«Адкукуй мне, зязюлька, (ты можаш!)
Хоць з дзесятка пражытых гадоў».

Мусіць, з просьбай маёю не ў згодзе,
Бо дзяўчынцы ўсё лічыць «ку-ку».
Так, напэўна, і ў першым стагоддзі
Кукавала зязюлька ў ляску.

І звярталіся людзі да шэрай:
«Адкукуй, накукуй у запас».
Так было і да нашае эры.
Будзе так і пасля, пасля нас.

Голас з гаю даносіцца зычны.
Да нейтронных гадоў дажылі
І не ведаем, колькі пражыць нам:
Сінявокай шчаслівай дзяўчынцы,
І зязюльцы, і мне, і Зямлі.

Даўно ўжо сонца села.
(Падорыць проміні дню).
І ноч на лапках елак
Паслала цішыню.

Нішто не шалахнецца —
Ні травы, ні лісток.
І чуйна ловіць сэрца
Наступных дзён выток.

А думкі ўсе пра тое
Раіліся, плылі,
Каб гэткага спакою
Хапала ўсёй Зямлі.

Хапала не часова,
А на усе часы;
Каб пакаленняў новых
Гучалі галасы;

Каб шчасце панавала,
Пакуль Зямля жыве;
Каб цішыні хапала
І зорам, і траве;

Каб паўтаралі звыкла:
Які цудоўны свет!
І каб жыццё не знікла
У грозны век ракет.

Баліць

Радзіма помніць, што вайною
Палілі нас — ды не змаглі.
Яна той грознаю парою
Была, як рана ўсёй Зямлі.

Бядой чарнобыльскай Радзіму
Не дакарай і не віні.
Яна была ў агні і ў дыме,
Ды не згарэла ў тыя дні.

Ёй атам свой, неўтаймаваны,
Дыхнуў знішчальна ўпершыню.
Заціснула Радзіма рану,
Баліць ад дотыку агню.

Хоць не было відно навалы,
Але застаўся чорны след.
Зямлю ад смерці ачышчала.
Не праклінала белы свет.

Дзяцей — далей ад небяспекі,
Хавала іх, нібы расткі.
Каб не былі яны калекі,
І каб не звёўся род людскі...

Дакор Радзіме, як не сынаў,
І боль яе, як не твой боль.
Навошта крыўдным напамінам
На рану сыпаць горыч-соль.

Баліць.. Ды у яе цяргяны
Схавана гора і дакор..
Хто дасягнуў высокіх зор,
Не думаў пра самазнішчэнне.

Праўда ў тым...

Праўда ў тым, каб не сагнуцца
Перад наступам бяды.

Праўда ў тым, каб адгукнуцца
На слабога кліч заўжды.

Праўда ў тым, каб аб'яднацца
І без бою выйграць бой,
Каб за сэрца не хапацца
Амярцвелаю рукою.

Праўду фарбай не малююць,
Ёй, такой, няма цаны!
За такую ахвяруюць
Усе дні свае і сны.

Неаздоблена фарбай,
Толькі б з гэткай векаваць!
За такую праўду варта
І жыцця не шкадаваць.

Праўда ў тым, каб кнопку тую,
Пад якой Зямлі спакой,
Не націснуць, трапяткую,
Смерч не ўбачыць над Зямлёй.

Праўда ў сіле, у сумленні
І ў даверы дружбаку,
Там, дзе ціснуць да змярцвення
Смертаносную руку.

Праўда ў сіле чалавека,
На Планаце ён — не госьць.
Ён за праўду быў спрадвеку.
І такая праўда ёсць!

Сусветны футбольны

ЧЭМПІЯНАТ

Між двух паўшар'яў — мяч футбольны,
Як буфер. Свет не гаманкі,
Не аб'яднаны, не супольны,
Ды ўсё ж схаваў свае кляцкі.

Прыціхлі войны, бойкі, звады.
Іх прыглушаў сусветны матч.
І паяднаў людзей мільярды
Магутны мяч, футбольны мяч.

І тут, здаецца, поле бітвы,
Ды страт крываваых не відно.
Сумленне, як прысуд арбітраў,
Адно — футбольнае яно.

Хаця і ўлёгся гул снарадны,
А свет, нібы перад вайной.
Ды прагне не па полі ратным,
А на футбольным весці бой.

Тут толькі розум дапаможа
Не забіваць, не пакараць.
Свет марыць мірна жыць, прыгожа,
Галы прыгожа забіваць.

Ён затаіў на момант сэрца —
Не да крыві, не да вайны.
І у Сусвеце ён здаецца
Мячом футбольным, шар зямны.

Нашэптывае мне мудры голас:
«Навошта раць пускаць на раць.
І свет, заняты лёсам гола,
Забудзе зброяй ваеваць».

Веснавое дыханне зямлі

Спаўзаюць на слябі трактары,
І дыхае ралля вільготнай парай.
Яшчэ не азярэлі камары,
І машкара не налятае хмарай.

Вісяць на красках, бомкаюць чмялі
І не губляюць на нектар надзею.
Рыхтуюцца прагрэтыя палі
Прыняць зярняты ў мяккую пасцелю.

Ад комінаў прайшоў скаронны пах.
Дзявочы смех... То блісне цыгарэта.
І рупары заснулі на слухах,
Пераказаўшы ўсе навіны свету.

Хто бласлаўляе новае жыццё,
Яму надаўшы імпульс паскарэння;
Хто шар зямны штурхае ў небыццё,
Хто голас падае супроць знішчэння.

А ён жа неспакойны, шар зямны,
Яму яшчэ далёка да бясхмар'я.
Пазбавіцца не можа ад вайны,
Хоць і не дрэмлюць звільны паўшар'яў;

Пераспяваўшы песні пра вясну,
Пра вёсачку, пра родны дом і клёны.
І ў гэты дзень шчымыя памянуў
Тых, хто дамоў не вернецца, Антонаў.

Зямля дае растку жыццё вясной.
Стамлёная, баіцца варухнуцца.
І ціха адпывае на спакой
З адною думкай, каб жывой прачнуцца.

Ды ўсё ж яна не верыць цішыні,—
Нібы ў чаканні страшнага удару.
Усюды — па-над ёй і ў глыбіні —
Не дрэмлюць ні ракеты, ні радары.

І зоркі на яе глядзіць здаля.
Успыхнула маланка зіхатліва.
Заснула шматпакутная зямля
І спіць мільярдналюдная зямля,
Не помнячы, калі была шчасліва.

ТАКОЕ прозвішча Аксёну
Захаравічу надалі зямлякі
не адразу, а пасля некалькіх
запар выпадкаў, што адбываліся ў
«Уперад». Выпадкі гэтыя самыя, як
кажуць, звычайныя ў працоўным
калектыве з розным і зменлівым
характарам працы. Ён, Аксён
Захаравіч, радавы калгаснік, не
лез наперад у справах. Але працоўны
ўдзел яго вызначаўся заўсёднай
дакладнасцю і дысцыплінаванасцю.
Сам сабе ён неаднойчы паўтараў:
«Зрабі што належыць і спі тады
спакойна».

Сказаў брыгадзір паляводчай
брыгады, каб сёння рабіў разам з
нарыхтоўшчынкамі кармоў, бо
нехта захварэў і не выйшаў на
працу, і Аксён Захаравіч тут як
тут, бярэцца за каву ці за вілы і
дзень цэлы ўвіхаецца аж да
сёмага поту.

У другі раз брыгадзір загадвае
Аксёну Захаравічу зноў жа замест
яго пастаяннай працы ў брыгадзе,
пераключыцца на ачыстку насення,
і Аксён Захаравіч і слова супроць
не скажа, ідзе і працуе колькі
трэба дзён.

Вось так паўтараецца ў калгасе.
Як кажуць, перакідна людзей з
фронта адных работ на другі фронт.
Некаторыя з калгаснікаў рэзка
супярэчаць гэтаму, выяўляюць свае
адмоўныя адносіны, нават
спрачаюцца з брыгадзірамі.
Аксён Захаравіч жа ў ліку
ціхіх і паслухмяных. Вось і
назваў яго за спакойны і
паслухмяны характар не Аксён
Асташонак, а Аксён Рахманы.
Прыліпла гэтае прозвішча-мянушка
і яшчэ па адной ягонай жа якасці.

Вось у брыгадзе механізатараў,
дзе Аксён Захаравіч працаваў на
дапаможных работах, улік працы
рабіўся, мякка кажучы, не зусім
дакладна. Заўважыў гэткае
чалавек. Заўважыў, што ў час
рамонтнага зрабілі адно, а ў
кантору гаспадаркі наведвалі
зусім іншае, забольшанае на
пяць, а то і на ўсё дзесяць
працэнтаў. І вось рапартычку
пра зробленае даручылі занесці
ў праўленне калгаса Аксёну
Захаравічу, бо жыў ён яшчэ
недалёка ад канторы. Трымаючы
ў руцэ зводку пра адрамантаваныя
плугі, ён доўга ўглядаўся ў яе
змест. Гэткае заўважыў
інжынер-механізатар Зянон
Міронавіч:

— Што там не бачыў, Аксён
Захаравіч?

Той павярнуў раз-другі аркушок
паперы ў руках, аглядзеў яго як
нешта цікавае і толькі хмыкнуў
сабе, як кажуць, пад нос. Інжынер
жа, вядома, не мог не зразумець
чалавека:

— Нічога, Аксён Захаравіч,
за два тры дні, пакуль гэтыя
звесткі будуць ехаць у раён,
мы і астатнія плугі адрамантуем.
Як думаеш, адрамантуем?

— Некалі ж адрамантуем,—
неяк квола і ціхмяна адказаў
тады інжынеру Аксён Захаравіч,
а звесткі-прыпіскі аднёс у
праўленне.

Так умацоўвалася прозвішча
Аксёна Захаравіча Рахманы. Так
паміж сабою і называлі яго не
Асташонак, а Рахманы. Ніхто ў
калгасе па-спраўдному сур'ёзна
не задумваўся аб тым, як сам
Аксён Захаравіч рогае на гэтае
сваё новае прозвішча. Канечне,
прозвішча не тое ж, што крыўднае.
Вунь, скажам, назвалі Панцялея
Драздова Макрухіным. Дык жа
прыліпла яно да яго таму, што
любіў Панцялей памачыць рукі ў
калгаснае дабро. То адно пацягне
без дазволу, то да другога
рукі прыкладзе. Ягонае прозвішча-
мянушка Макрухін нават на
таварыскім судзе агалошвалі,
кару Панцялею вызначалі, у
насеннегазеце крытыкавалі.

Яго ж, Аксёна Захаравіча,
ніхто і ніводнага разу прозвішчам
Рахманы не папракнуў. Калі ж і
вымаўлялі яго, гэтае прозвішча,
дык толькі з лагоднай, лёгенькай
ухмылкаю, разуменнем чалавечай
сціпласці, дабрыні яго характару.
За многа гадоў працы сваёй у
калгасе Аксён Асташонак выконваў
мноства розных абавязкаў, але
ніводнага разу не лез, як кажуць,
у бутэльку, не шукаў прычын і
спасабаў, каб адмаўляцца ці
абурцацца. Ціха і безадказна ішоў ён на
любую, нават самую-самую
чарнавую работу. Чалавек па
сваёй прыродзе з дзяцінства
выхаваў у сабе высокую павару
да працы, да абавязку працаваць.

Не ўсе, вядома, такія ў калгасе,
як Аксён Захаравіч. Не кожны так
паводзіць сябе. Не кожны ціха на
ўсё рэагуе, з усім маўкліва пагаджаецца.

Праўда, апошнім часам і сам
Аксён Захаравіч пачынаў думаць пра
сёнь

свайго такога новага прозвішча — Рахманы. Гэтаму дапамагла і ўнучка Воленка. Адночы, прыйшоўшы са школы, яна пры ўсіх у доме, загаварыла да дзядулі:

— Паслухай, дзеду. Сёння мяне ў калідоры назвалі ўнучкай Аксёна Рахманага... Чаму так?.. Я ж Асташонак...

Аксён Захаравіч не адразу знайшоўся, што і як адказаць малой. Узняў яе за ручку і павёў да лавы. Там пасадзіў яе побач і, як умеў, але з вясёлінкаю ў вачах, растлумачыў, каб яна не крыўдала, на гэтак «Рахманы».

Сам жа пасля такой падзеі, якая кранула яго, усё часцей і часцей пачаў думаць пра сэнс свайго новага прозвішча. Да гэтага ён, уласна, не надаваў асаблівага значэння Рахманаму. Усе ж амаль у вёсцы маюць гэты мянушкі. Ягоная не такая ўжо

ўкладу ў яе вынікі ён не зробіў. Быў сувязным партызанскага атрада, хоць і выконваў даручэнне за даручэннем. Палічыў нека, што гэтага для яго недастаткова і аднойчы пайшоў у лес, туды, дзе была партызанская база, папрасіўся да галоўнага камандзіра:

— Не, не магу я больш так...
— Што, дзядзька Аксён, не можа це? — спытаў камандзір.
— Ды сядзець і чакаць, што скажуць...
— А што дрэннае вам загадваюць?
— Ды не дрэннае, а малое...

Камандзір шчыра, на поўны твар заўсміхаўся, да пляча Аксёна цёплай рукою дакрануўся:

— Дарагі ты наш чалавек... Ты ж сувязны?
— Ну?
— А гэта значыць звязваеш нас з сённяшнім і заўтрашнім часам... Та-

жыцця, да ўсяго новага ў прыватнасці, што адбывалася ў сельскай гаспадарцы. Тэлевізар ён слухаў усё болей і болей. І асабліва перадачу «Сельский час». Часцей пачаў і ў газету заглядаць. І як убачыць што пра калгасныя справы, то прачытае і з жонкаю загаворыць:

— Бач, у «Росквіце» нават свой малочны завод займелі... А клуб які... А колькі ў іх калектываў самадзейнасці... Нават свой быткамбінат... Во, нятрэба ў горад цягацца, усё пад рукою...

Жонка тады напускаецца:

— Толькі ў нашым «Уперадзе» не вельмі ўперад выбіваюцца...

— Выб'емся, — супакойвае Аксён Захаравіч.

І ўсё такое, незаўважна для самога пачынала перайначваць чалавека, дум-

проста адказаў стары, пільна ўглядаючыся ў твар земляка.

Як толькі Мікалай Гладкі зноў павярнуўся да надыйшоўшага інжынера, Аксён Захаравіч пераапануўся і ціхенька патупаў да дзвярэй. Успомніў, што сёння якраз дзень нараджэння жонкі, дык трэба ж хутчэй павітаць. Ішоў ён нетаропка, успамінаў малага Міколку Гладкага, яго бацьку, таксама добрага чалавека і думаў чамусьці зноў і зноў пра сваё прозвішча-мянушкі Рахманы. На гэты раз зачалася думка пасля таго, як пачулася, што інжынер сказаў інструктару райкома няпраўду. А той жа, гэту няпраўду, нават у бланкетной запісаў. Аксёну Захаравічу ўрэзалася, нібы балючыя іголки, у памяць словы:

— Значыць можна далажыць, што ўся тэхніка да вясны адрамантавана? — пытаў Гладкі.

— Абсалют... Магу і зводку падпісаць, — бадзёра, але азіраючыся на баках, адказаў інжынер.

Моцна ўразіла Аксёна Захаравіча гэтая паказуха, бяздумнасць, лёгкасць у словы чалавека. А ён жа адукананы, інстытут канчаў, дыплом мае. І ўзбунтавалася думка, завіхуралася як той пчаліны рой перад вылетам. Такое ж адбываецца не ўпершыню. Адбываецца ў час, калі яшчэ тыя два плугі не адрамантаваны ляжаць, калі рамонт іншых машын толькі пачаўся. Калі не хапае да трактароў запчастак, ды і наогул праца ў майстэрні не вельмі спорна ідзе.

Вось і адбылося такое, што Аксёна Захаравіча назусім перайначыла. Так, загаварыла сумленне. Пачало яно рабіць сваё, яму належнае, чалавеку падушаднае.

Аксён Захаравіч павярнуў з дарогі назад, у майстэрню. Нават крокі паскорыў. У самых выходных дзвярэй сутыкнуўся з інжынерам і Мікалаем Гладкім. Тыя аб нечым ажыўлена гутарылі. Убачыўшы Аксёна Захаравіча, інжынер загаварыў да інструктара райкома:

— Гэта найлепшы наш чалавек, працуе бездакорна...

— А я Аксёна Захаравіча ведаю з дзяцінства, — не даў інжынеру гаварыць далей Мікалай Гладкі.

— Дык вы што, родам адсюль? — запытаў інжынер.

— Так, аднавяскоўцы мы...

— А я і не ведаў, — пацішэў інжынер і павярнуўся тварам да Аксёна Захаравіча: — Што так узіраецца? Мо сказаць што хочаце земляку?

— Хачу! — выдыхнуў Аксён Захаравіч.

— Гаварыце, я не перашкоджу, — і інжынер зрабіў колькі крокаў у глыбіню майстэрні.

— Вы пачакайце, — папрасіў яго Аксён Захаравіч.

Нейкі момант панавала маўчанне. Адбывалася так, што земляку-інструктару, прадстаўніку райкома партыі захацелася неадкладна выказаць тое, што цяснілася ў думках Аксёна Захаравіча, выказаць гэтым днём і гэтым момантам.

— Ты вось што, Мікалай, — пачаў і раптам апыніўся Аксён Захаравіч. Інжынер, відаць, пачаў думаць зноў, што Рахманы хоча гаварыць аб нечым асабістым, таму пачаў адыходзіць назад і назад.

— Чакай, Зянон Міронавіч... Я пры табе...

Інжынер затрымаўся, нават наблізіўся.

— Я, Мікалай, пры ім скажу, не ўсё ў нас так, як ты запісаў...

— Запісаў тое, што Зянон Міронавіч сказаў...

— Дык ён жа, ну ты, — уперыўся Рахманы ў твар інжынера, — няпраўду сказаў райкому... Плугі ў нас яшчэ не ўсе адрамантаваны. Раз... З трактароў — толькі адзін... Два. Запчасти...

— Гэта дробязі, — узгараўся інжынер.

— Ну, а да ўборачнага інвентару мы і рук не прыкладалі, — гарачыўся ўжо крыху Аксён Захаравіч. — А ты ўсё дробязі... Няпраўда — гэта ж не дробязі...

Мікалай Гладкі стаў побач з Аксёнам Захаравічам, а строга позірк свой скіраваў на інжынера. Той апусціў вочы долу.

Павел КАВАЛЕЎ

Апавяданне

Аксён, чалавек Рахманы

крыўдная. Не такая, затрымаліся словы ў памяці. А якая? Вось гэта ж трэба і самому ведаць. Самому, бо кожны чалавек жыве на ўзроўні свайго сумлення, падумалася нека яму. Дык жа якое тваё сумленне, Аксён? — пачынаў пытаць сябе самога Асташонак. Ну добра, растлумачыў ты так сяк унучцы сэнс свайго такога прозвішча. Слова «мянушка» яму не хацелася ўжываць. А самому, самому трэба не так-сяк, а дакладна, дасканала ведаць, што азначае гэтае — Рахманы. І пайшоў Аксён Захаравіч у сельскую бібліятэку. Папрасіў слоўнік. Бібліятэрка запытала:

— А што, дзед, вас цікавіць? Можна, я дапамагу?

— Ды слова адно, беларускае...

— Якое?

— Ды рахманы...

Бібліятэкарка і сама зацікавілася клопатам старога. Яна хуценька адшукала «Беларуска-рускі слоўнік» і літаральна праз хвіліны чытала:

— Рахманы — гэта «кроткий», «покладистый», «ручной», «смирный»...

А потым:

— Вось колькі добрых рускіх слоў і паніяццяў увабрала ў сябе гэтае наша слова, — закончыла новая ў калгасе бібліятэкарка, не ведаючы, што наведвальнік носібіт такой мянушкі — Рахманы.

А Аксён Захаравіч толькі і сказаў: — Дзякуй, дочанька...

І хуценька выйшаў з бібліятэкі.

Думаць жа над кожным рускім словам і ягоным сансам і значэннем у адносінах да сябе цяперка Аксён Захаравіч пачаў глыбока і сур'ёзна. Пачаў са слова «кроткий». Гэтае не зусім падыходзіць да мяне, вырашыў стары. Не такі ўжо я, каб быць зусім абыякавым да ўсіх і да ўсяго. «Покладистый»? Бывае, не ў маім жа характары быць дрэнным для людзей сваіх, калгаснікаў, з кім жыву і жыць буду. «Ручной»? «Смирный»? Можна, і так. А можа, і не гэтак. І ці заўсёды я такі «ручной», «смирный», пытаўся сам у сябе Аксён Захаравіч. Пытаўся і пачынаў перабіраць дзень за днём, месяц за месяцам, год за годам сваё жыццё, ягоны рух у агульным жыцці найперш свайго калгаса. Здаецца, думалася яму, нічога благага ён не рабіў, хоць і выключнымі дзеямі таксама не вызначаўся. Рабіў усё так, як патрабавалі, як дыктавала абстаноўка, вучыў час.

Потым пераклачыўся да дзён Вялікай Айчыннай вайны. Вялікага

кое мы не кожнаму даручаем...

Адным словам тагачаснае памкненне Аксёна Захаравіча пайсці ў атрад, узяць зброю, біць фашыстаў было, вядома, гораха ўхвалена. Але і даказана, што яго ўдзел у справах барацьбы з ворагам найважнейшы і далёка не ўсім давяраецца.

Ціхмяна пакрочыў тады Асташонак да дому да хаты і працягваў сваю непрыкметную службу. А закончыў яе з партызанскім медалём першай ступені.

Падумаўшы пра медаль, Аксён Захаравіч пераклачыўся згадваць пра дні аднаўлення. Ён, рады бы калгаснік, якія толькі абавязкі ні выконваў. Сваёй рупнасцю, дысцыплінаванасцю сваім стаўленнем да жывых і надзённых спраў калгаса і заваяваў, калі можна так сказаць, новае прозвішча, зусім бяскрыўдную мянушку Рахманы. А робіш, што загадвалі, усё, што набягала, што калгаснае кіраўніцтва дыктавала, дык нікуды і не схавалася ад гэтага Рахманы. Ну і што, думаў сабе, быць рахманым, быць руплівым да працы, дбайна выконваць свае абавязкі гэта ж падказвае яму яго сумленне. То няхай называюць мяне хоць і гаршком, абы ў печ не совалі.

А яго, Аксёна Захаравіча, такі ніводнага разу і нізавошта гораха не крытыкавалі хоць і гораха не хвалілі. У прыклад часам ставілі. Тады як ён шчыра рабіў за дваіх, не пакідаў работу ні ў гарачыню, ні ў холад да тых пор, пакуль і канец яе не пачаўся. На сонца ён не заглядаў і вечара не заўважаў.

Жонка часам папракала:

— Што і сёння так позна прывалокса... Быццам аднаму табе болей за ўсіх трэба...

Тады Аксён Захаравіч не скупіўся на словы:

— Ну і дурная ж ты баба, каб так гаварыць... Што я згубіў, калі часу на работу не пашкадаваў... У нас жа з табою ў хаце ўсё ёсць. І паесці і папіць... І пагрэцца і добрых людзей не тэлевізіі паслухаць...

— Многа ты слухаеш гэты тэлевізар... Адно стамляецца і хутка засынаеш, — і жонка пачынала лагаднець.

— А як натомішся, дык і сон саладзейшы, — ухмыляўся Аксён Захаравіч.

Перайначыць сябе, Аксён Захаравіч, цяпер, калі ўжо надыйшоў пенсійны ўзрост, не мог. Аднак рабіў усё больш чуйным і ўважлівым да падзей

кі варушыць, параўнанні рабіць, сваё ў думках адкладваць. Не выпадкова ж яму неаднойчы паўтаралася, што чалавек жыве на ўзроўні свайго сумлення.

Адбылося такое. Ішло завяршэнне работ па падрыхтоўцы да пясчэной. Працавалі ў майстэрні, рамантавалі першы з чатырох трактароў. Ён, Аксён Захаравіч, быў поблізу да інжынера-механізатара і рабіў усё тое, што загадвалі, падказвалі. І якраз у гэтыя дні ў калгас прыехаў інструктар райкома партыі. Зайшоў у майстэрню. Аксён Захаравіч пазнаў у ім свайго колішняга земляка Мікалая Гладкага. Яго, гэтага маладога чалавека, Аксён Захаравіч ведаў з дзяцінства. Гэта сын суседа, аднавяскоўца Анціпа Гладкага. Яшчэ малым Мікалай часта падыходзіў да Аксёна Захаравіча, каб павітацца. «Добры дзень» хлопчык казаў пры кожнай сустрэчы. І гэтым, вядома, падабаўся Аксёну, які малому не шкадаваў ласкі і рэдкіх кніжак са сваёй хатняй бібліятэкі.

Помніцца зараз, што Мікалай неаднойчы, прачытаўшы Аксёнаву кніжку, неадкладна вяртаў і прасіў растлумачыць дзе жыве баба Яга і дзе на вёсцы ў нас хаваецца чорт. Тады ён падоўгу і як мог дапамагаў малому зразумець уяўнае і адно паўтараць «як пойдзеш у сёмы клас, дык і ўведаеш у той жа час. А я ж, сыне, толькі тры калідоры ў пачатковай школе прайшоў». Аднак, Мікалаю адказы дзядзькі Аксёна ўсё роўна падабаліся і ён запомніў іх на ўсё жыццё.

І вось сустрэча праз гады. Сустрэча, якая ўзварушыла ўспаміны і скіравала думку да дня сённяшняга. Мікалай Гладкі ў гэты дзень абыходзіў гаспадарку разам з санратаром партыйнай арганізацыі калгаса. Чулася Аксёну Захаравічу, што наведвалі яны самыя дальнія брыгады, зернясховішча, фермы, клуб і дзіцячы садзік.

Пад канец ужо дня Мікалай Гладкі заявіўся ў майстэрню. А тут ужо і рукі пачыналі мыць, бо канчаўся рабочы дзень. Інструктар райкома партыі, вядома, найперш звярнуўся да інжынера-механізатара. Той адразу ж, нешта паціху сказаўшы, кінуўся да сваёй шафы. А Мікалай Гладкі, убачыўшы Аксёна Захаравіча, падаўся да яго і доўга паціскаў яму руку.

— Рады, вельмі рады, бачыць вас тут, Аксён Захаравіч, здаровым і ў працы...

— А дзе ж нам быць... На печы мулка, на ўслоне колка, — шчыра і

ЧАС — катэгорыя не абстрактная. Нават тэя мільярды год, якімі звычайна вымяраецца эвалюцыя жыцця на зямлі, не зніклі бясплодно ў цяжкіх умовах масі: пласт за пластом, слой за слоем урасталі яны ў зямлю кару — у гісторыю — у памяць. У памяць дрэў і кветак, звяроў і птушак, у генетычную памяць чалавеча — з века ў век, з пакалення ў пакаленне. Вынаходзіліся і забываліся часавыя меркі, становіліся непарушнымі і зноў мяняліся календары, а вецер часу па-ранейшаму быў сустрэчны і па-ранейшаму лёгка бурый ненадзейны спаруды забабонаў, вераванняў, спадзяванняў і страху, часам хаваліся пад іх руінамі тысячы, мільёны ахвяр. Ператасоўваліся перасяленнімі плямёнаў далечы, вялі ў рабства першыя брукаваныя шляхі, узаконьваліся гербамі і тытуламі прыгнёт, расла індустрыя бяздумнай сілы, скіраванай супраць будучыні... Каб выжыць у гэтым свеце з яго крывёй, гразцю і попелам, трэба было быць мужным. І мастацтву таксама. Здаўна. З першых яго крокаў. Як і сёння. Мажліва, сёння, як ніколі раней.

вось лейтматыў любога твора, будзь то серыя афортаў ці адна з кніжных ілюстрацый, А. Кашкурэвіча. Мужны лейтматыў. Нават калі не згадваць, які век на дварэ, — мужны. Сёння ж, калі лёгка апраўдаць і бясплотно і творчую бездапаможнасць агульнай, у маштабе цэлага свету, разгубленасцю перад ядзернай пагрозай, пе-

жа, што і яны, узроўні мыслення, з той жа, як і ў іх, трывогай за лёс чалавека і чалавецтва. Угледзьцеся ў яго работы, заўсёды цэласныя (іх лёгка чытаць і ў кнізе і па-за кнігай, як станковыя лісты), заўсёды дынамічныя. А. Кашкурэвіч — і не рэжысёр, які самаўладна распараджаецца лёсамі герояў і дэсіль з аўтарам права іх

падзеі не столькі ў межах літаратурнага твора, колькі ў свеце рэальным, існым. І гэта, менавіта гэта заўсёды ўзмацняе гучанне твора.

Безумоўна, кожны аўтар, з чымі творамі працаваў А. Кашкурэвіч, узбагачаў яго, што раз патрабуючы новага асэнсавання пражытага і перажытага і героем твора і ім, мастаком,

чыць. Вучыць. Вучыць не забываць урокаў мінулага. І гэта важна. Сёння, як ніколі раней.

Творы В. Быкава або А. Адамовіча рэдка перачытваеш (баліць!), але аднойчы прачытаў, яны не забываюцца. Гэта ж, як не забываюцца аднойчы ўбачаныя творы А. Кашкурэвіча. І справа не ў майстэрстве іх (не толькі ў майстэрстве!) — абпальвае, пакідае памятны рубец на сэрцы якаясь аголенасць, жорсткасць — нават жорсткасць! — іх праўды. Праўды пра свет, пра чалавеча ў гэтым трывожным свеце.

Здаралася бачыць, як сёйтой з аматараў вернісажаў, звыклы да знаёмых фарбаў, матываў, твараў на палотнах, прыкметных ужо адно сваёй яркасцю, прыкметнасцю, здольны па-сваяцку разважаць пра адпаведнасць ці неадпаведнасць задуме (задуме мастака, зазначым) той ці іншай колеравай пляміны на карціне, тэропка прабягае паўз графічныя лісты А. Кашкурэвіча: лісты ж гэтыя — чорна-белыя згусткі болю, гневу, неўміручай чалавечай надзеі, у іх — сам боль, сам гнёт, сама надзея на скразняку гадоў.

Так, памяць піша чорным пібелым. Чорным. Не падсвечаным нічым, апроч уласных прыпамінаў. А ў прыпамінах — чорнае ад крыжастых варожых самалётаў неба, разбомбленыя эшалоны бежанцаў па дарозе на ўсход, паўгалодныя, знясіленыя цяжкай працай тылавыя будні, вяртанне з эвакуацыі па здратаванай фашысцкімі танкамі зямлі, родны Мінск, разбураны, спалены ледзь не ўшэнт...

Жаданне расказаць пра гэтыя страшныя, не падзіццячы змрочныя гады прыйшло да А. Кашкурэвіча не адразу: спярша была радасць вяртання, радасць вучобы, адноўленая радасць жыцця. Спасціжэнне таямні мастацтва (дар мастака, які не што іншае як сумленне і памяць, прывёў у мастацкае вучылішча), спасціжэнне характа чалавечага цела (захаваннем на доўгія гады стала акрабятка), першыя самастойна занатаваныя на аркушы паперы развагі пра наваколны свет — ва ўсім пераважала маладая прага пазнання. «Партрэт жонкі», «Більярд», «Начны аэравакзал», ілюстрацыі да кнігі Янкі Купалы «Тры пазмы», «Старая вулчка», «Аўтобус», «Хула-хуп», «Гутнікі» — творы розныя і па тэхніцы выканання і па сіле пранікнення ў рэчаіснасць, у жыц-

НА СКРАЗНЯКУ ГАДОЎ

Роздум пасля вернісажа

рад сусветнай ядзернай катастрофай, мужны ўдвая.

Страх — вось што нам сёння прагражае... А ўчора? А заўчора?

Памяць вяртае дні, гады, блізкія і далёкія, — і разам з імі вяртаюцца напружанне навязанай нам Захадам гонкі ўзбраення, цяжкі наступ пяцігодка, няўцямае адчуванне віны перад рэабілітаванай гісторыяй, галодныя чэргі ля крамаў у чаканні пасляваеннага хлеба, вайна... Усё ўмяшчаецца ў адзін чалавечы век: той, хто выжыў — жывы! — можа засведчыць гэта. Сведчыць. І кожнае сведчанне — дакумент часу. І калі гэты дакумент напісаны рукой творцы, рукой мастака (знарок пазбягаю эпітэтаў, нахшталь «таленавіты», «вядомы», «сапраўдны», бо ўсе гэтыя вызначэнні ў саміх гэтых паняццях: творца, мастак), няма такому сведчанню цаны, бо яно становіцца сведчаннем народа.

Янка Купала, Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч, Іван Пташнікаў, Алесь Адамовіч, Чынгіз Айтматаў — гэтыя імёны нельга не прыгадаць у гаворцы пра А. Кашкурэвіча не толькі таму, што ён ілюстраваў (хутчэй асэнсоўваў, вытлумачваў іншай, выяўленчай, мовай) іх кнігі. Ён, мастак, — на тым

трактоўкі, і не афарміцель, які, вырашаючы чыста дэкаратыўныя задачы, марна імкнецца даць чытачу як мага больш на з кніжных ілюстрацый, Ён — уваходзіць у свет, створаны словам. Уваходзіць, адчуваючы, што ў яго волі выявіць, высвеціць яго гармонію, ці яго напружанне, ці яго трагічнасць.

Тымі мастацтвазнаўцамі, што сочаць за творчасцю графіка, неаднойчы адзначалася глыбіня яго выяўлення, далікатнасць, выверанасць яго «падсветкі» — заўсёдная ўзаемазалежнасць выкананага ім ілюстрацыйнага цыкла і ўсяго вобразнага ладу кнігі. І ўсё ж, хоць большасць работ А. Кашкурэвіча належыць да жанру кніжнай ілюстрацыі або выклікана доўгай папярэдняй работай з кнігамі («Прысвячэнне Васілю Быкаву» — тры літаграфіі на тэму творчасці пісьменніка, цыкл «Блакада», выспелы, са слоў мастака, у часе работы над «Хатынскай аповецю» А. Адамовіча), на маю думку, яго прываблівае не столькі «ілюзорная ўяўнасць» прапанаванага пісьменнікам свету, не столькі з'явы і рэчы, апісаныя, выбудаваныя ў слове, колькі сутнасць саміх гэтых з'яў і рэчаў у акаляючай рэчаіснасці, яго хвалююць лёсы і

нярэдка патрабуючы новага падыходу да здавалася б, звыклых мастакоўскай задачы, а то і новай выяўленчай мовы. І усё ж, і гэта галоўнае, гэта я хачу падкрэсліць яшчэ раз: узровень гэтага асэнсавання, узровень мыслення ў яго той жа, што і ў іх, — высокі і адказны. І гэта тое падабенства, тая агульнасць, што збліжаюць — і не адно ў межах краіны, а і ў свеце, не адно ў сучаснасці, а і ў гісторыі, усіх мастакоў. Часам мне думаецца, што ў тым, каб знаходзіць гэта падабенства, гэту блізкасць, і ёсць задача крытыкі, задача мастацтвазнаўства. «Мы ўжо даўно, — кажучы словамі акадэміка Д. С. Ліхачова, — уступілі ў эпоху, калі для агульнай культуры чалавеча, грамадства і народа патрэбна дзейная творчая памяць чалавецтва».

Дзейная памяць... Дзейная — ярка (і найперш!) праз успрыманне літаратурнага твора ці твора выяўленчага мастацтва, таго твора, які, як заўсёды гэта ў А. Кашкурэвіча, прыносіць не адно насалоду і прыемнае ўзрушэнне, а змушае, уладна патрабуе вызначыць, заняць пэўную жыццёвую і грамадзянскую пазіцыю, змушае калі не прыняць боль, балючы роздум мастака, дык хоць адгуннуцца на яго. Гэта заўсёды вымагае і ад гледача пэўнай мужнасці. Што ж, акрылле чалавеча радасць. Але ж толькі боль — ле-

«Смага» з серыі «Партызаны» (афорт).

Ілюстрацыя да кнігі А. АДАМОВІЧА «Карнікі».

цёвы матэрыял, ёй, гэтай рэчаіснасцю, падказаны: на працягу як не дзесяці год ішоў пошук выяўленчай мовы, плённы пошук, які прывёў А. Кашкурэвіча не толькі да творчых набыткаў, што склалі набытак усёй беларускай графікі, але і да разумення сваёй сілы.

Сілы, я не абмовілася. Наўмысна не ўдакладняю, як прынята ўдакладняць: сілы душы, сілы духу, сілы таленту. Не адно душэўная сіла, а і духоўная, якая вызначыла не толькі ўзровень шчырасці і мужнасці, але і ўзровень думкі, культуры, узровень асобы мастака — мажліва, духоўная сіла нават у большай ступені! — сыграла важную ролю ў станаўленні і развіцці таленту А. Кашкурэвіча. Талент (ён часта гіне ў сваёй самаабмежаванасці), як кажуць, ад бога: або ёсць, або няма. Шырыню ж светапогляду, чысціню маральнага ўспрымання трэба здабываць, выпрацоўваць — кожным новым намаганнем, кожным учынкам, мноствам самых розных, вялікіх і малых, перамог, перш за ўсё перамог над самім сабой. Ён, А. Кашкурэвіч, гэта ведае.

Чалавек жыве і ўнутры сябе, і тое, унутранае, жыццё не менш складанае і часта больш рагічнае, чым знешняе, бачнае, — да гэтай думкі прыйшоў ён не адразу, не раптам. Былі і чыста ілюстрацыйныя, «прахадныя» работы, калі мастак спасцігаў магчымасці графічнай мовы і свае магчымасці. Ставіліся часам і чыста фармальныя задачы: ішоў пошук. Але з кожнай новай работай (паралельна з працай над кніжнымі ілюстрацыямі задумваліся і выконваліся вялікія серыі станковых лістоў) палглыблялася перананачнае: тое, што робіш у мастацтве, павінна быць галоўным для цябе самога, тады яно стане галоўным і для людзей.

Шырока вядомая сёння яго серыя «Партызаны» была яркім таму сведчаннем. Карыстаючыся здольнасцю чыста графічнымі сродкамі перадаць у межах аднаго вобраза гістарычнае адчуванне, гістарычнае гучанне часу, А. Кашкурэвіч стварыў работу вялікай эмацыянальнай сілы: кожны асобны афорт (як і ўсе яны разам) — гэта шчыравы расказ пра трывожны будні чалавека з гадоў Вялікай Айчыннай. І не толькі пра будні. Праз знешні рад зусім не герайчных падзей («На шчасце, на гора», «Развітанне», «Смага», «Партызанскія маці»), праз унутранае напружанне і шматслоўнасць сэнсавай — філасофскай — іх нагрукі выяўлена, высвечана вечнае. Вечнае ў чалавеку, у жыцці яго і спадзяваннях на шчасце.

Першы вялікі поспех (за серыю «Партызаны» А. Кашкурэвічу была прысуджана Дзяржаўная прэмія БССР) надаў упэўненасці: пошук ідзе ў правільным кірунку. Элемент часу (вечнасці!) — элемент дзеяння (заўсёды псіхалагічна абгрунтаванага) — элемент руху (знешняга, дынамічнага, і ўнутранага, душэўна-напружанага)... Сама спружыністая сцягасць, вонкавая някідкасьць формы патрабуюць адкідаць усё выпадковае, мала характэрнае і пакідаць, выграньваць самае неабходнае — самую сутнасць з'явы або характару. Здаецца, так проста... Дасягнуць жа гэтай «прастаты» цяжка (некааторым усёго жыцця не хапае), а надаць твораў такую, як у А. Кашкурэвіча, дынамічнасць, а яшчэ тонкасць ці, я б сказала нават, вытанчанасць, можа толькі мастак, які валодае высокапрафесійным майстэрствам. Майстэрствам, якім, як гэта ні парадасальна гучыць, сёй-той нават прапракае Арлена Міхайлавіча: гэты «эўрапэізм», маўляў, на ніве роднага мастацтва... Думаю, напрокі гэтыя — ад недасведчанасці, ад аднабоковасці ўспрымання і сучаснага мастацтва і гісторыі свайго народа. Варта прыгадаць адно Сымона Буднага, Казіміра Лышчынскага, Сімяона Полацкага, Францыска Скарыну, Міколу Грыбцоўскага. А аднавяковец наш — Максім Багдановіч?

Таіса БОНДАР

Справа, урэшце, не ў спрэчках. Ці варта сёння кама б то ні было даводзіць, што не этнаграфічнае аздабленне, а дух народа, сваеасаблівы вобраз яго, уразумелы і па-мастацку выяўлены, важны ў любым творы, літаратурным, жывапісным або графічным. За мастака гавораць яго работы. Так было спрадвеку. Так і сёння, якімі б канцэпцыямі, якімі б высокімі словамі ні абгароджываўся мастак.

«Купаліяна» А. Кашкурэвіча, яго кампазіцый-вобразы кнігі «Песня пра зубра» і «Я з вогненнай вёскі...», серыі афортаў «Партызаны» і «Блакада», шматаркушныя ілюстрацыі да асобных твораў В. Быкава, І. Пташнікава, А. Адамовіча — гэта важкі ўклад мастака ў гісторыю беларускага выяўленчага мастацтва, у культуру народа. Кніжная ілюстрацыя, мажліва, як ніякі іншы від ці жанр, — паказчык узроўню мастацкай культуры і краю і эпохі. І ў тым, што беларуская кніжная графіка сёння прызнана не толькі ў нашай краіне, а і далёка за яе межамі, — немаляя заслуга А. Кашкурэвіча.

Асобнай гаворкі патрабуюць створаныя мастаком на працягу апошніх гадоў ілюстрацыйныя цыклы (у большасці яны пераараслі ў самастойныя станковыя творы) да «Карнікаў» Адамовіча, «Фаўста» Гётэ, «І доўжыцца больш веку дзень» Айтматава. У адрозненне ад папярэдніх работ, у якіх (я асмелываюся гэта сцвярджаць) графік асэнсоўваў, выяўляў філасофію асобнага чалавека, кожны раз новага, кожны раз у сваёй, дакладна акрэсленай гістарычнай заданасці, тут, у вышэйназваных цыклах, ён асэнсоўвае, выяўляе і па-мастацку перананачна паказвае цэлыя філасофскія сістэмы: ідэалогію зла, якая перамагае, ламае чалавека і ператварае яго ў нелюдзя, у фаўста («Карнікі»), чалавека, чалавечнае ў праціўленні злу ў свеце і злу ў сабе («Фаўст»), чалавека як носьбіта чалавечай, зямной памяці, як носьбіта надзеі («І доўжыцца больш веку дзень»).

Палглыбела, стала больш вострай і дапытлівай думка мастака — і пашырэнне, набыў філасофскую глыбіню яго светапогляд, змянілася ў пошук новай выяўленчай сілы графічнай мовы — і знешняй, вонкавай дынамізм, перадаваема, здавалася, самім рухам, самім памкненнем, парываннем за межы бачнага, наступіў дынамізму ўнутранаму, духоўнаму: гэтыя, апошнія, работы патрабуюць ужо не проста водгуку гледача, а яго глыбокага роздуму. Роздуму над лёсам чалавека і чалавечтва. І гэта тое істотнае, істотна новае, што сведчыць пра новы, больш значны этап у творчасці А. Кашкурэвіча.

Ад спробы занатаваць хуткаплынную імгненні навакольнага жыцця да балючай трывогі за гэта жыццё і яго самаснасць, ад жадання зразумець, выявіць законы характара да разумення сваёй (і сваёй) адказнасці за захаванне жыцця на зямлі для ўсіх наступных пакаленняў — вось шлях, якім ідзе кожны мастак, кожны творца, калі ён ставіць перад сабой задачу спасцігнуць свет і чалавека ў ім. Калі ўздываецца да такой задачы. Уздымаецца ж далёка не кожны. Недаацэнка ролі ўяўлення, непрыняцце, наўмыснае адпрэчванне ўсяго сапраўды вялікага, цікавага выключна да рамесніцкага боку ў многіх выпадках (на жаль, занадта часта) зніжаюць творчы ўзровень асобных мастакоў, а то і (былі такія перыяды ў гісторыі) усёго мастацтва.

Што ж, на скразняку гадоў, твар у твар з векам, з часам, адстойваць сваё ўласначалавечае і мастакоўскае «я» могуць толькі моцныя духам, адчуваць жа сябе ў адказе за ўсё, што было раней, у часе і ў гісторыі, за ўсё, што наперадзе, — толькі адзінкі. Толькі такія мастакі, як В. Быкаў, У. Караткевіч, І. Пташнікаў, А. Адамовіч, В. Распуцін, Ч. Айтматаў. Такія, як А. Кашкурэвіч. І гэта — перад намі і перад нашчадкамі — засведчана іх творчасцю. Іх творами.

...І адкуль у беларускай дзяўчынке з Гродна гэты паўднёвы тэмперамент, палыміяны вочы, чорныя кучары?! «Ад мамы сібірчкі, — смяецца Лілія Міхайлаўна. — А бацька, як і належыць беларусу, быў бялявы і рахманы».

Бацька прывёз жонку з Сібіры на маленькі хутарок у Заходнюю Беларусь, дзе меў аж 3 гектары зямлі. А дзяцей было пяцёра. Лілія — апошняя. І хоць не ўбачыла яна таго хутара, нарадзілася ў Гродне, куды

печна — сыграць сваю лепшую ролю ў пачатку творчага шляху. Потым усё зробленае параўноўваецца з колішнім узлёткам. Але актрыса семнаццаць гадоў на кожным з бачаных мною спектаклі «Людзей на балодзе» уздымалася на тую ж вышыню.

Мяне Л. Давідовіч упершыню прывабіла ў 1965-ым, за год да Ганны. Нібыта папярэдзіла, паказала, на што здатная, — у спектаклі «У мяцельцу» Л. Ляонава яна іграла Вальку Лапатухіну, смешнае дзяўчо, якое

Які дыяпазон пачуццяў, якія змены настрою: ад ненатуральнай развязнасці, з якой яна какетнічае з Прыбыткавым, да шчырай удачнасці яму за сваё, як яна спадзявалася, уратаванае шчасце; ад гранічнай роспачы, што ахвяра яе марная, да халоднага спакою, калі выбар зроблены!.. Спакойная, з высока ўзнятай галавой, яна адыходзіла з Фрола Фядульчым — Рахленкам, які не купляў, а здолеў ацаніць яе.

...Цяпер Лілія Міхайлаўна

ПЕРААДОЛЕННЕ

Штрыхі да творчага партрэта народнай артысткі БССР Ліліі ДАВІДОВІЧ

пераехалі бацькі, каб пракарміць дзятву, і дзе браліся за ўсялякую работу, але ж нешта засталася ад таты, ад мамы, ад іх любові да зямлі. Потым гэта адгукнулася, вылілася ў яе Ганне, Ганне Чарнушкавай...

Ганна — самае вялікае шчасце Ліліі Давідовіч. Тройчы ўвасобіла яна герайно меледрамацкай «Палескай хронікі». Зусім маладзенькай актрысай купалаўскага тэатра атрымала ролю Ганны ў радыёспектаклі «Людзі на балодзе», і слухачы палюбілі яе голас, непаўторны інтанацыі. Потым быў тэлеспектакль рэжысёра А. Гутковіча. Спектакль атрымаўся вельмі ўдалы, быў адзначаны Дзяржаўнай прэміяй БССР. У ліку стваральнікаў лаўрэатам стала Лілія Давідовіч. Тэлебачанне тады здавалася сапраўдным чудам, яно мела прыхільных і зацікаўленых гледачоў, і пастаноўку ўбачылі па ўсёй рэспубліцы. Давідовіч пачалі пазнаваць на вуліцах, ёй дзівіліся, пісалі пісьмы, яна стала знакамітасцю. І калі ў тэатры ўзялі да работы «Людзей на балодзе», зусім натуральна, што Ганну прапанавалі сыграць ёй...

Яна пра жыла ў мележаўскіх Куранях і Глінішчах 17 гадоў. Апрадана Ганніну «кохту», лапці і штораз уваходзіла ў свет вялікіх пачуццяў і сапраўды хвалюючых падзей. Ігралі Ганну і іншыя актрысы ў іншых тэатрах, у тым ліку і ў купалаўскім, але для большасці людзей Давідовіч стала ўвасабленнем Ганны. Менавіта такой — моцнай, дзёрзкай, цэльнай, прычотнай, нязломнай — і павінна быць мележаўская герайна. Мяне Лілія Давідовіч пераканала ў гэтым аднойчы і назаўжды.

Відаць, гэта цяжка і небя-

стаць на мяжы паміж старым і новым светам. Яе бацька Лапатухін увес адтуль, з былога, а яна ўся — парыв да новага. Ёй карціць хутчэй зведаць усё ў жыцці, яна хутчэй хоча жыць, жыць, жыць. Ёй не стаіцца на месцы, яна скача, смяецца, гаворыць без супыну. Узлятаюць яе валасы, цудам сядзіць на іх модны бярэцік, а вочы блішчаць і ў іх скачучы вясёлыя чарцяняты. Але Валька не выглядала толькі пустой бразготкай, была ў гэтай дзеўчыне чалавечая глыбіня і складанасць. Выканана гэта было ярка, звонка, адрыта. Бадай, такі адкрыты ўсплёск эмоцый дазволіла сабе актрыса яшчэ толькі аднойчы — у ролі Насты з «На дне» М. Горкага. Звычайна Л. Давідовіч не дае сваёй энергіі выбухнуць, але адчуваецца прыхаванае гарэнне — заўсёды.

За гады працы ў тэатры, на радыё, на тэлебачанні Давідовіч пражыла столькі жаночых лёсаў, столькі розных пачуццяў, столькі адценняў каханання, што, бадай, з іх можна было б скласці сваеасаблівую энцыклапедыю жаночага сэрца. Але яе герайні ніколі не былі проста і бяхмарна шчаслівымі, лёс іх заўсёды быў драматычным, напружаным, складаным, як у Ганны. Ніколі яны не скараліся, не ламаліся, і чалавечая годнасць была ім даражэй за ўсё.

Такой была і Юлія Тугіна з «Апошняй ахвяры» А. Астроўскага, у выкананні Давідовіч хутчэй падобная на Таццяну Ларыну, чым на купецкую ўдаву. Даведаўшыся, што каханы здрадзіў ёй, яна ішла ў карункавай шлюбнай сукенцы са свечкай у руках, уся трымцела, як полымя той свечкі, твар скамянеў ад болю, а ў вачах біўся невыкрык: «За што?!».

рэпэціруе Маланню ў горкаўскіх «Дзеячых сонца» і скардзіцца, што не разумее гэтай рабскай мальбы аб каханні, не ляжыць да яе сэрца...

Сапраўды, герайні Давідовіч не моляць аб каханні. Ні Марыя Сяргеўна Шчалканова з «Залатой карэты» Л. Ляонава, ні Люба з «Успаміну» А. Арбузава.

Пераадоленне. Відаць, гэта адно з першых і любімых слоў у лексіконе актрысы — і ў жыцці, і ў творчасці. Ужо тэатральнай легендай стаў расказ пра тое, як Лілія Давідовіч трапіла на сцэну. З першага разу выпускніцу Гродзенскага культасветвучылішча ў тэатральны інстытут не прынялі. Яна працавала з самадзейнасцю, сама іграла ў гуртку. На рэспубліканскім фестывалі ў Мінску яе і ўбачыў рэжысёр Канстанцін Мікалаевіч Саннікаў. Проста з агляду прывёз у інстытут, паставіў перад сваімі студэнтамі, сказаў: «Іграй!» Яна і сыграла ўвесь спектакль адна, без партнёраў — за сябе і за іх, за старых і за маладых. І яе запрасілі ў інстытут. Дамаглася свайго.

Яна марыла пра Геду Габлер, а давалося сыграць іншую ібсенаўскую герайно, Эліду ў спектаклі «Жанчына з мора», істоту вольную, рамантычную, з прагай незвычайнага каханання, жанчыну, якая пакутуе ад шэрай паўсядзённасці.

Таму, што ў нас ёсць актрыса з такім мяцежным, трагічным тэмпераментам, рэжысёр В. Карпілаў менавіта для Ліліі Давідовіч паставіў на тэлебачанні «Федру» Ж. Расіна.

У родным купалаўскім тэатры спецыяльна для Давідовіч спектакляў не ставяць. Шкада!

Мая ГАРЭЦКАЯ

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

У гасцях у будучых педагогаў

Гасцямі студэнтаў філалагічнага факультэта БДУ імя У. І. Леніна сталі пісьменнік, заслужаны дзеяч культуры БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Васіль Вітка і вядучы выкладчыкі роднай мовы і літаратуры мінскіх школ Л. А. Бысік, В. В. Войцік, М. М. Шчэрба, М. С. Малочка і інш.

Адбылася зацікаўленая, грунтоўная размова вопытных педагогаў з педагогамі будучымі, што прыйдуць у класы праз некалькі год. В. Вітка, вядомы знаўца дзіцячай псіхалогіі, гаварыў пра яе асаблівасці, падкрэсліваючы, што веданне душы школьнага вельмі патрэбна зараз, у сувязі з пачаткам навучання з 6-гадовага

ўзросту. Старэйшы наш пісьменнік нагадаў будучым педагогам, што без творчасці няма настаўніка, што толькі зацікаўлены чалавек, сэрца якога напоўнена любоўю да дзяцей, зможа навуцы іх любіць роднае слова, збудзіць у іх душах прагу духоўнасці.

А пасля слова бралі выкладчыкі ўніверсітэта, студэнты, настаўнікі. Студэнты засыпалі гасцей пытаннямі. Асабліва шмат іх было адрасавана В. Вітку — пытанні тычыліся праблем выхавання, а найперш — мастацкай творчасці, сучаснага стану і развіцця роднай літаратуры і мастацтва, наогул нацыянальнай культуры... НАШ КАР.

Артыкулам рэжысёра народнага тэатра Маладзечанскага гарадскога Дома культуры М. Мацкевіча «На парадну дню — янасьці» 21 лістапада ў «ЛіМе» пачалася гаворка аб праблемах і перспектывах народнага тэатраў рэспублікі. Сёння слова браў В. Грыгальюнас — рэжысёр тэатра-студыі моладзі мінскага Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча, калектыву, які пакуль не мае звання народнага.

Н АРАДЖЭННЕ новага тэатра — падзея даволі рэдкая. І той факт, што за апошнія дваццаць пяць гадоў на Беларусі з'явілася больш як 70 аматарскіх тэатраў, якім прысвоена званне «народны», сам па сабе насцярожвае (гэта, дарэчы, адначылі ўсе ўдзельнікі лімаўскай дыскусіі). Калі б гэтыя тэатры і сапраўды вызначаліся творчай адметнасцю, дык сёння наша рэспубліка мела б высокую тэатральную культу-

родных тэатрах, дзе праблема падрыхтоўкі актёра стаіць востра, функцыя педагога вымушаны браць на сябе рэжысёр-пастаноўшчыкі ці кіраўнік студыі? Як пашырыць штаты работнікаў самадзейнага тэатра? Якую форму тэатральных відовішчаў абраць для таго, каб мінусы аматарскай творчасці ператварыліся ў плюсы? Наш тэатр малады і па часе свайго існавання, і па ўзросце ўдзельнікаў. Мы пачыналі традыцыяна: выпусцілі спек-

лейным мы плануем стварыць секцыю тэхнічнага садзейнічання і групу асістэнтаў рэжысёраў. Вялікія спадзяванні ўскладаем на секцыю драматургіі, бо менавіта рэпертуар — аблічча тэатра. Заняткі ў секцыі праводзіць загадчык літаратурнай часткі тэатра пісьменнік Алесь Асташонак...

На нядаўнім рэспубліканскім семінары рэжысёраў народных тэатраў ішла ажыўленая дыскусія пра так званую сістэму гаспадарчага разліку. Прыхільнікі гэтай сістэмы спасылаліся на вопыт некаторых маскоўскіх аматарскіх тэатраў, якія сапраўды зарабляюць грошы і могуць страціць іх на свае патрэбы. Праціўнікі — на тое, што далёка не ўсюды можна

сцэне, пакуль што надзвычай мала. А трэба ж нам улічваць і тое, што тэатр — маладзёжны, што нельга паўтараць рэпертуар прафесійных тэатраў і г. д. Таму пошукам драматычных твораў у нас займаюцца не толькі рэжысёры і літаратурная частка, але і клуб аматараў тэатра, актёры.

У лімаўскай гаворцы пра народныя тэатры была закранута яшчэ адна вельмі важная праблема. Стаўленне работнікаў культуры да роднай мовы тут, на Беларусі (пра што слухна гаварыла Л. Рыжкова), у мяне, літоўца па нацыянальнасці, выклікае па меншай меры здзіўленне. Любая мова, каму б яна ні належала — вялікай нацыі ці маленькай народнасці, — культурнае багацце ўсяго чалавецтва. Несумненна, народныя тэатры рэспублікі павінны пастаянна ставіць спектаклі па творах нацыянальнай драматургіі. Многія калектывы, асабліва ў «глыбінцы», спрабуюць вырашаць гэтую задачу. Але вось, ці не большасць пастановак гарадскіх аматарскіх калектываў, я назваў бы «а ля беларускімі»: дрэнная мова, закамфліраванасць «пад народ», пастаральнасць, кволая падробка «пад жыццё». Патрэба працаваць на роднай мове павінна быць арганічнай. А калі так, дык трэба з вялікай адказнасцю выбіраць п'есу, карпатліва працаваць над якасцю беларускай мовы ў спектаклі. У нашым тэатры выспявае ўпэўненасць, што нацыянальная драматургія нам неабходна. А пачалося ўсё з анкетавання, якое правёў клуб аматараў тэатра: высветлілася, што значная частка нашых глядачоў пажадала ўбачыць спектакль на беларускай мове. Мы абралі «Альпійскую баладу» Васіля Быкава.

Слушныя думкі выказвае ў сваім артыкуле мой калега М. Мацкевіч. І ўсё ж да сказанага ім дадам колькі слоў.

Аматарскія тэатры часта працуюць у цеснаце. А чаму б не перадаць ім тэхнічныя павархі ці падавалы (вядома, там, дзе ёсць такая магчымасць)? Можна было б іх рэканструяваць і стварыць майстэрні, рэпетыцыйныя пакоі альбо нават філіялы тэатра. У свой час мы зверталіся з такой прапановай у адзін з ЖЭСаў, але паразумеласці не знайшлі.

Асобнае пытанне — надры для народных тэатраў. Маю на ўвазе рэжысёраў і кіраўнікоў. Выпуснікі тэатральнага інстытута, як правіла, слаба арыентаваныя ў культурна-асветнай рабоце, не калючы ўжо пра тое, што працаваць з актёрамі аматарам гэтак жа, як і з прафесіяналам, нельга. Выпуснікі інстытута культуры маюць вельмі слабую прафесійную падрыхтоўку. Дагэтуль незразумела, наго з іх рыхтоўцаў: культурна-асветных работнікаў ці кіраўнікоў самадзейных тэатральных гуртоў. Мне думаецца, што ўзначальваць курс рэжысёраў у інстытуце культуры павінен кіраўнік народнага тэатра, на базе якога і будучы набываць студэнты прафесійныя навыкі.

Вядома, газетная дыскусія не вырашыць усіх праблем аматарскага тэатральнага мастацтва. Патрэбны канкрэтныя творча-арганізацыйныя захады. Асабліва я прапаную правесці фестываль у маштабах нашага горада, каб мець магчымасць паглядзець лепшыя работы народных тэатраў, аматарскіх студыі, дзіцячых тэатральных калектываў (пра гэта гаварыў і М. Шутаў у сваім артыкуле). Разам з прафесіяналамі і работнікамі культуры варта наладзіць іх абмеркаванне, запрасіць да гаворкі глядачоў. Мы можам узяць на сябе арганізацыю такога фестываля, прадаставіўшы для яго і малую, і вялікую сцэну нашага Палаца культуры. Думаю, што гэта быў бы добры працяг нашай гаворкі, распачатай на старонках газеты «Літаратура і мастацтва».

На календары 26 снежня: канцэртны сезон у разгары. Гаварыць пра яго менавіта сёння быццам бы няма падстаў. Але год адыходзіць і неўзабаве зменіцца годам новым. А на парозе новага года звычайна і падсумоўваюць зробленае, і мяркуюць над планами...

Сёння мы гаворым пра пэўныя набыткі, праблемы і перспектывы музычнага жыцця рэспублікі. Галоўны арыенцір гаворкі — пастаnova ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб мерах па далейшым паляпшэнні канцэртнай дзейнасці ў краіне і ўмацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы канцэртных арганізацый». У гутарцы з карэспандэнтам «ЛіМа» ўдзельнічаюць начальнік упраўлення тэатраў і музычных устаноў Міністэрства культуры БССР У. Рылатка, дырэктар Беларускай дзяржаўнай філармоніі У. Ратабыльскі, мастацкі кіраўнік БДФ Ю. Гільдзюк.

КАРЭСПАНДЭНТ. Шкада, што не існуе камертона, на якім можна беспамылкова ладзіць, настройваць і перастройваць, «падцягваць» рэальнае музычнае жыццё. Але ўніверсальны «камертон часу» вызначае агульны надзённы арыентацыі ва ўсіх сферах. І калі «камертон часу» арыенту наша жыццё на істотныя пермены і пераўтварэнні, гэта ў шырокім сэнсе датычыць і музыкі. Неўзабаве пасля XXVII з'езда КПСС была прынята вядома пастаnova «Аб мерах па далейшым паляпшэнні канцэртнай дзейнасці ў краіне...». Прайшлі занадныя кансультацыйныя нарады па пытанні рэалізацыі гэтага дакумента...

У. Рылатка. І зусім нядаўна ход выканання пастановы быў разгледжаны на нарадзе ў ЦК КПСС. Справаздача аб нарадзе друкавалася, дарэчы, і ў «ЛіМе». Наогул, многія публікацыі «ЛіМа» звязаны з тым або іншым аспектам названай пастановы. А як у цэлым ажыццяўляецца яе выкананне ў нашай рэспубліцы, ці ёсць прычыновыя зрухі, пазітыўныя перамены ў канцэртнай справе, што новага на музычных дачагах Беларусі? Думаю, зараз пра гэта і пагаворым.

Важна не толькі вызначыць мэты, але і дакладна разумець, ад чаго неабходна адмовіцца, што замінае якаснаму росту канцэртнай работы. Больш за 17 тысяч самых розных канцэртаў праходзіць штогод на Беларусі. На жаль, у гэтую лічбу ўваходзяць і такія канцэрты, якія нельга атэставаць па крытэрыях высокай эстэтычнай і грамадскай каштоўнасці. А кожны канцэрт, які спараджае ў слухачоў абьяквашасць ці расчараванне, спакваля разбурае духоўную патрэбу людзей у мастацтве. Вынікі гэтага, мала сказаць трывожныя. Не выпадкова па ўсёй краіне актыўна пачаўся пошук эфектыўных шляхоў перабудовы канцэртнай справы. Абараніць слухача ад шэраці на канцэртнай сцэне, узмацніць ідэйна-выхавальны ўплыў кожнага канцэрта і ў сталічнай зале і ў аўдыторыі вясковага клуба — задача першачарговая!

КАРЭСПАНДЭНТ. Слова «няўдалы канцэрт» можна, вядома, па-рознаму расшыфроваць. Ці то вынік нізкага прафесіяналізму выканаўцаў, ці то адсутнічала рэклама, ці то арганізатары не паклапаціліся пра ўмовы, у якіх артыстам выступаць, ці то рэпертуар не быў прадуманы з разлікам на пэўную аўдыторыю і аказаўся «не па адрасе», ці то музыкант быў не ў лепшай сваёй творчай форме...

У. Рылатка. А ў рэшце рэшт, няўдалы канцэрт — вынік усім вядомага «непахіснага» канцэртнага вала. За кошт чаго апошнім часам рэспубліка вымушана была павялічваць аб'ём канцэртнага абслугоўвання насельніцтва? За кошт стварэння новых выканаўчых калектываў? На тое не было сродкаў. І арганізатары канцэртнай справы былі вымушаны

Патрэбны канкрэтныя захады

ру, тонкага і дасведчанага гледача, чым, на жаль, пахваліцца мы не можам.

Паставіцца да народнай творчасці як да забавы, як да магчымасці правесці вольны час, на маю думку, небяспечна. Асабліва ў дачыненні да тэатральнага мастацтва, якое не можа існаваць без гледача. А яго, гледача, не павінны цікавіць нашы ўнутраныя цяжкасці, арганізацыйныя праблемы, тое, як называецца тэатр — «народны», «аматарскі» ці «самадзейны». Галоўнае, яго павінна захапіць сцэнічная дзея, жыццёвасць пэўных характараў у «прапанаваных абставінах». І тут нам трэба ўлічваць тую акалічнасць, што ў гледача ёсць выбар — кіно, тэлебачанне, прафесійны тэатр.

І вось тут хаду згадаць заклік «Уперад, да прафесіяналізму!», пра які гаварыў М. Колас. Ён, вядома, нанёс шкоду народнаму тэатру, бо быў успрыняты літаральна. Прага мець абавязкова вялікую сцэну і багацце дэкарацыі («усё, як у людзей»), імкненне да таго, каб актёры плакалі і смяляся, як у «акадэмічным», а спявалі, як у аперэце, прыводзілі да звычайнай падробкі пад прафесіяналаў. Але калі «прафесіяналізм» усё ж разумець як сілаў таленту і ўмельства, здольнасць прымаць самастойныя рашэнні і адказваць за іх, як упэўненасць у якасці сваёй работы, то я магу падпісацца пад гэтым заклікам: «Уперад, да прафесіяналізму!»

Народныя тэатры працуюць у своеасаблівых, а калі гаварыць шчыра, у цяжкіх умовах. Сцэны дамоў і палацаў культуры — гэта звычайна традыцыйныя сцэны-карабкі, разлічаны на правядзенне сходаў, а не на пастаnovaў спектакляў. Узровень сцэнаграфіі, матэрыяльныя сродкі не дазваляюць дамагчыся трохмернасці пластычнага асяроддзя, і актёр-аматар вымушаны іграць у адной плоскасці. А колькі энергіі траціцца на тое, каб цябе пачулі ў апошнім радзе залы. Тут ужо не да моўных нюансаў. Пагадзіцеся, што ніякія тэхнічныя вынаходніцтвы, ніякая шчырасць выканання не выратауюць у такіх умовах спектакль.

Цяпер — пра актёраў-аматараў. Зразумела, што ў іх няма часу рэгулярна займацца трэнінгам, адточваць пластыку, тэхніку маўлення. Ды і ніхто, за рэдкім выключэннем, гэтым з ім і ўсур'ёз не займаецца. А між тым сённяшні аматарскі тэатр стаў у значнай ступені больш прафесійным і больш складаным, чым колькі гадоў назад. Вядома, і патрабаванні да яго ўзраслі. Але давайце паразважаем. Выхаваннем актёра-прафесіянала займаюцца цэлыя інстытуты. Чаму ж у на-

такль на вялікай сцэне па п'есе А. Сакаловай «Фантазіі Фарацьева». Здавалася б, паспяхова. Але была незадаволенасць, было жаданне вучыцца, прага знайсці новыя формы кантактаў з гледачом, найперш з моладдзю. Так з'явілася тэатральная гасціная, дзе можна было паглядзець спектакль, паслухаць музыку, пагутарыць. Але самым цікавым для гледача і карысным для нас былі так званыя «тэатральныя паўны», у часе якіх нашы студэнты выносілі на прысуд аўдыторыі свае самастойныя работы.

Амаль праз два гады пасля прэм'еры «Фантазіі Фарацьева» мы прыступілі да работы над новымі спектаклямі на малой сцэне «гасцінай».

У нашым тэатры няма заслоны, няма рампы, замест заднік — сцяна, замест сцэны — звычайны памост з дошак, які з трох бакоў акружаюць рады глядзельнай залы. У такіх умовах асноўнае значэнне набывае шчырасць пачуццяў, перажыванняў актёра, тая непасрэднасць і натуральнасць, што, у першую чаргу, і прываблівае ў народнай творчасці. Малая сцэна не мае бар'ераў паміж актёрамі і людзьмі ў зале. І запойніць нашу невялікую залу таксама няцяжка.

Школа — студыя — тэатр. Менавіта па гэтым прыпынку працуем сёння і мы. Навучэнцы нашай «школы» спасцігаюць азы актёрскага майстэрства, вучацца жыць у творчым калектыве. На працягу двух гадоў мы выдзем навучанне па прадметах: актёрскае майстэрства, сцэнічная мова і пластыка. Заняткі праводзяць кваліфікаваныя педагогі, для якіх наш тэатр — адзінае месца работы.

Працуючы студыяна, мы намагаемся прывучыць актёра да штодзённай працы, арганізаванасці і патрабавальнасці да сябе, спрабуем развіваць валывы пачатак, пачуццё адказнасці за даручаную ролю. Студыя ў асноўным занята работай над спектаклямі, а таксама дапамагае праводзіць заняткі ў «школе».

Мы не спынаемся з фарміраваннем трупы. Назваць сябе тэатрам лёгка, куды складаней стаць ім. Сістэма адбору ў актёрскі склад «школы» досыць жорсткая. Ці маем мы маральнае права не браць жадаючых у свой тэатр? Пытанне не простае. Мы пайшлі такім шляхам: стварылі клуб аматараў тэатральнага мастацтва, які і аб'яднаў у першую чаргу тых, хто не прайшоў па конкурсе ў «актёры». Мэта клуба — дапамагчы нашаму тэатру ў вырашэнні творчых і арганізацыйных праблем. У ім працуюць секцыі сцэнаграфіі, музыкі, драматургіі і група сацыялагічных даследаванняў. У да-

арганізаваць сістэматычны пракат спектакляў.

Наш калектыв не мае звання народнага. Але, спадзяюся, пэўны ягоны вопыт дазволіць унесці некаторую яснасць у пытанне самаакупнасці аматарскіх драматычных калектываў, пра якія ідзе гаворка на старонках «ЛіМа».

Першы свой платны спектакль мы сыгралі два гады назад і пералічылі ў Фонд міру 250 рублёў. Цяпер мы паказваем дзясці спектакляў у месяц, што дае прыбытак у тысячы рублёў. Гэта дазволіла нам увесці ў штат тэатра пасады: кіраўнік тэатра-студыі, рэжысёр-педагог па сцэнічнай мове, рэжысёр-педагог па пластыцы, загадчык літаратурнай часткі, загадчык музычнай часткі, асвятляльнік, загадчык пастаnovaчай часткі, кіраўнік клуба аматараў тэатра, адміністратар, кантрадёр. Фонд заробатнай платы складае шэсцьсот рублёў у месяц, рэшта выдзяляецца на набыццё неабходных матэрыялаў і рэквізіту. На сродкі, заробленыя тэатрам у мінулым сезоне, капітальна рэканструявалі памяшканне «гасцінай» (усё было зроблена рукамі ўдзельнікаў калектыву). Памяшканне — невялікае, глядзельная зала ўсяго на сто дзясці месцаў. Ставіць больш як дзясці—дваццаць спектакляў у месяц мы не можам. Таму пра поўную самаакупнасць гаворка не ідзе. Мы зарабляем столькі, колькі неабходна для нармальнага вучэбнага працэсу. І тут у нас добрая паразумеласць з кіраўніцтвам нашага Палаца культуры.

Залежнасць ад грашовых збораў надае нашай творчай рабоце рытмічнасць і мэтанакіраванасць. Мы вымушаны выпускаць пяць — шэсць спектакляў у год, прытрымліваюцца жанравай разнастайнасці ў рэпертуарнай палітыцы і настойліва шукаць новыя формы арганізацыі драматычнага відовішча. Усё гэта вымагае, каб у актёрскім складзе тэатра былі працалюбівыя і ўмельныя людзі.

Днямі мы закончылі работу над спектаклем па п'есе Яўгена Шабана «Шрамы». Спектакль быў створаны практычна за чатырнаццаць рэпетыцый. Што з гэтага атрымалася, меркаваць пакуль рана — слова за гледачом.

Побач з прадстаўленнямі традыцыйна драматычнага жанру мы іграем пластычныя драмы, літаратурныя кампазіцыі, робім агітацыйныя агляды, марым пра музычны спектакль. Тэатр высокай грамадзянскай адказнасці — такім мы бачым сваё будучае. І наша будучыня перш за ўсё залежыць ад рэпертуару. Аднак цікавых п'ес, якія можна паставіць ва ўмовах аматарскага тэатра, і менавіта на нашай

Вітаўтас ГРЫГАЛЮНАС, кіраўнік тэатра-студыі моладзі мінскага Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча.

ны павялічваюць колькасць канцэртаў, якія праводзяць канцэртна-лекцыйныя брыгады па безаўнаўна разліку. Агаварыліся: выкарыстанне грамадскіх фондаў на пашырэнне музычна-прапагандыскай дзейнасці — справа карысная і перспектыўная. Але ж вынікі колькаснага росту такіх канцэртаў заганыя. Бо майстэрства адміністрацыі вызначаецца ўжо не якасцю рэкламы, умением падрыхтаваць канцэртную залу, удала склаці праграму і да т. п., а здольнасцю пераканаць распарадчыка крэдытаў у важнасці музычнага асветніцтва. І калі арганізаваны такім чынам канцэрт пройдзе нават у пустой зале, сама сістэма падліку глядачоў «пакажа» на-

ця новага артыста на працу; кантроль рэпертуару, рэпетыцыйнага працэсу, здачы новай праграмы, г. зн. мастацкага выніку. Вось нядаўна адбылося праслухоўванне ўсіх выканаўцаў канцэртна-лекцыйнага бюро БДФ. Па рашэнні мастацкага савета некаторым былі паніжаны тарыфныя стаўкі — і што вы думаеце? Гэтыя артысты пачалі шукаць сабе педагогаў, звярнуліся ў кансерваторыю, актыўна займаюцца, каб вярнуць колішнюю прафесійную форму!

Што датычыць кантролю на месцах... Павінен быць! Але кантраляваць якасць канцэртаў, думаю, будзе мажліва, ка-

каля 80. Такія цэнтры садзейнічаюць удасканаленню структуры канцэртнага абслугоўвання насельніцтва на перыферыі.

У. Ратабыльскі. У сувязі са стварэннем абласных філармоній перабудоўваецца работа канцэртна-лекцыйнага бюро БДФ. Музыкальна-эстэтычнай прапагандай будуюць займацца брыгады на месцах, таму аналагічная работа кадрў нашай філармоніі засяроджваецца ў асноўным у Мінскай вобласці і ў Мінску. Для паляпшэння якасці праграм, якасці абслугоўвання насельніцтва створаны з гэтага сезона адзел камерных выканаўцаў БДФ, якія раней былі пераважна «раскіданы» па брыгадах.

ша задача — знайсці рацыянальныя жанравыя суадносіны канцэртных праграм, абавіраючыся на прыхільнасці нашай сталай публікі, НЕ ІГНАРУЮЧЫ павеваў маладзёжнай «музычнай моды» і разам з тым, НЕ ДАГАДЖАЮЧЫ модзе ва ўрон апрабаваным мастацкім каштоўнасцям.

Праблему ж колькаснага росту слухачоў філарманічных канцэртаў абмяркоўваць можна даўга, бо яна мае, на жаль, досыць глыбокія карані. Мы дбаем пра выхаванне юных меламанаў, ладзім сувязі з агульнаадукацыйнымі школамі, адкрываем абанементаў для вучняў. (Да таго ж, ва ўсіх абласцях Беларусі адкрываюцца дзіцячыя музычна-харэаграфічныя школы і школы мастацтваў — іх ужо 33, без уліку тых, якія фінансуюцца калгасамі)...

У. Ратабыльскі. А вось да больш свядомай часткі патэнцыяльных нашых слухачоў не можам «прабіцца»! Маю на ўвазе мінскія ВНУ. Чамусьці ігнаруе філармонія студэнцтва ўніверсітэта, навучніцы ВПШ. Гэта сур'ёзнае пытанне: чалавек можа 5 гадоў правучыцца ў сталічным горадзе і ні разу, хоць бы дзеля цікавасці, не зазірнуць у філармонію. Адкуль такая эстэтычная абыякавасць, глухата ў будучых гуманітарнаў, ідэалагічных работнікаў, навукова-тэхнічнай інтэлігенцыі?

У. Рылатка. Мала таго, рэальныя музычныя інтарэсы адсутнічаюць нават у асяроддзі... музычнай адукацыі і музычнай асветы! Уявіце сабе, якая творчая, разумовая, эмацыянальная, арганізатарская энергія затрачваецца, скажам, на падрыхтоўку і першае выкананне новага буйнога твора беларускага аўтара. Рыхтуецца падзея, вартая цікавасці мастацкай інтэлігенцыі горада, музыкантаў сталых і будучых. Хіба не так? Але філарманічныя прэм'еры нашых жа беларускіх аўтараў праходзяць пры незапоўненых залах.

На жаль, педагогі музычных навуковых устаноў (за рэдкім выключэннем) абмяжоўваюць свае кантакты з вучнямі, студэнтамі толькі ўрокамі. Няма завяздзёнік працягваць гэтыя кантакты па-за класам, разам наведваць філарманічныя вечары — а, між іншым, спецыялістам карысна слухаць не толькі «прэстыжныя» канцэрты заездных гастралёраў.

КАРЭСПАНДЭНТ. Словам, сярод патэнцыяльных слухачоў, як ні прыкра, няма людзей з неразвітымі мастацкімі інтарэсамі. Не ад філармоніі гэта залежыць, бо работа яе арыентацыя на слухачоў наяўных. На рэальных слухачоў арыентуюцца выканаўцы, складаючы канцэртныя праграмы. Інтэрэсы выканаўцаў, у сваю чаргу, павінны ўлічваць кампазітары...

У. Рылатка. Зыходзячы з патрабаванняў канкрэтных выканаўцаў калектываў, Міністэрства культуры БССР удасканальвае і сістэму дзяржаўных заказаў на стварэнне новага рэпертуару. Распрацавана праграма прапаганды лепшых твораў беларускіх аўтараў, абвешчаны конкурсы ў галіне пэўных жанраў: на стварэнне песень да 70-годдзя Кастрычніка, твораў, прысвечаных 120-ай гадавіне У. І. Леніна, твораў для эстрады.

Сёння пакуль не задаволены патрэбы, ці, шчыра скажам, рэпертуарны голад нашых калектываў. Выклікае трывогу і нізкая творчая актыўнасць кампазітарскай моладзі ў эстрадна-інструментальным і песенным жанрах. Рэпертуарны голад спараджае такую заганую практыку, калі слабыя па сваіх эстэтычных якасцях творы, забракаваны мастацкім саветам у філармоніі, не зацверджаны для выканання, «вып-

львае» раптам у гастрольным выступленні выканаўцы. Такім чынам тыражыруюцца горшыя ўзоры масавай музычнай культуры. Узнікае патрэба гаварыць пра неабходнасць перабудовы працэсу навучання кампазітараў, даводзіць пра важнасць заняткаў па эстраднай аранжыроўцы і да т. п. Дасюль увага да жанраў так званай музыкі побыту — своеасаблівае «хобі» толькі асобных нашых кампазітараў.

Што датычыць рэпертуарных даялягядаў, дык на сённяшні дзень яны акрэсліваюцца такім чынам. Старэйшы наш кампазітар А. Багатыроў працуе над кантатай «Малонкі народнага жыцця», для харавой капэлы імя Р. Шырмы прызначаны новыя харавыя цыклы Л. Захлеўнага і А. Мдзівані, Дзяржаўнаму народнаму хору БССР адрасаваны цыкл хораў Э. Наско. Канцэрты для розных саліруючых інструментаў і сімфанічнага аркестра пішуць Г. Вагнер, А. Соцін, У. Дамарацкі, П. Аляхімовіч, Ф. Пыталеў, У. Солтан; новыя сімфанічныя творы — Д. Смольскі, У. Дарохін. Заклучаны дагаворы на стварэнне дзвюх опер: «Майстар і Маргарыта» Я. Глебава паводле рамана М. Булгакава (лібрэтыст А. Дудароў) і «Дыхайце ашчадна» С. Картэса паводле п'есы А. Макаёнка (лібрэтысты У. Някляеў, Б. Луцэнка).

Ю. Пільдзюк. І няма новых твораў беларускіх аўтараў прагучыць у канцэртах «Мінскай вясны» — нашага фестывалю музычных прэм'ер.

Дарэчы, жыццё галасуе «за» фестывалі. Тыя ж канцэрты, што адбыліся на базе БДФ у рамках, дапусцім, сёлетняй «Беларускай музычнай восені», маглі прайсці «ў рабочым парадку», як паасобныя канцэрты ці як вечары пад рубрыкай аднаго з многіх філарманічных абанементаў. І, я ўпэўнены, яны не выклікалі б такой грамадскай цікавасці, як пад час фестывалю. Асабліва прыўзнятая атмасфера, святочная рэклама, апэратыўныя водгукі ў эфіры і ў друку, — усё гэта павялічвае «ўдзельную вагу» кожнага фестывальнага канцэрта як для слухачоў, так і для саміх выканаўцаў.

Далейшае развіццё фестывальнай дзейнасці — прыкмета перабудовы канцэртнай справы ў нашай рэспубліцы. Год завяршыўся правядзеннем Дзёна беларускай культуры ў Мурманскай вобласці. У студзені адбудзецца фестываль фартэп'янаў джазавай музыкі. Затым — фестываль арганнай музыкі ў Мінску і ў Полацку; «Мінская вясна»; Рэспубліканскі фестываль майстроў мастацтваў Беларусі; фестываль зорак савецкай сімфанічнай і камернай музыкі. Улетку плануецца вялікія музычныя святы ў абласцях рэспублікі, якія завершацца прадстаўленнямі на стадыёнах. Прычым, у кожным абласным цэнтры плануецца па пяць такіх заключных канцэртаў на стадыёнах, з удзелам майстроў беларускага мастацтва і спартсменаў.

Фестывалі — гэта «музыка для ўсіх»: самыя розныя жанры, папулярныя творы і музычныя прэм'еры, сустрэчы з майстрамі і адкрыццё новых імёнаў. Немалаважна, што фестывалі спрыяюць больш шырокай прапагандзе беларускага мастацтва, павышаюць прэстыж беларускіх выканаўцаў.

КАРЭСПАНДЭНТ. Можна толькі пажадаць, каб тыя, хто паспраўднаму клапаціцца за «музыку для ўсіх», за лёс канцэртнай справы ў рэспубліцы, мяркую над праблемамі філарманічнага жыцця, — не гублялі мажорнага настрою ў новым годзе. Усім дзякую за гутарку.

Вяла гутарку
С. БЕРАСЦЕНЬ

МУЗЫКА- ДЛЯ УСІХ!

Канцэртнае жыццё: праблемы арыенцыры

лежную лічбу. Сістэма, паўтараю, заганыя: падзяліўшы грошы, «заробленыя» на пералічэнні, на сярэдні кошт білета, атрымліваюць паказчык колькасці глядачоў. Канцэртны вал бязлітасны і да лёсу музыкантаў: адсутнасць сістэмнай працы над новымі творами, перагружкі на гастролі часта вядуць да страты прафесійнай формы!

Канцэртны вал паглыбляе разрыў паміж слухачкім поглядам і прапагандай канцэртнай арганізацыі.

КАРЭСПАНДЭНТ. Паказчыкі, якія дасюль «навязваліся», напрыклад, філармонія, скоўвалі — і пакуль яшчэ скоўваюць — іх арганізацыйна-творчую ініцыятыву. Але вось уявім сабе, што нашы канцэртныя ўстановы сталі больш самастойныя, могуць, дапусцім, абменьвацца гастралёрамі з саюзнымі рэспублікамі незалежна ад планаў ці згоды «Саюзканцэрта». Словам, уявім, што ва ўсіх планах колькасць саступае месца якасці. Не заўсёды лёгка быць кантраляваць колькасць лічбу. Ну а ці можна кантраляваць якасць канцэрта!

У. Ратабыльскі. Пытанне вельмі складанае. У рэспубліцы ж кожны дзень адбываецца каля 40 канцэртаў. Па 5—6 у кожнай вобласці. Штодня адначасова на свае гастрольныя пляцоўкі выпраўляюцца філарманічныя брыгады, а гэта 50 маршрутаў! Ці можна тут налажыць «лінейны» кантроль? А ці здатны кантраляваць узровень канцэртаў чалавек, які займае пасаду музычнага рэдактара ў абласным аддзяленні філармоніі, а вымушаны займацца паператворчасцю — афармляць на кожны канцэрт 25 розных дакументаў? Дзіўна, але за тое, як праходзяць канцэрты ў абласцях, ніхто не адказвае. Ва ўпраўленнях культуры ёсць адказныя за паркі адпачынку, за бібліятэкі, а за канцэрты — няма! Строга кажучы, няма ў нашай сістэме арганізацыйна-творчага кантролю. Нават спганяць за выкананне незацверджанага рэпертуару няма каму...

Тым не менш, і кантроль фінансавы, і кантроль якасці створчай прадукцыі мае быць у нас. Самае галоўнае — актывізаваць кантроль рабочага стану выканаўцаў на базе, у філармоніі. Кантроль прыня-

лі ва ўсіх абласцях адкрываюцца свае філармоніі.

КАРЭСПАНДЭНТ. Новыя філармоніі — новыя праблемы... Наша рэспубліканская філармонія існуе паўстагоддзям, а ў яе здавалася б, ужо адладжаным вытворча-мастацкім механізме далёка не ўсё дасканала. Гомельская абласная філармонія працуе больш чым 10 гадоў, а не мае сваёй канцэртнай залы. І, можа, адсутнасць належнай базы замінае тут росту творчых звенняў, стварэнню новых калектываў! Гомельская філармонія — гэта, апроч вядомага ансамбля «Сябры», пакуль што некалькі канцэртна-лекцыйных брыгад, эстрадных груп, напупрафесійны камерны хор... Пад час сёлетняй «Беларускай музычнай восені» абвясцілі адкрыццё Брэскай абласной філармоніі. Але адкрыццё фармальнае: выступаў Акадэмічны сімфанічны аркестр БССР, канцэрты праходзілі ў Палацы культуры прафсаюзаў. Есць філармонія — і быццам няма яе...

У. Рылатка. Філармонія ў Брэсце ёсць! Яе адміністрацыя забяспечана сваім памяшканнем. З канцэртнай залай, сапраўды, існуе пытанне: будаўніцтва ў бліжэйшы час не прадугледжана. Затое творчае аблічча Брэскай абласной філармоніі фарміруецца. Гэта дазваляе паруніць колішнюю, анахранічную канцэпцыю сучаснага «пракату канцэртаў» у абласцях і пачаць стварэнне адметных духоўных каштоўнасцей на месцах, спалучаючы гэты працэс з гастрольным абменам. Што маю на ўвазе? У Брэсце ўжо фарміруецца канцэртна-лекцыйная брыгада, на 1987 год наменана стварэнне народнага аркестра, струннага квартэта (удзельнікі — выпускнікі Белдзяржкансерваторыі), прадугледжаны эстрадны ансамбль, які арыентаваўся б на маладзёжную аўдыторыю.

У наступным годзе адкрыецца Гродзенская абласная філармонія, на базе якой будзе створаны ансамбль танца, маладзёжны эстрадны калектыў і, зразумела, мабільныя канцэртна-лекцыйныя брыгады. Існаванне аднаго буйнога прафесійнага выканаўчага калектыву — ужо зарука аўтарытэту філармоніі!

Адначасова ў рэспубліцы працягваецца стварэнне пастаянна дзеючых канцэртна-тэатральных цэнтраў. Іх у нас ужо

У. Рылатка. Будуць створаны ў Мінску і новыя калектывы: дзяржаўныя аркестры — эстрадна-сімфанічны і духавы, камерны хор БДФ. Гэта магчыма цяпер за кошт атрыманага звышпланаванага прыбытку ад канцэртаў: згодна з пастановай «Аб мерах па далейшым паляпшэнні канцэртнай дзейнасці...» ён накіроўваецца на развіццё вытворча-творчага патэнцыялу філармоніі.

У. Ратабыльскі. Аднак мы трапілі ў парадкавальную сітуацыю: Міністэрства фінансаў БССР, зыходзячы, відавочна, са старой практыкі планавання «ад дасягнутага», павялічыла нам план прыбытку на будучы год. Такім чынам Белдзяржфілармонію пазбавілі магчымасці карыстацца прывілеямі, якія дае пастанова ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР.

Незразумелая пазіцыя міністэрства. Сёння ж як ніколі важна даць філармоніям магчымасць самастойна планаванне перспектыву канцэртнага абслугоўвання. Гэта будзе спрыяць творчай і гаспадарчай ініцыятыве кіраўнікоў, працоўных калектываў, грамадскіх арганізацый, станоўча паўплывае на якасныя змены ў канцэртным жыцці...

КАРЭСПАНДЭНТ. Мы гаворым пра якасць канцэртнага абслугоўвання, пра захаванне, скіраваныя на паляпшэнне музычна-эстэтычнага выхавання насельніцтва. Але ж нельга ладзіць канцэртную справу, не ўлічваючы попыт, запатрабаванні самога слухача. Я разумею, што ў сённяшніх умовах толькі пражэкцыі возьмуцца шукаць адказ на пытанне: «А што ж трэба слухачу?» Музыка — тонкая, індывідуальная, невытлумачальная. І ўсё ж неяк праводзілася анкетаванне філарманічнай публікі. Наведвальнікі канцэртаў апускалі ў скрыні паперкі са сваімі пажаданнямі, заўвагамі...

Ю. Пільдзюк. ...якія паведавалі пра відэочынае. Сапраўды, якім чынам вывучаць музычныя густы і запатрабаванні, скажам, у горадзе з паўтарамільённым насельніцтвам?

На нарадзе ў ЦК КПСС, пра якую мы ўжо гаварылі, падкрэслівалася: няма дрэнных жанраў — ёсць дрэнная музыка. І добрая музыка павінна гучаць для ўсіх. Дык вось на-

Пятру СУШКО-50

Першага студзеня 1987 года спаўняецца 50 гадоў пісьменніку Пятру Сушко. Праўленне СП БССР накіравала юбілейны віншавальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Пётр Паўлавіч! Шчыра, ад усяго сэрца вітаем Вас у дзень 50-годдзя! Вы нарадзіліся ў сям'і, дзе любілі паэзію і цанілі вострае дасціпнае слова. Нездарма сваю творчую дыпломную работу Вы прысвяцілі малым жанрам і гумару. І ў тэорыі, і ў практыцы Вы паказалі сябе таленавітым сатырыкам, які, выбраўшы цэль, рэдка дае промах. Не выкруціўся ад Вашага пільнага вона нават «ганарлівы сучок», які і даў назву Вашай першай кніжцы. Як універсітэцкі «ўзлётавец», Вы былі актыўным аўтарам зборнікаў «Узлёт», «Рунь», «Універсітэт пазычын». Вы ўмеце не толькі сміяцца, але і захапіцца прыгожасцю роднай зямлі, з глыбокай павягай ставіцца да чалавека працы, з любоўю паказваючы багацце яго духоўнага свету. Сведчанне гэтаму — Ваша другая кніжка «Пратона».

Ад кніжкі да кніжкі пашыралася тэматыка, узрасла дакладнасць сатырычнага папанданія («Восці напугаюць»). Цікавым парадоксам Вы паказалі сябе ў зборніку «Парнаская музья» і ў «Ванку санетаў». Сардэчна віншуючы Вас з юбілеем, жадаем Вам, дарагі Пётр Паўлавіч, моцнага здароўя, вясёлага настрою, поспехаў і ў лірыцы і ў сатыры.

Супрацоўнікі штотыднёвіка шчыра віншуюць свайго калегу і зычачы яму далейшага творчага плёну.

ДАРОГАМІ АЛЯКСАНДРА ГРЫНА

У Феадосіі прайшла IV навуковая канферэнцыя «Грынаўскія чытанні-86», прысвечаная 80-годдзю пачатку творчай дзейнасці савецкага пісьменніка-рамантыка Аляксандра Грына. Яна была арганізавана Сімферопальскім дзяржаўным універсітэтам імя М. В. Фрунзе і Феадосійскім літаратурна-мемарыяльным музеем А. С. Грына. У рабоце канферэнцыі прымаў удзел і наш зямляк, піснік-журналіст С. Талкачоў.

Запрашэнне на чытанні С. Талкачоў атрымаў не ўпершыню і не выпадкова. Шляхамі «казачніка дзіўнага» ён ідзе больш за 25 гадоў. С. Талкачоў сабраў унікальны архіў (гэта ці не самы буйны ў краіне збор твораў, газетных і часопісных публікацый пісьменніка, успамінаў пра яго, рэдкіх фотаздымкаў). Аб унікальнасці сабранага С. Талкачовым сведчыць той фант, што афіцыйна выданае бібліяграфічнае твораў А. Грына і публікацый пра яго налічвае 1038 адзінак, у архіве ж Сяргея Уладзіміравіча — наля 5 тысяч.

С. Талкачоў адкрыў новыя выданні твораў, адшукаў шэраг першапачатковых публікацый пісьменніка. Некаторыя з іх раней былі невядомыя для даследчыкаў творчасці А. Грына.

Адзін з напрамкаў навуковых пошукаў С. Талкачоў — Грын і Беларусь. Ян вядома, бацька А. Грына паходзіў з Беларусі. За ўдзел у паўстанні 1863 года ён быў засланы ў Сібір. Сам жа А. Грын служыў у Чырвонай Арміі пад Віцебскам і ў гэты час ён пісаў свае знакамітыя «Пунсовыя ветразі».

Цяпер С. Талкачоў стварае мастацкую біяграфію А. Грына, рыхтуе кнігу артыкулаў пра пісьменніка.

П. ДУБОЯСКИ

г. Пінск

Сляпы Францішак

Цёмна на панадворку. Неба ўсеяна зоркамі. Абсыпаныя снегам, спакойна стаяць дрэвы. Толькі часам мароз страляў за сцяною. Мой дзядзька, нібы чакаючы каго, паглядаў праз акно і, звяртаючыся да мяне, сказаў:

— Добрае надвор'е. Мне здаецца, што гасцей у нас сёння не будзе, дык ты, Янка, успомні што-небудзь са сваіх вучоных апавяданняў. Цяпер ноч

карміць. Таксама паслаў да пані Мальгрэты, каб хутка згатавала вячэру гасцю.

— У якіх краях ты бываў? (...)

— Усю Беларусь і частку Інфлянтаў аб'ехаў. Сустрэкаў сардэчны прыём і пагардлівыя адмовы, чулыя сэрцы і каменныя.

— Інфлянты — край шчаслівы. Зямля лепш родзіць, чым у нас. Там, кажуць, і паны багацейшыя, маюць пекныя палацы, і тытулы ў большасці — баронаў ды графаў.

ца яна сядзе на камень, наракае прачулым голасам і заліваецца слязьмі. Кажуць, што тыя, хто набліжаўся да яе, чулі такія словы: «Няма каму раскрыць таямніцу майго сэрца!»

Калі я ехаў з Полацка, апавядаў мне карчмар, што там, на папасае, недалёка ад дарогі, за бярозавым гаем стаіць пусты домік. Ля яго быў толькі невялікі вішнёвы садок. Жыў там некалі селянін, якога з усёй сям'ёй выслаў паны недзе далёка, забраўшы ў двор не-

дабыць з зямлі грошы. Старая капліца была за чатыры вярсты ад вёскі. Дык колькі маладых сялян (...) спяшаліся зайсці туды і пачаць сваю работу перш, чым заспявае першы пень. (...)

Яны працавалі ўсю ноч. Выкапалі глыбокія ямы (...), але ў зямлі знайшлі толькі спарханельныя дошкі ды чарапы. Зразумелі, што былі тут калісьці могільні, хоць і не бачылі на паверхні знакаў, апрача некалькіх ледзь прыкметных камяней, што параслі мохам.

Ян БАРШЧЭЎСКИ

Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях

Праўду кажуць: няма прарока між сваімі. Бо як мы адносімся да Яна Баршчэўскага? От, быў такі беларускі паэт у першай палове мінулага стагоддзя. Пакінуў няхітрыя дыдандычныя вершыкі «Гарэліца» і «Дзеванька», не зусім зразумелыя па задуме «Рабункі мужыкоў». Ды яшчэ чатыры томкі «Шляхціца Завальня», заснаванага, праўда, на беларускіх легендах, але ж выдадзенага (якраз сто сорок год назад!) на польскай мове... Дабраты, адным словам. Асабліва, калі супастаўляць з дасягненнямі больш позняга часу.

Але вось зусім нядаўна я пабачыў, што ўрыўкі са «Шляхціца Завальня», г. зн. творча апрацаваныя Янам Баршчэўскім беларускія легенды, увайшлі ў аўтарытэтную анталогію фантастычнай прозы, выдадзеныя аж у Югаславіі. Да таго ж прыгадаў, што яшчэ пры жыцці яго называлі беларускім Гофманам, а пасля смерці — беларускім Гоголем. І — іншымі вачыма глянуў на сціпную спадчыну гэтага пісьменніка-вандруніка, які, па словах сучаснікаў, разоў з трыццаці абышоў усю Беларусь, збіраючы фальклорныя скарбы. Падумалася, што мог бы стаць і Гофманам, і Гоголем. Але не дазволілі вельмі неспрыяльныя, амаль жабрацкія ўмовы, у якіх ён жыў, не дазволіла адсутнасць беларускай друкаванай трыбуны. А яшчэ падумалася, што не такі ўжо і «засячаны» гэты наш Баршчэўскі, калі яго прызнаюць іншыя. Праз вонкавы, наўмысны прымітывізм у яго праглядае

значная мастацкая культура, рознакаковыя веды, назапашаныя і ў Полацкай калегіі, і ў Пецярбурзе, і ў падарожжах па Заходняй Еўропе. Як для пачынальніка ён зрабіў не мала, а многа. Ён суміяшчаў у сабе і класіцызм і рамантызм — тое, што ў іншых народаў раскладзена на плечы некалькіх пакаленняў.

І вось для таго, каб Ян Баршчэўскі стаў «прарокам» і паміж сваімі, «Шляхціца Завальня», яго вяршыны твор, трэба перакласці на беларускую мову. Дакладней — «узнавіць» тыя беларускія гутаркі, якія Баршчэўскі чуў у доме свайго дзядзькі над возерам Нешчарда (цяпер Расонскі раён), на паграніччы з Інфлянтамі (цяпер — усходняя частка Латвіі), а потым, каб данесці іх да чытача, вымушаны быў «спольшыць». Пераклад гэты — не з лёгкіх. За яго браўся яшчэ ў пачатку нашага стагоддзя. Да яго прымерваўся Уладзімір Караткевіч (памітаецца, з якім смакам перачытваў ён «Шляхціца» ў вільнянскай гасцініцы). І вось новая спроба на гэты раз маладога настаўніка-філолага са Слуцка. Можна, не ўсюды яго пераклад адэкватны арыгіналу, стылізаванаму пад не зусім стройную і лагічную гутарку. Можна, не трэба было рабіць у тэксце купюры (зрэшты, пазначаныя). Але няхай гэтая спроба ўбачыць свет як чарговая прыступка да першага поўнага перакладу.

Адам МАЛЬДЗІС

доўгая, можна выпасца, перш чым засвеціць заранка.

(...) Пасля вячэры, ходзячы, як звычайна, па пакоі, ён прачытаў вячэрнія малітвы і, кладучыся ў ложак, спытаў:

— Пра якіх жа багоў і багінь ты раскажаш мне сёння?

— Раскажу, дзядзечка, пра заснаванне горада Рыма.

— Ці не пра той Рым, дзе жыў наш святы айцец? О, гэты сказ мусіць быць прыгожы і цікавы.

— Пра той самы.

— Дык кажы, буду ўважліва слухаць.

Я раскажаў спачатку, што рымляне паходзяць ад траянцаў. Пасля пачаў ад Прока, караля албанцаў, пра Амулея і Нумітора, пра Рэю Сільвію, што яна, будучы весталкаю, мела ад бога вайны Марса двух дзяцей — блізнят Ромула і Рэма; як гэтыя блізняты, пакладзеныя ў кошык, плылі па рэчцы Тыбр, і калі хваля выкінула іх на бераг, то, пачуўшы плач немаўлят, прыбегла ваўчыца і карміла іх сваім малаком, нібы ўласных дзяцей.

Дзядзька здзівіўся, што ваўчыца мела літасць і прыхільнасць да дзяцей, і сказаў, перапыняючы апавяданне:

— І ў даўнія часы мусілі быць ваўкалакі. Пэўна, гэтая ваўчыца раней была кабетам і мела чалавечую душу, бо адкуль бы ў яе маглі нарадзіцца такая любоў і літасць? А, можа, і чуд явіў бог міласэрны для нявінных дзяцей.

Я раскажаў далей (...)

(...) забрахалі сабакі і нехта пачаў стукач у браму. Прыбегла параба і паведамляе, што прыехаў сляпы Францішак.

Дзядзька мой хуценька ўстаў з пасцелі і толькі запаліў святло, — уваходзіць Францішак, праваю рукою трымаецца за павадыра, а леваю — пробуюе кіем перада сабою, каб за што не зачэпацца.

— Няхай будзе пахвалены Езус Хрыстус, — сказаў сляпы, пераступаючы парог. — А ці дома пан Завальня?

— Дома, дома, — адказаў дзядзька. Ён з вялікай радасцю вітаецца з ім, сам здымае з яго цяжкія зімовыя апрананні, запрашае прывесці. Тут жа загадвае выпрачкі каня, даць яму аўса, а чалавека, які вез сляпога, напайць гарэлкаю і на-

— Я — сляпы. Я не бачу іх пышных палацаў. Ведаю толькі, што там багатыя паны не любяць размаўляць з беднымі людзьмі. (...)

— Ах, як гэта цяжка, калі чалавек вымушаны прасіць дапамогі ў тых, хто не разумее, што ёсць пакуты на свеце.

— Але я ўжо больш не паеду далёка, — сказаў Францішак. — Дзякуй богу, маю дабрадзей і ў гэтых краях. Вось пан Б. падарыў мне востраў у сваім маёнтку на возеры Рабло. Там маю дамок, сад і маленькую гаспадарку. Для мяне аднаго дастаткова. Там і косці мае знойдуць спачын.

— А, ведаю тое возера, быў колісь і на тым востраве, — сказаў Завальня. — І тады бачыў хачіну на пагорку. Вакол шумелі сосны і хвалі на возеры. І хоць выгляд нейкі змрочны, аднак мне вельмі спадабалася. (...)

Доўга яшчэ мой дзядзька размаўляў з Францішкам. (...) Пасля вячэры ён загадаў прынесці ў пакой ложак і паставіць ля яго пасцелі. Пасля ўзяў мяне за руку, падвёў да сляпога, раскажаў яму, што я скончыў езуіцкую школу, пахваліў гісторыю, якія я яму апавядаў, толькі пажаліўся, што цяжкія імёны паганскіх багоў і іх нелга запомніць. Затым напросіў Францішка, каб і ён раскажаў што-небудзь пачутае ім.

— Не доўгі мой сказ будзе, але цікавы, — сказаў сляпы, — пра дзіўную кабету, якую бачылі ў розных частках Беларусі. Раскажу тое, што чуў ад многіх асоб, якія мовілі мне, што нібыта бачылі яе зблізку.

Плачка

Кабета тая — незвычайнай прыгажосці. Вопратка яе — белая, як снег, на галаве — чорны ўбор, і чорная хустка накінутая на плечы. Твар, хоць і смуглявы ад сонца і вятроў, але прыгожы і прыемны, вочы поўныя пачуцця і заўсёды залітыя слязьмі. Яна з'яўляецца часцей за ўсё ў дамах, дзе ніхто не жыве, у пустых касцёлах і на руінах. Бачылі яе таксама пад дрэвам альбо пасярод поля. Пасля заходу сон-

калькі кароў і коней, якія былі яго ўласнасцю.

Шоў там убогі сляпы, якога веў маленькі хлопчык. Пачуўшы ў тым доме смутны спеў, яны вырашылі, што там ужо нехта жыве. Дык ідуць туды прасіць міласціну. Уваходзяць у хату, сляпы заспяваў песню: «О, спасіцею наш пане».

— Дом без дзвярэй і акон, ніхто тут не жыве, — сказаў хлопчык сляпому. — Дарэмна толькі звярнуць з дарогі.

Але тут пасярод хаты з'явілася кабета ў жалобнай вопратцы і са смутным тварам. Яна сказала такія словы:

— Малёцес! Усюды ёсць бог, які вам будзе памагаць, — кінула жменю срэбраных манет у шапку сляпога і імгненна знікла.

Гэты ўбогі, ходзячы ад хаты да хаты, паказваў тыя грошы, на якіх з аднаго боку былі выявы каралёў, а з другога — літоўская пагоня.

Непадалёку ад дарогі, едучы на Віцебск, стаіць пустая капліца. Там, пасля заходу сонца, бачылі, што тая жанчына плакала, сядзячы на парозе, і яе смутны голас быў чуцен далёка.

Розныя думкі хадзілі між людям пра гэтую Плачку. На адных нападалі страх, што яна вяртае нейкае вялікае няшчасце, вайну, мор альбо голад ва ўсім краі.

Па вёсках старыя людзі гаварылі між сабою пра гэтую кабету, пастаянна прадказваючы нешта дрэннае. Некаторыя ж з маладых зусім іншую мелі думку. Яны даводзілі, што там, дзе з'яўляецца Плачка, напэўна, заканапі ў зямлі скарб. І ўся ваколіца падтрымала гэтае меркаванне.

На канцы той вёскі жыў убогі чалавек, які некалі цэлы свет абышоў. Вярнуўшыся ў сваю сям'ю, жыў толькі з міласціны. Ён часта паўтараў усім такія словы:

— Браты! Слэзы і нараканні гэтай з'явы прадказваюць вам не золата і срэбра. Кабета плача на парозе забытае вамі святыні. Вы думаеце толькі пра багацце, а вас чакаюць мукі і нястачы.

Аднаго дня, пасмяяўшыся з напамінаў старога чалавека, вырашылі: калі ўсе будуць спаць, пайсці туды, раскапаць і

Летам ноч кароткая. Вось ужо на ўсходзе пачынае ружавець ранак. Працавалі дарэмна. Дык засыпалі ямы і вяртаюцца дахаты.

Узыходзіла сонца. Заспяваў у небе жаўрук, і імгла ўжо знікала. Яны бачылі перад сабою недалёка ад дарогі ля кустоў ляшчынны: стаіць Плачка, тварам на ўсход. У яе руках ветрык матляў яркую стужку, якая мігала ў паветры, як бліскавіца. Ледзь адзін з іх сказаў: «Пайшлі смела да яе», як прывід імгненна знік.

На тым месцы, дзе стаяла Плачка, вісела велізарнае асінае гняздо. Восм, што ўляталі і выляталі з гэтага гнязда, асветленыя промяні ўзыходзячага сонца, сьнавалі ў паветры, нібы залатыя іскры.

— Паслухайце маёй рады, — сказаў адзін з іх. — Мы абвясцім асінае гняздо хусткаю. Прышоўшы да старога і разбудзіўшы яго, скажам, што ля капліцы мы выкапалі з зямлі скарб і частку ахвяруем яму. І калі ён устане з пасцелі, праз ваку ўкінем яму асінае гняздо. Няхай ашалее стары.

Усе згадзіліся спраўдзіць гэты намер. Разбудзілі старога, укінулі ў хату асінае гняздо, а самі, смеючыся, хуценька ўцяклі.

Дзіва нечуванае! Стары бачыць перад сабою рассыпанае на зямлі золата. І калі задумна глядзеў на гэта, кажуць, з'явілася перад ім кабета, тая самая, што плакала на парозе старога капліцы, сказала:

— Бяры частку гэтых скарбаў сабе, а другую — раздай убогім. Бог дапамагае маім пакутным дзецям.

Сказаўшы гэта, яна імгненна знікла.

У Інфлянтах жа было такое здарэнне. У маёнтку пана М. узвышаліся руіны нейкага старажытнага замка. Кажуць, што ў няпамятныя часы быў там горад, бо вада, што спадае часам з гор, размывае пяскі і дастае да падмурка мураваных дамоў. Там часта знаходзяць шклянныя альбо ржавыя металічныя рэчы, якія некалі служылі для аздабы, рэшткі зброі, а часам медныя альбо срэбныя грошы, што вякі ляжалі ў зямлі.

Да гэтых руін штовечар пасля заходу сонца прыходзіла

Плачка. Яна вешала вякі польных красак на развалінах гэтага замка і, усеўшыся на камені, ломачы рукі, заліва-лася слязьмі. Не адзін, чуючы здалёк яе нараканні, смутны вярнуўшыся дадому, апавядаў пра гэта іншым. (...)

Не разумеў ніхто, што ўсё гэта значыць. (...)

(...) Пан М. сустрэў яе раз, калі вяртаўся позняй часінай дадому і чуў, як плакала яна на руінах замка. Гэта было яму незразумела. Аднак, раз-важачы пра гэта, паверыў тым людзям, якія думаюць усё жыццё пра выгоды, хочучы, каб чароўны дух ім толькі спа-ваў пра золата і срэбра і па-казваў скарбы, схаваныя ў зям-лі. Дык паклікаў да сябе ака-но і такое даў яму распара-джэнне:

— Збярэш людзей, і заўтра пачынайце работу на руінах замка. Там у зямлі павінны быць скарбы, бо яны іншак рас-тлумачыш гэтую дзіўную з'я-ву? Толькі тым, што яна хоча паказаць нам нейкія каштоў-насці, якія ўзнагародзяць час і працу.

— Я чуў словы той Плачкі. Яна смуквала над смерцю а-лякіх нешчаслівых дзяцей, а пра скарбы, схаваныя ў зямлі, і не ўспамінала. Гэтая таямні-ца нам недаступная. Мне зда-ца нам недаступная. Мне зда-ца, што тут ёсць папярэ-джанне і прадказанне чагосьці.

— Ты падобны на пушчыка альбо саву, якая страшыць людзей сумнымі прадказаннямі. Я нічому не веру і не хачу спрачацца пра таямніцы гэтай з'явы. Даўно меў намер рас-капаць руіны. Можна, там зной-дуцца памятки старажытнасці, дзея гэтага не шкада і напра-цаваць. (...) Што б там ні бы-ло, заўтра хачу свой намер ажыццявіць. (...)

Аканом быў з засцяпковай шляхты, заможны гаспадар, але верыў так, як і прости люд, згорбіўся і пайшоў выкон-ваць панскі загад.

Яшчэ толькі паказалася сон-ца, а гурт сялян ужо стаяў на руінах і чакаў распараджэн-няў. Прыехаў пан М. і загадаў капаць глыбокі дол на тым са-мым месцы, дзе заўсёды бачы-лі сядзячую на камені Плачку.

Дол быў не большы, чым на паўтара локця. Знайшлі мура-ванае скляпенне, дык раскоп-валі ўсю прастору вакол, каб адкрыць з усіх бакоў засыпа-ныя зямлёю сцены будовы. Людзі працавалі некалькі дзён. Аднак іх быў кароткі — у час палуднёвай сякоты. На-рэшце знайшлі жалезныя дзве-ры. З аднаго і другога бакоў гэтага склепа былі маленькія ваконцы, на якіх яшчэ моцна трымаліся жалезныя паржаве-лыя краты.

Калі выламалі дзверы і ад-чынілі гэты склеп, куды не-калькі стагоддзяў не заглядаў сонечны прамень, было глуха, быў магіле. Уваходзячы з аг-нём. Усіх апанаваў страх: паў-сюль — пасярод склепа і ля-сцен — у розных паставах ля-жаць шкілеты; косці рук і ног яшчэ сціскаюць цяжкія жалез-ныя ланцугі. Здраццвелі людзі, глядзячы на такія жahlівы ма-люнак.

— Зняць кайданы з гэтых шкілетаў, — сказаў пан М., — і прывесці да мяне. Трэба заха-ваць гэтыя памятки вякоў мі-нулых.

(...) Косці нябожчыкаў лю-дзі сабралі, пахавалі ў адным доле на бліжэйшых могілках, запрасілі ксяндза і з малітва-мі паставілі на магіле велізар-ны драўляны крыж.

Кажучы, што ў той жа ве-чар з'явілася Плачка ў сваім звычайным жалобным уборы, упрыгожыла магілу кветкамі і, укленчыўшы перад драўляным крыжам, тварыла малітвы, за-ліваючыся слязьмі. Людзі ба-зіўся да яе. Паглядаючы зда-лёк, яны шэпталі «Вечны супа-кой» за душы памёршых.

(...) На беразе Палаты, за вёрст пяць ад горада, дзе гэтая рэчка мінае пушчы і набліжа-ецца праз абшары палеткаў да Дзвіны, з'явілася тая самая Плачка. Бачылі яе на пагорку, таксама пры заходзе сонца. Яна сядела на камень, які там ляжаў у засені разложыстых бяроз. Бачылі яе сяляне, ідучы дахаты пасля дзённай працы, і падарожныя, што вярталіся з горада вечарам.

Разышлася вестка пра гэтую дзіўную з'яву. Люд, так, як і ўсюды, меў розныя меркаванні наконт яе, але большасць была той думкі, што там ляжаць за-капананыя ў зямлі скарбы.

У Полацку некаторыя казалі, што ваколіцы іх горада і ў даў-нія часы пастаянна былі тэат-рам вайны. Засталася легенда, быццам частка нейкага войска, зразумеўшы трагічнасць свайго становішча і баючыся, каб іх багацце не дасталося непрыя-целю, закапала золата і срэб-ра, якое мела пры сабе, на тым пагорку ў зямлю паклалі на-верх дзікі камень, які б слу-жыў абазначэннем гэтага мес-ца, калі хто з іх вернецца, каб адшукаць схаваныя там скар-бы. Але прайшлі стагоддзі, той камень ляжаў на тым жа мес-цы, а пад ім — некранныя скар-бы.

Чуючы такія размовы, коль-кі юнакоў, што жылі ў Полац-ку, дамовіліся між сабою, каб пайсці ноччу на той пагорак, дабыць скарб і падзяліць яго на роўныя часткі. Дык узяўшы патрэбныя інструменты, калі ўсе спалі, выйшлі за горад.

Ноч была пагодлівая. Неба — усеянае зоркамі, і поўня плыла ўверсе. Ішлі яны ціха і асцярожна, каб ніхто не суст-рэў іх на дарозе. Мінулі кас-цёл св. Ксавэрыя, дзе спачы-ваюць астанкі братоў манахаў і жыхароў гэтага краю. Пачуў-шы на Спасе голас вартаўні-коў, што пераклікаліся між сабою, яны звярнулі з дарогі і доўга ішлі берагам рэчкі аж да прызначанага месца.

Прышлі на пагорак, знай-шлі дзікі камень. Палова яго была ў зямлі, а верхнюю част-ку пакрываў сухі мох. Абкапа-лі яго вакол і супольнымі сі-ламі сапхнулі з таго месца. Глыбока ў зямлю увагналі жа-лезную рапіру. Яна вострым канцом стукнула так, нібы за-кранула нейкі металічны прад-мет. Бясспрэчна, тут скарб. І сталі капаць зямлю.

Працавалі доўга. Прабавалі часта рапіраю. Скарб быў не-глыбока, але зямля, асыпаючы-ся з усіх бакоў, колькі разоў напаўняла дол. Стаялі пэўны час задуменыя: ім здавалася, што зачараваны скарб, засыпа-ючыся пяском, не хоча давацца ў іх рукі.

Калі раіліся між сабою, што рабіць, з усходу з'явіліся чор-ныя хмары, закрылі ўсё неба, і месяц схаваліся за шчыльнымі аблокамі. Зрабілася гэтак цём-на, што яны адзін аднаго ледзь маглі бачыць. Ішоў ціхі дожджык.

— Лепш пойдзе праца, калі пясак стане мокрым, — сказаў адзін з іх. — Дык давайце не траціць марна часу.

І, падахвочваючы адзін ад-наго, супольна пачалі капаць зямлю. Дол выкапалі такі доў-гі і шырокі, што ўжо не лёгка можа засыпацца.

Рыдліўкі скрабуцца па мета-лічнай блясе.

— Кацёл! Кацёл з грашма! — закрычалі ўсе з вялікай рад-асцю, але калі абкапалі ва-кол і хацелі падняць з зямлі, — убачылі, што гэта быў цяжкі жалезны панцыр. Ён пакрываў грудзі шкілета, ля боку якога ляжаў меч, а на чэрапе — жа-лезны шлем-шышак. Стаяць усе задуменыя, бачачы, якім дзіўным чынам падманула іх надзея.

Тут адзін смялейшы кажа: — Давайце пакінем гэты шкілет, а зброю забярэм сабе. Няхай хоць яна будзе памят-каю нашай усючнай працы.

Толькі яны хацелі гэта ўчы-ніць, як раптам маланка ас-

вятліла пагорак. Бачачы: стаіць Волат у жалезным панцыры, трымаючы ясны меч над іх галавамі. Страх пранік у сэр-цы. Гром скалачуў зямлю. І Волат такімі словамі азваўся: — Нікчэмныя! Золату і срэбру прадалі ўсю сваю ду-шу. Пакладаючы ўсе надзеі на багацце, вы зняважылі прах Героя, які слаўна скончыў тут сваё жыццё. Прыйдзе час пад-няцца з магіл мёртвым, і вы будзеце зганьбаваны перад абліччам свету!

Загучаў у воблаках гром, і Волат знік з іх вачэй.

Страх апанаваў іхнія душы. Доўга стаялі нема, як начныя сцені. Пры святле бліскавіцы бачыць перад сабою пяском засыпаны дол, і здаецца, што на гэтым месцы зямля была некранутаю.

Забылі на пагорку рапіру і свае рыдліўкі, забылі, якая дарога вядзе да горада; беглі праз засеяныя палеткі і лугі, і здавалася ім, што той Волат з мячом у руках доўга гнаўся за імі.

Раніцаю вярнуліся ў горад, знішчаныя, з бледнымі твара-мі — нібы змучаныя цяжкай хваробай, са страхам успамі-наючы тое здарэнне. Расказ-валі іншым, але не ўсе павер-лі.

Пасля гэтага выпадку Плач-ку бачылі ў розных мясцінах у ваколіцы горада, на могілках, пасярод якіх стаіць мураваны касцёл св. Ксавэрыя. (...)

Бачылі яе і ля касцёла св. Казіміра.

(...) Недалёка ад возера Рабло, дзе цяпер на востраве стаіць мой дамок, калі пану Завальню вядомы тыя краі, дык ён, пэўна, бачыў Пачаноў-скую гару, яна там вышэйшая за ўсе іншыя горы. Схілы яе пазарасталі лесам, а на самай вяршыні — роўная і гладкая прастора.

Пра гэтую гару між людзей размаітыя ходзяць апавяданні. Кажучы, што некалі там быў кляштар і касцёл, і хоць на паверхні не бачна ніякіх зна-каў, мовяць, быццам чупён з-пад зямлі спеў і голас званоў.

Іншыя расказваюць, што на самай вяршыні гэтай гары, уначы, у сваім жалобным убо-ры, упаўшы на калені, рукі і вочы ўзняваючы да зорак, малі-лася са слязьмі Плачка. Перад ёю раскрылася неба, найясней-шае святло сонца разлілося ўверсе гэтак, што ў лясках і на палетках прачнуліся ўсе птуш-кі і звяры, і са слёз гэтай кабе-ты ўтварылася крыніца жывое вады.

З таго часу, хто першы раз наведзе вяршыню Пачаноўскай гары, той, хто раней не чуў пра гэтае дзіва, сустрэне крыніцу чыстай вады і стаячую недалё-ка смутную сірату ў сялянскім уборы, хто нап'ецца з гэтай крыніцы і пазнае сірату, той будзе вешчунам, усе таямніцы ўбачыць ён з вяршыні гары.

Узыходзілі людзі на гару. Былі і такія, што бачылі крыні-цу і смутную сірату, аднак не звярталі на іх увагі. Пачуўшы ад іншых пра тыя дзівы, узы-ходзілі на гару другі раз, але ўжо не спатыкалі нікога і не знаходзілі месца, дзе была тая крыніца.

— Няўжо гэта тая самая Плачка, якую бачылі ў ваколі-цах Полацка і ў іншых част-ках Беларусі, з'яўляецца ў вобразе сялянскай сіраты?

— Пэўна, тая самая, — ска-заў сляпы Францішак, — але поўныя пыхі людзі, шукаючы выгоды, не разумеюць яе, хоць яна па ўсім краі з'яўляецца ў вобліку Плачкі і сялянскай сі-раты.

— Ты, Янка, — чалавек вучо-ны. А ці разумееш, хто была тая Плачка?

— Цуды можна разумець сэрцам, а не навукаю. (...)

Сын Буры

Узыходзіла, прабіваючыся праз імглу, сонца. Моцны ма-роз замаляваў лёдам шыбы ў

вокнах. Бярозавыя дрывы па-ліліся ў печы. Завальня і сля-пы Францішак сядзелі перад агнём, размаўляючы пра зна-мых суседзяў, пра багатых і бедных, пра жабракоў, што блукаюць па свеце, пра шчас-лівае і нешчаслівае жыццё, аб прадказаннях і дзівах незра-зумелых.

— Зімою, — сказаў Заваль-ня, — заязджаюць да мяне лю-дзі, і толькі ў гэты час маю выпадак, каб мне хто-небудзь раскажаў, што дзеецца на све-це, а вясною і летам — жыву як пустэльнік. Бачу вакол ваду і цёмныя лясы, рог паляўнічага і стрэлы толькі часам даносяць вестку пра блізкіх гасцей. З лясоў выходзяць сюды на ад-пачынак з гуртам лоўчых пані-чы гэтых краёў, але ад іх не пачуеш такога, што б магло заняць думку. Іх размовы толькі пра пароды сабак і ко-ней.

— Я амаль усё сваё жыццё, будучы вандруйнікам, сустра-каў людзей з размаітымі думка-мі і душою. Будучы сляпым, не бачу іх твары і постаці. У маім уяўленні яны паўстаюць у выглядзе нейкіх страшных і дзіўных на ўспамін духаў. Размовы іх, снуючыся ў маёй галаве, нагадваюць, як роз-нымі дарогамі ў віры жыцця ўсемагутнасць боская вядзе нас да вечнасці, дзе мы чакаем адпачынку, уцехі і ўзнагаро-ды.

— Размовы людзей, якія па-кутуюць, кранаюць сэрца і надоўга застаюцца ў памяці. І як нудзяць паказкі тых паноў, якія, пастаянна жывучы сярод вясёлых забаў, хочучы пака-заць свой розум і іншых паце-шыць!

— Сустрэкаў некалі ў ванд-роўках пілігрыма — не ведаю, хто ён быў і адкуль, — што на-зваў сябе Сынам Буры. З яго слоў я даведаўся, што ў жыцці паспытаў ён гора. Не выгнанне хвалывала і не дава-ла спакою ягоным думкам, а іншае разуменне шчасця.

— Ці раскажаў ён пра сваё жыццё? Дзіўны нейкі чала-век! Называў сябе Сынам Бу-ры.

— Ён размаўляў са мною некалькі гаўдзін.

— Мусіць, па-сапраўднаму займальна была размова?

— Раскажу як было. У да-розе спаткала мяне навальніца, лінуў дождж, падзьмуў моцны вецер. Мой павадыр, не бачы-чы нідзе блізка ані карчмы, ані вёскі, пагнаў спешна каня да густога лесу, каб, прынамсі, схаватца ад залевы пад галі-намі дрэў. Шумеў вакол лес і дождж, змешаны з градам. Стрэлы перуноў наводзілі трывогу. Я, накрывшы галаву плашчом, пад шатамі густой яліны тварыў малітвы.

— Нехта стаіць недалёка ад нас, — сказаў мой таварыш. — Вандруе ён пешкі, у бурцы, на плячах бачны ўздзеты на кій хатулёк, які пазірае ў не-ба. Здаецца, грымоты і маланкі не палохаюць яго, а бавяць. Твар апалены сонцам і бледны, нібыта змучаны доўгім пада-рожжам.

— Можна, які чужаземец ван-друе праз Беларусь далей на поўнач.

— З буркі льецца вада. Ён, здаецца, на гэта не звяжае. Па дарозе ціхім крокам ідзе да нас.

— Пэўна, гэта ў яго не пер-шая бора, — сказаў я. — Прыз-вычаіўся да нягод.

Пілігрым, пачуўшы гэтыя мае словы:

— Не першая для мяне гэтая бора, — кажа. — Прызвычаіўся да нягод. І яшчэ скажу болей: люблю слухаць шум вятроў, люблю глядзець на хвалі чор-ных аблокаў і на пажары пе-руноў.

Наблізіўся да мяне, кажу-чы такія словы:

— Я бачыў справа ад гэтых

лясоў, на гары мураваны па-лац. Ці не ведаеш, каму ён належыць?

— Я не тутэйшы жыхар, а да таго ж — сляпы. Усе вобра-зы схаваныя ад мяне.

— Сляпы! Жывеш на свеце, не бачачы свету. Смутнае та-кое жыццё!

— Што ж рабіць! Бог паслаў гэтае няшчасце. Трэба цярдлі-ва трыццаць.

— А ці ўмееш цярдліва зно-сіць няшчасце? О, тады ты шчаслівы! Я такім быць не магу, хоць вандрую па ўсім свеце адзін, без правадніка.

— І што ж пагнала цябе ў далёкае падарожжа?

— Так мне наканаваана. О, калі б ты меў вочы, сляды па-кут на маім твары шмат паве-далі б табе пра мяне.

— З якіх ты краёў і як за-вуць цябе?

— З далёкіх краёў. А імя мае — Сын Буры.

— Дзіўнае імя.

— Няма тут нічога дзіўнага. У пышным палацы, акружаны мноствам лёкаў і падхалімаў, жыве Сын Шчасця. Ён ясны і халодны, як кавалак золата, з пагардай пазірае на сваіх падданных, якія павінны, як пчолы, для ягонай выгады і ўцехі збіраць на лугах мёд. У хаце, пад саламянай стра-хою, жыве Сын Цярпення. Гэ-ты ўсім сэрцам прывязаўся да таго кутка зямлі, які яго кор-міць і апранае. Я — Сын баць-коў, гняны Бураю і Неспакоем. Мой бацька не разарваў жа-лезных кайданаў, якія колькі год уядаліся ў ягоныя рукі і ногі. Бесперапынныя слязы і нараканні маці, калі быў яшчэ ў ейным улонні, паўплывалі на ўсю маю натуру. Я нарадзіўся з адзнакай няшчасця на чале.

— Ты падобны да тае Плачкі, — сказаў я, — пра якую чуў, што нядаўна з'яўлялася ў размаітых мясцінах, ломачы рукі і заліваючыся слязьмі.

— Чуў ты, але не бачыў яе, бо пазбаўлены вачэй.

— І тыя, што яе бачылі, не зразумелі і цяпер не ведаюць, хто яна і адкуль.

— Не зразумелі, — сказаў ён, — бо ніхто пра яе не думаў. Ах, як хутка праляцеў той час, калі я ведаў толькі квітнею-чыя палі і гаі, якія акалялі ўбогі дамок бацькоў маіх.

Любіў самотна блукаць па га-рах і лясах, кожнае дрэўца і красачка былі мілым прадме-там для мар маіх. О, цудоў-ная багіня! Ты спаткала мяне ў той час у сукенцы вясклавак барваў і з кветкамі на галаве, з высокіх гор паказала ты мне далёкі свет, над якім пад аб-локамі луналі арлы. З таго ча-су гэты цудоўны малюнак за-няў усё мае думкі і жаданні. Выраснуў я высокая, далёка ля-цець і пабачыць, што дзеецца на свеце. Але ах! Ты ж знікла ад мяне: і я блукаю па волі буры!

— І хто ж была тая багіня, пра якую ты прыпамінаў ця-пер?

— Тая самая, што ты назы-ваў Плачкаю.

— Дык ты яе ведаеш?

— Я наведваў далёкія краі-ны, сярод чужога народа яе смутны голас пастаянна гучаў у маіх вушах. Пераплываў моры — шумныя хвалі не маглі заглушыць яе смутнага спеву. Усюды яна была маёй адзінай марай... Вось ужо вецер ра-загнаў аблокі. Бывайце! Да заходу сонца я буду далёка.

Пайшоў. Але яго дзіўнае імя і смутны сказ так завалодалі маімі думкамі, што колькі на-чэй, уяўляючы сабе дзіўны характар гэтага чалавека, не мог я заснуць.

— І ніколі яго больш не су-стракаў?

— І не чуў нават, каб хто-небудзь успамінаў пра яго.

— Нешчаслівае стварэнне! Будзе туляцца па ўсім свеце і ўсюды пакутаваць. (...)

Пераказаў Мікола ХАЎСТОВІЧ

Не часта ў апошнія гады выпадала нашым самадзейным эстрадным артыстам і музыкантам заявіць аб сабе са сцэны буйнога рэспубліканскага форуму. А выступленні лепшых прадстаўнікоў гэтага віду народнай творчасці маглі б разнастайна нашу канцэртную дзейнасць. Пераканацца ў гэтым змаглі ўсе, каму давялося пабываць на фінальных канцэртах рэ-

ната. Яны і сталі пераможцамі конкурсу сярод вакальна-інструментальных ансамбляў. Вызначаны тансама пераможцы сярод вакальных груп і салістаў-вакалістаў. Імі сталі народны вакальны ансамбль «Пралескі» Гомельскага педвучылішча і вакальнае трыо ансамбля палітычнай песні «Равеснікі» з Віцебска, а тансама студэнтка Віцебскага тэхналагічна-

МАЛАДЫЯ — МАЛАДЫМ

публіканскага конкурсу палітычнай песні ў Наваполацку, прысвечанага Міжнароднаму году міру. Тры дні не змаўкалі музыка, песні, аплэдэсменты ў наваполацкім Палацы культуры нафтавікоў. Тры дні больш за трыццаць выканаўцаў і калектываў, якія прыехалі сюды з усіх абласцей рэспублікі, аспрэчалі ганаровае права называцца лаўрэатамі конкурсу. Не проста было журы, якое ўзначальваў намеснік старшыні праўлення Саюза кампазітараў БССР У. Дарохін. Вызначыць лепшых з лепшых — гэткай моцнай была канкурэнцыя. І асабліва ў вакальна-інструментальным жанры.

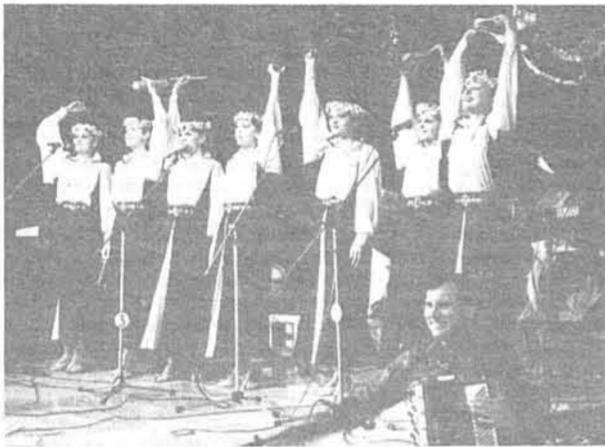
Упершыню, відаць, са сцэны такога прадстаўнічага конкурсу ўпаўнена прагучалі выступленні калектываў, якія выконвалі (дагэтуль выклікае гарачыя спрэчкі і дыскусіі) музыку «рок» — нагляднае пацвярджэнне тых змен, якія адбываюцца цяпер у галіне маладзёжнай музычнай эстрады. Добры густ, высокі ўзровень выканаўчага майстэрства прадэманстравалі на заключных канцэртах ансамблі «Залатая сярэдзіна» Брэсцкага домабудаўнічага камбіната, «Адлюстраванне» Мазырскага камбіната бытавога абслугоўвання, «Шанц» Наваполацкага вучэбнага камбі-

га інстытута лёгкай прамысловасці Алена Маслоўская, інжынер Гомельскага хімічнага завода Аляксандр Філімонаў і супрацоўнік Гродзенскага абласнога Палаца піянераў і школьнікаў Рыгор Карпіці.

Конкурс, арганізаваны ЦК ЛКСМБ. Міністэрствам культуры БССР, Беларускам саветам прафсаюзаў, працягваўся два месяцы. Не ўсё, відаць, удалося ў ім так, як хацелася б арганізатарам. Там-сям камсамольскія камітэты, органы культуры фармальна падышлі да адбору выканаўцаў для ўдзелу ў заключным этапе — няма, напрыклад, сярод пераможцаў конкурсу прадстаўнікоў Мінска і Мінскай вобласці, хоць, думаецца, у сталіцы рэспублікі ёсць цікавыя самадзейныя артысты і музыканты, і можна толькі пашнадаваць, што нікога з іх не было на канцэртах у Наваполацку.

Але галоўнай сваёй мэтай конкурс усё ж дасягнуў: аркрыў нам новыя імёны маладых выканаўцаў, якія, хочацца верыць, памогуч нашай эстрадзе вярнуць давер і папулярнасць у юных меламаману. Добра, налі прывядзенне такіх конкурсаў у рэспубліцы стане традыцыяй.

Ю. СВЕТАУ

Народны вакальны ансамбль «Пралескі» Гомельскага педвучылішча (1-ы прыз).

Ансамбль «Залатая сярэдзіна» (1-ы прыз).

Старшыня журы конкурсу У. Дарохін уручае 2-гі прыз кіраўніку ансамбля «Адлюстраванне» Мазырскага камбіната бытавога абслугоўвання.

Фота Я. МЯЦЕЛЦЫ.

«У ЗАЛАТЫМ КОЛЦЫ АРЭНЫ»

Так называецца новая праграма Гомельскага цырка. На гэты раз перад жыхарамі і гасцямі абласнога цэнтры выступае калектыв знакамитага цырка-рэвю.

Здзіўляе ўжо нават сама арэна. Яна зроблена з празрыстага пластыку, у час выступлення артыстаў пералі-

ваецца ўсімі колерамі вясёлкі. Горача аплэдзіруюць глядачы балетна-цыркавому ансамблю. Акампануючы сабе на бліскучых барабанах, выходзяць на арэну высокія зграбныя танцоўшчыцы. Сінхроннасць рухаў, чысціня выканання — гэта ўражвае.

Захапленне выклікаюць трукі дрэсіраваных мядзведзяў (дрэсіроўшчык І. Манастырскі). Мішкі выконваюць на нацягнутым дроце тое, што нават спрантынаванаму гімнасту не пад сілу. А ў адным з нумароў малады мядзведзін і цыркавы атлет выступаюць як партнёры.

А эксцэнтрычная пантаміма «Парад веласіпедыстаў» пад кіраўніцтвам У. Голубева? Парад глядачамі як бы разгортваецца гісторыя развіцця веласіпеда: тут і першы драўляны «калатрасы», і дзівосныя веласіпеды-«паўкі»...

Увесь вечар на манежы вядомыя клоўны У. Кандратаў і В. Маторын. Дарэчы, наш зямляк Валерый Маторын кіруе цыркам-рэвю.

Тэкст і фота Д. ЛУПАЧА

«Парад веласіпедыстаў».

На арэне балетна-цыркавы ансамбль.

У бліжэйшых нумарах
новага 1987 года

«ЛіМ» будзе друкаваць:

артыкулы на тэмы дня М. ЗАМСКАГА і Віт. ТАРАСА, нарыс М. ВАЙЦЯШОНАК «Каб існае ўвекавечыць», замежныя нататкі А. ШАБАЛІНА і А. КУДРАУЦА;

пад новай рубрыкай «Наш духоўны свет: вытокі і абсягі» — публіцыстычныя выступленні П. ЛІСЦЫНА, А. ХАТЭНКА, Л. ТАРАСЮК, М. ЯНЧАНКІ, У. САНДРЫГАЙЛЫ;

нататкі ўдзельніка семінара маладых «Іслач»-86 Г. ТЫЧКО, гутарку з В. КАЗЬКО, «беларускія дыялогі» рускай пісьменніцы М. НОВІКАВАЙ, творчы партрэт М. АРОЧКІ (аўтар — Т. Грамадчанка), роздум Э. СКОБЕЛЕВА над кнігай А. Адамовіча «Выберы жыццё»;

новыя творы Я. БРЫЛЯ, С. ГРАХОУСКАГА, Б. САЧАНКІ, вершы Я. ЯНІШЧЫЦ, С. БАСУМАТРАВАЙ, А. ЖЫГУНОВА, В. САХАРЧУКА;

пераклады вершаў нікарагуанскай паэтэсы Альбы ТОРЭС, старонак з рамана Курта ВАНЕГУТА «Пошлы фарс, або Далоў, адзінота», вершаў пра Беларусь нарвежца Марціна НАГА і вершаў славацкага паэта Павола Орсага ГВЕЗДАСЛАВА;

гутарку з кампазітарам Э. ХАНКОМ, нататкі Ю. ЧУРКА пра Міжнародны фестываль балета на Кубе, заключныя матэрыялы дыскусіі «Народны тэатр — сёння і заўтра»;

матэрыялы насустрач 70-годдзю Кастрычніка, працяг размовы «Пісьменнік — кніга — чытач», пісьмы чытачоў па актуальных пытаннях культуры, агляды рэдакцыйнай пошты.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісатэлей БССР, Мінск. На беларусым мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 30069 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарысаў — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатолий ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс. АСПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс. ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАІНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.